De vertellingen van een verloren dag

Dirk Ayelt Kooiman

bron
Dirk Ayelt Kooiman, *De vertellingen van een verloren dag*. De Harmonie, Amsterdam 1980

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/kooi010vert01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

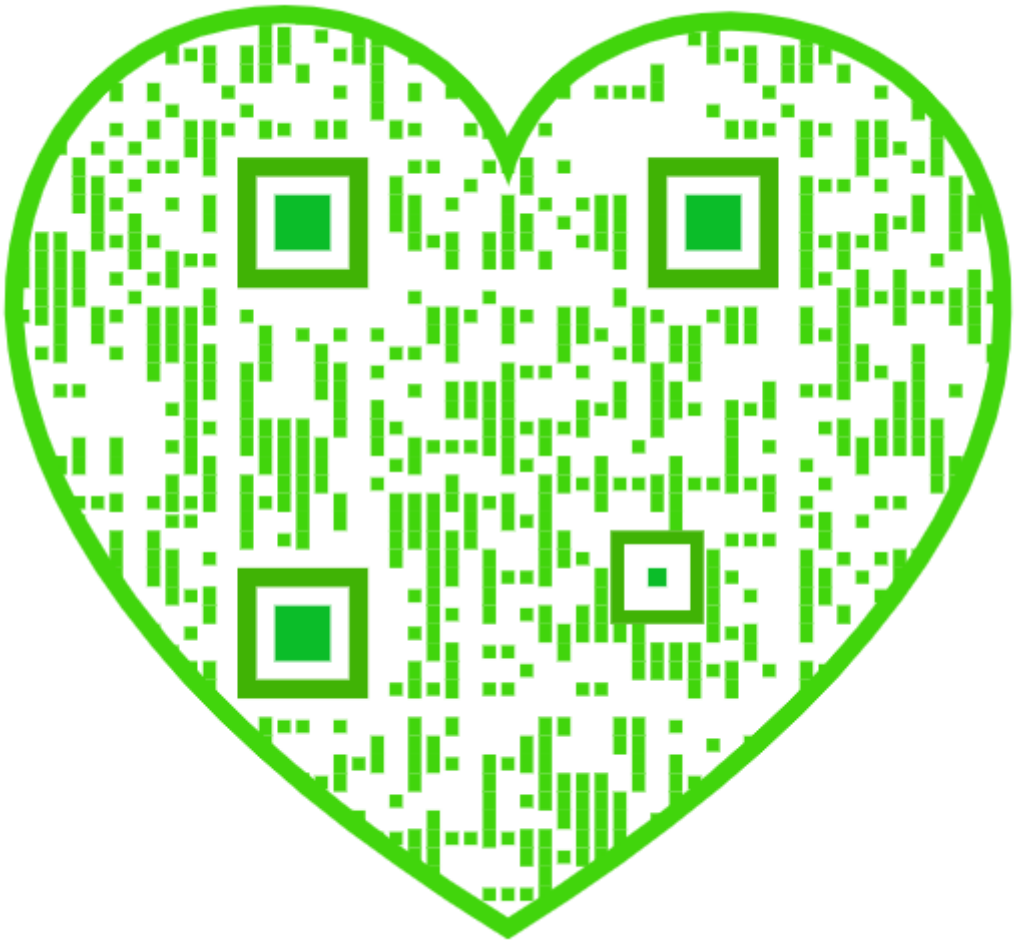

Voor F.

Eerste deel

I

Zo loopt hij: zijn handen diep in de zakken van zijn openhangende regenjas, behoedzaam, zich bewust van elke stap, knipperend tegen het koele ochtendlicht, dan weer de ogen strak op de trottoirtegels gericht, de schouders opgetrokken, licht vooroverhellend alsof hij zich elk moment tegen iets zou kunnen stoten - zo loopt men op onbekend terrein in dichte mist. Uit weinig méér valt op te maken hoezeer hij zich voelt aangedaan. Of het moest zijn: de zorgvuldige oplettendheid waarmee hij bij een straathoek links van zich kijkt, vervolgens rechts van zich kijkt, en wéér naar links, alsof hij intussen alweer vergeten is of er van die kant nu wel of niet iets aankwam. Waarna hij oversteekt, voorzichtig de ene voet voor de andere plaatsend, en daarna de andere voor de ene, en op deze wijze voort - alsof het wegdek heel dun ijs is.

Hij gaat een bakkerij binnen. Het is er benauwd en vol. Hij veegt met zijn mouw over zijn voorhoofd en haalt diep adem. Er is in het gedrang niets waaraan hij zich vast kan houden. Wanneer hij eindelijk aan de beurt is schrikt hij van zijn eigen stem. Eén krentenbol, alstublieft. Nadat hij met gepast geld betaald heeft en de krentenbol in ontvangst heeft genomen, weifelt hij. Is de transaktie hiermee nu in feite afgerond of heeft hij toch misschien vergeten een essentiële handeling uit te voeren? Niet dus. Buiten gekomen haalt hij de krentenbol uit het zakje. Hij verwij-

dert een geplette rozijn met zijn duimnagel van het baksel en ruikt er argwanend aan. Langzaam verder lopend begint hij te peuzelen. Wanneer hij er niet langer in slaagt zijn kokhalzen te onderdrukken doet hij de bol terug in het zakje en drukt het tot een prop. Hij kijkt om zich heen, loopt naar een vuilnisemmer die bij de trottoirband staat, opent hem. Bovenin de emmer, op een bedje van aardappelschillen en een natte krant, ligt, wonderbaarlijk gaaf en naar het schijnt behaaglijk ineengerold, een kat. Hij laat de deksel met een klap dichtvallen, veegt zijn hand af aan de pand van zijn jas, en gooit het verpropte zakje met een wijde boog de gracht in.

Wanneer hij verder loopt heeft hij het gevoel van alle kanten bespied te worden.

Achteraf zal hij met stelligheid verkondigen dat hij die ochtend een kop koffie, en niets dan koffie, besteld heeft, zoals ook paste, het uur van de dag in aanmerking genomen. Niettemin was er een schuimend glas bier voor hem neergezet, met een vanzelfsprekendheid die iedere twijfel buitensloot. *Beslist tot zijn verbazing*.

Hij, van zijn kant, had er aanleiding in gezien deze dag als bij voorbaat verloren te beschouwen. En dat was een voorspelling geweest die zich moeiteloos bevestigd had.

Is het mogelijk, vroeg hij zich vervolgens af - waarschijnlijk alleen maar omdat een mens zich toch met *iets* moet bezighouden - dat men in de géést koffie bestelt, maar in werkelijkheid, fysiek gesproken dus, een andere drank? Dat men het dus, bij wijze van spreken, inwendig over koffie heeft, maar uitwendig over iets anders? Is het mogelijk, vervolgde hij - met een geestdrift die nauwelijks aan zijn gehoor besteed was - dat men, zonder het te weten, de bestelling ‘een kop koffie’ zodanig intoneert dat een ander helder en eenduidig ‘een glaasje bier’ hoort zeggen? Of misschien zelfs dat men bij het bestellen van koffie zo intens verlangend aan een lekker koel glas bier denkt dat een ander langs bovennatuurlijke wegen het signaal ontvangt en dienover-

eenkomstig gaat handelen?

In dit verband vertelt hij de volgende anekdote:

Hij had eens een paar weken zonder gezelschap in een afgelegen huisje in de provincie doorgebracht, ‘in het najaar, een jaar of zes geleden’ - hij heeft de neiging zijn verhalen zo nauwkeurig mogelijk in de tijd te plaatsen, de suggestie wekkend dat daarmee een bijdrage geleverd wordt aan de kontroleerbaarheid ervan. Kennissen had hij er niet, zodat, afgezien van wat abstrakt gemompel tijdens het afrekenen bij de plaatselijke supermarkt, zijn enige verbale kontakt gedurende die periode tot stand kwam bij de bakker. Die dialoog was overigens tamelijk beperkt: hij vroeg een half volkorenbrood, ongesneden, inkasseerde het wisselgeld met ‘joe’ of ‘merci’, en groette met ‘goeiemorgen’. Dit ‘goeiemorgen’ bleef daarna gedurende de hele fietstocht terug onder zijn schedeldak weergalmen als was het de koepel van een godshuis.

Op een dag stond hij - naar zijn zeggen - op de gebruikelijke wijze in die bakkerswinkel om zijn gebruikelijke bestelling te plaatsen. Een half volkorenbrood dus. Ongesneden. Waarop de bakkersvrouw echter in het geheel niet tot aktie overging, maar hem integendeel roerloos bleef aanstaren, ‘zo'n beetje vissig, als een vis’, om vervolgens ten tweede male te informeren wat hij gehad had willen hebben - of woorden van gelijke strekking. Waarop hij, in de veronderstelling zich onvoldoende verstaanbaar te hebben gemaakt, wat luider herhaalde: ‘Een half volkoren alstublieft’. Waarop de vrouw hem onverminderd roerloos en glazig ‘als een soort van pop of koe’ was blijven aanstaren, daarna opzichtig iets had weggeslikt en tenslotte wat beangst gevraagd had ‘of hij misschien niet goed was?’

Pas op dat moment was het bij hem opgekomen dat zijn aandeel in de dialoog mogelijkerwijs *in gedachten* gevoerd was, dat hij met andere woorden *in zichzelf* gesproken had, hooguit zijn lippen bewogen had maar meer ook niet, dat hij, kortom, gemeend had te spreken, terwijl hij dàcht.

Het had hem precies het juiste ogenblik geleken de eenzaamheid vaarwel te zeggen en terug te keren naar de bewoonde wereld. ‘Je wordt daar’ - verklaart hij - ‘behoorlijk raar van in je hoofd. Ik maakte bijvoorbeeld iedere dag een wandeling door het bos, iedere dag exakt dezelfde route. En na verloop van tijd ging ik al lopend tekens aanbrengen, voor mezelf. Ik trok een pijl in het zand, prikte de huls van een sigarettendoosje aan een overhangende tak, enzovoort. Gewoon voor de gezelligheid, om de volgende dag bij mezelf te kunnen denken: há, die pijl heb *ik* getrokken, dat is *mijn* sigarettendoosje, enzovoort. Maar nu het gekke: die tekens waren steeds *zonder uitzondering* de volgende dag verdwenen! Hoe kon dat nou? Hier had die pijl toch gestaan? Nog eens goed kijken. Nee, niets, geen spoor. En dat, dat was toch beslist de tak van het doosje! De tak was er nog, maar het doosje was verdwenen... Droom ik? Nee. Ben ik gek geworden? Nee. - Ik kon er uiteindelijk maar één verklaring voor geven. En die verklaring luidde: ik werd gevolgd. Iemand liep op enige afstand achter me aan en verwijderde konsekwent de veranderingen die ik in het beeld had aangebracht. Dus ik verstop me achter een boom en wacht. Ik kijk op mijn horloge en zeg tegen mezelf: ik wacht vijf minuten, dan moet hij zich verraden hebben...’

Intussen had hij die ochtend, hoewel hij nog geen woord aan het abuis gewijd had, ‘nee, laat nou maar staan’ gemompeld, al was het maar omdat koffie hem inderdaad helemaal niet aanlokte. Misschien was hij wel misselijk geworden van die koffie. Koffie smaakte hem tegenwoordig niet meer op een nuchtere maag, zeker niet het bocht dat hier gewoonlijk geschonken werd.

Hij had het glas naar de lippen gebracht en het met één teug geleegd, zonder akute gevolgen - of het moest de lichte wankeling zijn, die hij ondervond toen hij het glas terugzette. Daarna was hij naar het telefoontoestel gestapt, dat in een hoek aan de wand hing. Hij had een onduidelijk gesprek gevoerd, vermoedelijk om zijn ontstentenis elders te verklaren. De hoorn tussen kin en schouder klemmend had hij zijn eerste sigaret van die dag

opgestoken.

Terug van de telefoon had hij een nieuw glas bier besteld, met het onwrikbare voornemen nu niet, omgekeerd, genoegen te nemen met koffie.

Hij vraagt hoe laat het is, al is het maar om zijn eigen stem te horen en *niet* te hoeven zeggen: wie gooit er nou een kat in een vuilnisbak? Tien voor half twaalf? Juist, dat was bekend. - Hij had even tevoren op zijn horloge gekeken.

Hij leunt op zijn elleboog, staart naar buiten. De gevels aan de overkant van de zijstraat weerkaatsen het zonlicht. Het is een aanblik die hem een kamer in herinnering brengt waar hij ooit een paar jaar gewoond heeft - of nee, aanvankelijk is er helemaal geen herinnering, alleen maar een bepaalde smaak in zijn mond, een bepaald kleurengamma voor zijn geestesoog (waarin om de een of andere reden *korengeel* overheerst), een zacht aangeslagen akkoord in de verte, iets vaags dat zich langzaam aan verscherpt, vorm aanneemt, zich aan hem opdringt: zijn eerste eigen kamer, ook op het noorden gelegen.

‘Ik word wakker. Ik sla m'n ogen op en kijk door de openstaande balkondeuren naar buiten. Het is hoogzomer. De zon schijnt op de huizen aan de overkant van de straat. De duiven koeren op het dak, bij de melkboer om de hoek rammelen de kratten, het wordt een schitterende dag, ik zal naar het strand gaan, misschien zal ik *haar* weer zien, misschien zal ik haar *vandaag* aan durven spreken...’

Hij zet de grammofoon aan die bij het hoofdeinde van het bed op de grond staat: Mouloudji, Guy Béart, Brassens, Jacques Brel, het derde Brandenburgse concert. Vervolgens staat hij op en rekt zich kreunend uit. Zeventien jaar, achttien jaar, negentien jaar. Hij kijkt in de spiegel. Tweemaal scheren in de week was nog voldoende. - Dan laat hij de wasbak vollopen om zijn haar te wassen.

Daar, in die kamer op vijf hoog, moet de lijn ontsprongen zijn waarvan hij op dit ogenblik, terwijl hij naar buiten staart en

langzaam wegvloeit in ruimte en tijd, het voorlopige eindpunt uitmaakt. Het is een lijn waarmee hij op dit moment niet bijster kontent is, zonder zich overigens een voorstelling te kunnen maken van een mogelijk ándere - zoals hij zich er ook geen voorstelling van kan maken dat hij een ander zou zijn dan hij is. Aan wat voorafging - het ouderlijk huis: een zware voordeur met een touwtje achter de brievenbus - heeft hij vrijwel uitsluitend herinneringen die op feitelijkheden berusten, zakelijke gegevens die hij evengoed van een ander gehoord zou kunnen hebben en die dan nauwelijks minder levendig of levenlozer zouden zijn geweest. Het lijkt een verleden waarin hij geen aktief aandeel heeft gehad. Het zijn klanken zonder timbre, alleen maar registratie: het beeld van die kinderkamer die hij zich voor de geest haalt heeft *precies* evenveel zeggingskracht als de beschrijving die hij ervan geeft:

'Boven het in houtnerf geschilderde ledikantje hangt een gefiguurzaagde Pinokkio. Er ligt een verfomfaaid prentenboek op de grond, getiteld *In en rond de boerderij*. Onder de stoel ligt, op zijn kop, een *dinky toy,* waaraan, als altijd, de rubber bandjes ontbreken. Die bandjes raakten namelijk altijd zoek.'

Natuurlijk is er meer. Het moment van angst bijvoorbeeld, wanneer hij met een schok wakker is geworden uit een nachtmerrie en niemand hoort hem roepen. Het moment van teleurstelling wanneer hij die zelfgebreide trui krijgt in plaats van de begeerde schaatsen. Het doffe gevoel van meewarigheid wanneer zijn moeder uitroept: 'O, wat een prachtige trui! Sinterklaas heeft het maar goed met je voor...' Het zijn momenten waarvan hij wéét. Dat hij trots is geweest, zich geschaamd heeft, uitgelaten geweest is of bedrukt. Toch is dat alles geijkt en willekeurig, verwisselbaar al naar gelang het met minder redenen en achtergronden omkleed wordt. De momenten zèlf zijn verstorven, overgebleven is iets dat volmaakt samenvalt met de omschrijving ervan. Hij wéét nog van die angt en schaamte, toen en toen of in het algemeen, zoals hij zich ook de dagelijkse route naar school te binnen kan brengen, bepaalde straathoeken inkluis,

waar hij iedere dag in het voorbijgaan onwillekeurig zijn hand langs het metselwerk liet glijden. Maar wie er in zijn vel stak weet hij niet. Het zijn herinneringen als bodemvondsten die getuigen van een voorgoed voorbij verleden. Ze maken een bepaalde rekonstruktie mogelijk: dat men zich bijvoorbeeld in dat tijdvak bezig hield met landbouw en veeteelt, met Hoogezand, Sappemeer, Zuidbroek, Winschoten - waar meteen ook alles mee gezegd is. Want een *voorstelling* valt er niet uit af te leiden. Het is als met de plaatjes, vroeger, in zijn geschiedenisboek. Luther op de Rijksdag te Worms. Die plaatjes konden wat hem betrof zo ongeveer álles voorstellen, *behalve* wat ze pretendeerden uit te beelden. De onwrikbare zekerheid: hoe Luther of Karel V er ook uitgezien mogen hebben, in elk geval niet *zo*...

'Het heeft verdomd lang geduurd voor ik er achter kwam dat de mate waarin je in je eigen verleden door kunt dringen, precies de mate is waarin je vertrouwd bent met jezelf...'

Waarna hij zich verder overbuigt en zonder noemenswaardige overgang, alsof hij vreest dat zelfs de geringste pauze in zijn relaas de broosheid van het moment zou kunnen verbreken, vervolgt, dat hij die ochtend - een ochtend die onvoorstelbaar ver verwijderd lijkt, even onvoorstelbaar als de wetenschap dat er buiten de omslotenheid waarin hij zich bevindt ruimte is, een ruimte waarin mensen in auto's en treinen zitten, in bed liggen, in een winkel staan of daarentegen naar de televisie kijken en dat dat allemaal, die hele ratjetoe, *nu,* op ditzelfde moment, plaatsvindt, dat hij die ochtend dus, opeens had moeten denken aan iets dat kennissen van hem, 'een paar jaar geleden, in de zomer als ik 't wel heb', werkelijk was overkomen:

'Ze hadden een kat, en die kat had voor de zoveelste keer een nest jongen. De keer daarvoor hadden ze al ontzettend veel moeite gehad om het broed onder te brengen, dus ze besluiten dat het zaakje maar afgemaakt moet worden. Omdat ze het zelf niet durven te doen gaan ze naar hun buurtcafé. Daar is iemand die het karweitje wel voor ze wil opknappen in ruil voor een avond

vrij drinken. Ze geven hem de sleutel van hun huis en wachten, borreltje, nog een borreltje, op zijn terugkeer. Eindelijk verschijnt die vent. *Onder* de schrammen. Hoe is het gegaan, vragen ze timide. Nou, zegt die man, die kleintjes dat was geen enkel probleem, maar ik heb me toch een moeite gehad om die *grote* in die zak te krijgen!'

Een aardig verhaal, vindt hijzelf. Hij kucht en snuit zijn neus. Vervolgens vertelt hij het verhaal van zijn eerste grote liefde.

Hij had haar laat in de avond ontmoet. Zeven jaar ouder dan hij was ze geweest. Dat was geen meisje meer te noemen, dat was een *vrouw*. Het gloeiende gevoel van trots, gekompenseerd door een gespeelde nonchalance die hem over letterlijk álle stoepranden had doen struikelen, toen ze met een heel speciaal lachje had ingestemd 'nog even met hem mee te gaan'. Ze was voor het eerst in de hoofdstad, diezelfde middag pas gearriveerd voor een vakantie van twee weken die om memorabele redenen - waarvan ze uiteraard op dat moment nog in het geheel geen weet hadden -, met nog een betoverende week verlengd zou worden. Hij had een omweg gemaakt om haar een paar mooie plekjes in de nachtelijke binnenstad te tonen - wat hem er opeens aan herinnerde dat hemzelf wonderlijk genoeg een keer hetzelfde, maar dan in omgekeerde rol, was overkomen in de Italiaanse stad V., waar hij, in de late schemering aangekomen en met nog niet meer dan een zeer vage notie van het uiterlijk ter plekke, zich, na het diner en enig drinkgelag, gedreven door krachten sterker dan hemzelf, had afgezonderd van zijn reisgezelschap - dat kort daarop amper tot zijn verontrusting verdwenen bleek te zijn -, zonder dat hij zelfs maar het adres wist van hun gastheer ter plaatse en bovendien zo ongeveer platzak, en dit dan terwille van een voluptueuze, buitengewoon donkerharige, lichtbesnorde vrouw van een jaar of dertig, met wie hij overigens tot dat moment nog in het geheel geen woord gesproken had en van wie hij achteraf weinig meer zou kunnen vertellen dan dat haar taille op een dermate gewelddadige wijze door een brede lederen riem tot wespenpro-

portie was ingesnoerd dat de striemen tot de volgende ochtend voelbaar waren gebleven, alsmede dat ze konstant *huilde,* wat hem overigens in het schaarsverlichte etablissement niet was opgevallen, ook al vanwege het geruisloze karakter van haar permanente tranenvloed, die intussen, naar hij later zou vernemen, op psychiatrisch attest de reden vormde van haar gedwongen retraite in deze 's winters volmaakt rustige want volledig van toeristen verstoken, langzaam in de zee verzinkende stad.

Een gedenkwaardige sensatie was dat geweest. In stilte en duisternis, de zintuigen gespitst. Een voortdurend innerlijk kommentaar. Niets mag onopgemerkt blijven, niets mag vergeten worden en verloren gaan.

Een smalle steeg. Hé, was hier een steeg? Blijkbaar was hier een steeg. Boven de steeg een peilloze sleuf mediterrane hemel. Hallelúja, wat een sterren... Het lijkt hier waarachtig wel te vriezen!

Huizen met geblindeerde vensters; nergens een spoortje licht. Winkeltjes met houten schotten voor de pui. Dan een bruggetje: vijf treden op, een flauwe boog, en weer vijf treden af. Gemurmel van gitzwart water, dat om de een of andere reden stróómt. Een smalle kade waarlangs deinende gondels elkaar zacht beroeren. Grote, slapende huizen, niet zuinig versierd met guirlandes en tympanen. *Alles* is hier monument. Plotseling een plein, weldadig ruim, rechthoekig, aan alle kanten ingesloten door een schijnbaar ononderbroken huizenrij. Een paar felle booglampen. Een bronzen standbeeld op een sokkel. Lange schaduwen. Een hoog oprijzende kerk. Een torenklok die stilstaat. Hoe laat is het? Tegen drieën. Voetstappen... dáár? Nee, dat zijn onze eigen voetstappen.

Ze houdt de pas in en zegt: Luister eens goed hoe stil het is. Ik luister. Ja, het is ongelooflijk stil. Wanneer je je adem inhoudt en het gefluister van het water naar de achtergrond gedrongen hebt, hoor je absoluut *niets*. Deze stad is leeg. In al die huizen, achter al die geblindeerde vensters liggen versteende skeletten

onder halfvergane dekens. De pest is hier op bezoek geweest; deze stad is doodgegaan. Maar dan opeens, heel in de verte, een hoge fluittoon, afkomstig van een andere planeet. ‘Dat is Mestre’, zegt ze. ‘Zó ver draagt het geluid.’

We lopen verder. Ik kijk haar van opzij aan en denk: merkwaardig. Merkwaardig los van alles. De persoon die hier, in de ruimte, over een nachtelijk plein in een uitgestorven stad loopt, die persoon dat ben ik zèlf. De overdonderende gewaarwording te *bestaan,* zonder enig verband, zonder verleden, zonder toekomst, alleen maar fysiek aanwezig, alleen maar soortelijk gewicht, alles te begrijpen door er geen gedachte aan te wijden, alléén maar een schaduw te werpen over de hardstenen tegels van een plein, in het gezelschap van iemand die ik helemaal niet ken maar met wie ik straks vermoedelijk een bed zal delen, iemand van wie ik helemaal niets afweet, behalve precies dat ene: dat blijkbaar ook *zij* bestaat - en bovendien in mijn gezelschap is. Ik ben, haar tafelgenoten negerend, bij haar gaan zitten en heb eenvoudigweg gezegd: Ik ben hier vanavond aangekomen, ik ben hier nooit eerder geweest, ik ken hier geen mens. Waarop zij gezegd heeft, in verbluffend vloeiend Engels: Dit is werkelijk een heel erg mooie stad, mooier dan je je op dit moment voor kunt stellen. Je bent hier werkelijk nooit eerder geweest? Dan zal ik je de stad laten zien.

En dat is wat ze nu doet. We lopen. Nu eens gearmd, dan weer los omdat ze me op iets wil wijzen. Straatjes, stegen, sloppen, grachtjes, bruggen. Ze wijst, noemt namen. Canal Grande, Alhambra, Accademia. Het San Marcoplein bestaat dus ècht. Daar heb je het Dogenpaleis, precies als op de plaatjes. Dat lint van lichtjes aan de overkant moet het Lido zijn. Nee, dat is de Giudecca. O, nooit van gehoord. En verder maar weer. Straatjes, pleinen, het geboortehuis van Pergolesi of misschien wel van een ander, duisternis, schaduwen, stilte. Hé, waren we hier zonet niet ook al? Ik ben zo gedesoriënteerd dat ik amper meer weet wat boven en onder is.

We naderen een enorme, witmarmeren koepelkerk, fel door

schijnwerpers verlicht. Aan de overkant van het water: de toren van het San Marco. Daar stonden we zojuist nog en keken in tegengestelde richting. Ze heeft me op deze kerk gewezen en de naam genoemd - maar die ben ik dus alweer vergeten. We bestijgen de treden naar het portaal. Ze wijst me op het tegelpatroon van het driehoekige plein dat zich voor de kerk uitstrekt. Ik begrijp niet goed wat ze bedoelt. Perspektiefvertekening, zegt ze. Blijf hier staan. Ze posteert me op de rand van de stoep. Zelf daalt ze de drie treden af naar het plein. Let op, zegt ze. En dan begint ze, plotseling, vanuit stilstand, alsof ze zich een moment moest koncentreren, te *hollen*. Ze holt, haar gespreide armen klapwiekend, haar zwarte cape fladderend, omgeven door een ster van golvende schaduwen, van me vandaan, zo hard ze kan... En ik sta verbijsterd, stokstijf, bevroren met de handen in mijn zakken, op die bovenste tree en kijk haar na. Dit is het meest absurde dat ik ooit aanschouwd heb, dáár gaat ze, ze is gek geworden, ik kan het verder wel vergeten... - Maar opeens staat ze stil, zo abrupt dat het lijkt of ze met een glazen wand in botsing is gekomen. Ze draait zich om.

Heb je het gezien? vraagt ze triomfantelijk. Ik heb het niet gezien, of beter, ik heb er helemaal niet naar gekéken. Maar ik hóór nu wat ze bedoelt. Ze hoeft nameliik niet te roepen om zich verstaanbaar te maken. Zo ver van me verwijderd is ze niet - dat was de suggestie die uitging van het diagonale patroon van de tegels. Ik verzeker haar dat ik het een buitengewoon interessant experiment gevonden heb. Maar ze hoeft het wat mij betreft niet nóg een keer te doen. Ik zal het zo ook al nooit vergeten.

Even later zullen we de zijdeur van een huis binnenglippen. Ze zal haar vinger op de lippen leggen en me met mijn hand in de hare door een brede, halfduistere gang waarin een handdiep klotsend water staat over een gammel plankier voeren. Links en rechts staan beelden, aan het eind van de gang dobbert een bootje. Merkwaardig: buiten dezelfde waterstand als binnen. We zullen een trappetje bestijgen en nog een deur passeren. Dan zal ze het licht ontsteken in een kamer die zo groot is als een zaal. Ze

zal met haar rug naar me toe haar cape uittrekken en over een stoel hangen, en op die stoel zal ze een ogenblik leunen, nog steeds van me afgewend. Dan zal ze zich langzaam oprichten, zich omdraaien en mijn verbaasde blik beantwoorden met: Het heeft helemaal niets met jou te maken, *but I just cannot stop my tears*.

Hij zal haar de daaropvolgende dagen nog een paar keer op straat zien, steeds in haast, een grote doos tissues onder de arm geklemd, fladderend vluchtend, met rode ogen, de wangen betraand.

Nooit zal hij weten wat zij, omgekeerd, ervaren heeft, en op het moment zelf heeft hij daar ook eigenlijk geen gedachte aan gewijd.

Ze waren tenslotte na allerlei omzwervingen, waarbij hij zich in toenemende mate had afgevraagd hoe het nu verder aangelegd diende te worden - hoe men dat dééd, met een ‘vrouw’ -, bij zijn kamer gearriveerd, zijn eerste echte kamer dus, een kamer met vrije opgang, met heel wat boeken in een van losse baksteen en planken opgetrokken kast, met een grammofoon en platen, met één gemakkelijke stoel - bij een vuilnisbak gevonden -, met een bureautje en een bedenkelijk smal bed.

‘Ze stapt binnen, doet haar jas uit, gaat in die ene stoel zitten, heel gewoon, heel vanzelfsprekend, alsof het de normaalste zaak van de wereld is. Opeens in het volle licht is ze inderdaad erg mooi, koket, met hoge hakken en een chique, buitengewoon gedécolleteerde japon. Goeie genade, wat een *dame,* wat is ze gróót in dat kleine, vertrouwde en bij nader inzien hoogst armzalige kamertje van me... Hoe nu? Het angstzweet brak me dus aan alle kanten uit.’

Twee uur 's nachts. Drie uur. Half vier. Een van zijn kant wanhopige konversatie, over muziek bijvoorbeeld - hij had die middag gelukkig juist een grammofoonplaat met het klarinetkoncert van Mozart gekocht -, over literatuur in het algemeen, over de grote vaderlandse schrijver Vestdijk, ‘die toen nog leefde na-

tuurlijk', in het bijzonder. Van Vestdijk had ze nooit gehoord - tamelijk vanzelfsprekend. Maar kende ze wellicht de Joegoslaaf Krleza? Op het achterplat van diens meesterwerk 'Op de rand van het verstand' - dat hij kort daarvoor gelezen had - stond namelijk vermeld dat deze schrijver wel de Joegoslavische Vestdijk genoemd zou kunnen worden. Krleza kende ze, al was het alleen van naam. Welnu, dan kon hij vervolgens mededelen dat Vestdijk beschouwd kon worden als de Nederlandse Krleza! En maar lullen en lullen. Enormiteiten, kletsika. Steeds wanneer hij een woord niet kende overschakelend op Engels of Duits. - Had hij nog niet verteld dat ze Française was? O hemel. Welnu, ze was dus Française, en bovendien was ze lector aan de Sorbonne, ja. Filosofie. En hij maar lullificeren! Terwijl hij niet eens iets in huis had om haar aan te bieden! En steeds maar weer met trillende vingers diezelfde plaat opzetten - die hij sindsdien niet kan horen zonder aan die avond terug te denken -, en weer op de leuning van die ene stoel gaan zitten, zijn hersens folterend om op andere onderwerpen te komen, onderwerpen die hem op de een of andere manier *dichterbij* haar moeten brengen, fysiek gesproken dichterbij wel te verstaan... Want hij had het intussen nog helemaal niet gewaagd haar *aan te raken,* en er lagen helemaal geen *lakens* op zijn bed. Terwijl het buiten alweer *licht* begon te worden!

Zo leunt hij op één elleboog en kijkt naar buiten, naar iets dat voor een ander niet veel meer te bieden heeft dan de aanblik van zonlicht dat gereflekteerd wordt door een huizenrij. Zo zal het voor een ander ook onduidelijk zijn waarom er nu opeens een glimlach rond zijn lippen trekt.

Want hij was dus naar de wc gegaan en had daar enige tijd in ademnood *naar het plafond* gekeken. Wat nu? Dat kon zo toch niet voortgaan? - Zodat hij tenslotte toch maar met knikkende knieën was teruggekeerd. En kijk: daar hadden vervolgens haar kleren naast het bed gelegen. En zijzelf lag *in* dat bed. Zonder een woord had hij zich uit zijn kleren gerukt, en trillend was hij

achter haar onder de dekens gekropen. *Chérie, chérie*. En wat nu door hem vaart is iets, een flauwe maar toch voelbare weerklank van *die* sensatie: dat zachte vrouwenlichaam dat opeens overal, en overal even overweldigend, voelbaar was geweest. Hij glimlacht.

Want dat is het wat hij ziet en voelt. En zo leunt hij op die elleboog. En zo kijkt hij naar buiten.

II

Hij is een krant gaan kopen, minder uit nieuwsbelustheid dan om een reden te hebben voor zijn gebruikelijke loopje. Want pas dan, met de vertrouwde geuren in de neus en het vertrouwde beeld voor ogen, is hij werkelijk terug en thuis.

'Dat territoriumbesef', zal hij zeggen, 'zit er bij ons diep in.' Het eerste dat zijn vader vroeger deed, teruggekeerd op eigen grond, was: bij een boom gaan staan, en, de wandelstok bungelend in de kom van zijn elleboog, de jas open en de panden naar opzij, gemakkelijk vanuit de heupen achteroverleunend, *plassen*.

Hij is een gewoontemens, en geneigd tot ritualiseren, niet uit beduchtheid voor het nieuwe, maar terwille van de doelmatigheid; omdat men aan alles dat men volgens een gewoonte doet geen aandacht hoeft te schenken: het zijn de handen die het werk doen, het zijn de voeten die weten welke richting. Zijn dagelijkse wandeling zal altijd langs dezelfde route gaan, en wanneer een boodschap hem op een zijspoor dwingt zal hij, mits de omweg niet al te overdreven is, terugkeren naar het dichtstbijzijnde punt op zijn gebruikelijke trajekt en zo zijn weg vervolgen. Op de heenweg loopt hij langs de linkerkant van de straat, terug langs de rechter, of andersom, afhankelijk van het punt van uitgang, zodat hij met één oogopslag kan konstateren waar hij vandaan komt en naartoe moet gaan. Zo hoeft hij naar niets te kijken om te weten wat hij ziet, hoeft hij er niet over na te denken op welk

punt hij een straat over zal steken: op hetzelfde punt als gisteren dus, en de dag ervoor, etcetera. Niet zelden treft hem achteraf het verwijt een kennis op straat niet opgemerkt te hebben: ‘Je keek me aan! Je *zag* me!’ - Pijnlijk te moeten bekennen dat die ander, hoe bekend van gezicht ook, even anoniem en schimmig als een willekeurige passant aan zijn oog voorbijgegaan is. ‘Ik was waarschijnlijk in gedachten’, zal hij zeggen - wat niet waar is, want gewoonlijk ziet hij niets en denkt hij niets, deint hij alleen maar mee met de ongeformuleerde associatiestroom die door het metrum van zijn passen voortgestuwd wordt.

Zijn werkruimte zal hij altijd van rechts naderen, ook wanneer hij noodgedwongen van de andere kant komt - daarvoor loopt hij namelijk gerust een blokje om. Van rechts komen betekent: naar iets toe gaan. Van links: ergens vandaan komen, bestemming onbekend. Zoals hij nooit naar zijn sleutels hoeft te zoeken zolang hij ze maar terugsteekt in dezelfde zak, zo heeft hij alle mogelijke handelingen tot een vast patroon geritualiseerd. Binnengekomen eerst het hoofdlicht ontsteken, dan de kachel hooggedraaid, de bureaulamp aan, sigaretten, lucifers en agenda uit jaszak op bureau, jas uit, jas ophangen, hoofdlicht uit, schoenen uit, sloffen aan, en aan de slag. Door één verwisseling van handeling raakt het hele patroon ontregeld. Dan blijkt hij opeens achter zijn bureau te zitten *met zijn schoenen aan*. En die onachtzaamheid is niet zozeer te wijten aan het feit dat hij vergeten is zijn schoenen uit te trekken, welnee, de oorzaak is hierin gelegen, dat hij in het schemerdonker éérst de kachel heeft hooggedraaid en pas daarná het hoofdlicht heeft ontstoken. Zodat hij nu weer, zuchtend, overeind moet komen...

Het is intussen een prachtige dag geworden: een zorgzame, ijle windstilte, bleek zonlicht, lange schaduwen. De aanblik is onveranderd alsof hij nooit is weggeweest, en hem zo vertrouwd dat zelfs de wisseling van jaargetijde hem ongemerkt passeert. Van dit geheel is hij een onderdeel. De oogstrelende gevelwanden, de uitgestalde groentekisten, de beslagen ruiten van de bakkerij, de uitgelopen drollen op de stoep, die kale iepen roerloos

langs de gracht, het water rimpelloos als een strakgespannen vlies. En die grondtoon van rumoer waaraan hij deze stad met de ogen dicht feilloos zou kunnen herkennen.

Zonder te weten of de groet voor hem bedoeld was, zwaait hij terug naar iemand achter het dikke aquariumglas van een koffiebar vol kantoormensen die met drukke gebaren en mimiek, geluidloos konverserend de lunch gebruiken. - Nee, blijkbaar niet voor hem bedoeld... En het is deze minimale misslag die het subtiele evenwicht van zijn gedachteloosheid verstoort. Hij stopt de eensklaps klamme hand diep weg in de zak van zijn jas. Want wat doe ik? Lopen om niet stil te hoeven staan, praten om een stilte te verbreken, drinken zonder dorst. Mijn overbodigheid is schrijnend. Ik dien tot niets. Ik ben uitsluitend omgangsvorm, toeschouwer, luisteraar, overbodig zintuig, spiegel waarin niemand lust heeft te kijken.

'*Gesteld* dat ik nog eens een boek ga schrijven, dan zou het de struktuur moeten hebben van *Prélude, Chorale et Fugue* van César Franck.' Heeft hij die zin inderdaad ooit uitgesproken, of komt hij nu opeens, grammatikaal en wel, voor het eerst bij hem op? 'Het zou volmaakt abstrakt moeten zijn, over niets en niemand - over alles en iedereen, met andere woorden - moeten handelen. De uiteindelijke vorm van inzicht en emotie... Ik noem het: De stem van vroeger.' Wat een onzin is dat! - Het is een gedachte die hij niet graag aan de openbaarheid prijs zou geven. (Maar soms dringt de dwaasheid van een gedachtengang pas tot je door bij het uitspreken ervan, merk je de absurditeit van een handeling pas op wanneer je hem hebt uitgevoerd. Soms? Of eigenlijk altijd? Is dan niet alles wat ik doe en zeg een hardnekkig pogen dwaasheden, misverstanden, willekeur en toeval op elkaar te laten rijmen? Is mijn hele denken niet het zoeken naar een verklaring *achteraf?*)

Wel brengt dit alles hem het moment in herinnering dat hij het muziekstuk voor het eerst hoorde, 'een jaar of acht geleden'. Bij toeval was dat geweest. Hij had namelijk een grammofoonplaat

gekocht, ‘om mezelf een beetje te verwennen’, terwille van de andere plaatzijde (te weten: *Humoresque* van de in die periode bovenal beminde, maar nu voorlopig versmade Schumann) en thuisgekomen per abuis de plaat, met de ‘verkeerde’ kant boven, op de draaitafel gelegd.

Het is avond. Ik zit in de voorkamer op de bank, die toen nog haaks op de muur, dus voor het raam stond. Het is halfdonker, alleen mijn bureaulamp brandt. Buiten sneeuwt het om de een of andere reden hevig. Ik zit volkomen roerloos, met een langzaam wegsmeulende sigaret tussen mijn vingers, zonder gedachten, de blik verloren, en luister, of beter: ben als een niet aangestreken snaar het instrument van deze muziek. Ik word bespeeld. Ik doe mijn ogen dicht en zweef. Of val. Of stijg ik?

Daar, op die bank, in die schemerige kamer, zit een samengebalde, hoogst bewegingloze, hoogst gesublimeerde *ik*. Die ik staart voor zich uit - een starende, naar binnen gerichte blik - en ziet zichzelf in de verte, onpeilbaar ver verwijderd, in een glimpje licht aan het eind van een duistere koker *tijd*, maar intussen zo ondeelbaar dichtbij dat hij het zèlf is, achter een klein bureautje, naast een van losse baksteen en planken opgetrokken boekenkast. *Alles is er nog*. Ik ben het die daar zit...

Voor me, op het bureaublad, liggen in volmaakte kompositie uitgestald op een oude krant: een vers bruinbrood, pakje boter, mes en vork, en, op een opengevouwen stuk vetvrij papier, een haring en een gepelde ui. Daarnaast: een flesje bier en een glas, juist omgespoeld.

Ik kijk er naar, wrijf behaaglijk in mijn handen. Om het moment van toetasten nog even uit te stellen.

Alles is er nog.

Want dat? Ben ik dat? Ja, zo'n zwart joppertje heb ik ooit bezeten, en die fiets komt me ook beslist bekend voor. Hoe oud ben ik?

Ik ben zeventien jaar. Ik fiets parmantig, de rug recht, het hoofd in de nek, door het ochtendspitsuur. Want achter me, op de

bagagedrager van mijn fiets, zit een zekere Joke - gedenkwaardige Joke! - van wie wat mij betreft niets meer getuigt dan een herinnering, een eeuwenlang verjaard adres in een allang weggegooide zakagenda, plus een paar gemarmerde want lang in binnenzakken meegedragen, zeer dichtbeschreven ansichtkaarten - ook weg. Maar dit hier is onverwisselbaar háár arm. Haar arm die rond mijn middel rust terwijl ik fiets. En dit is het sensationele strelen van haar hand onder mijn jas, onder mijn trui. Haar vingers, mijn huid. Ik huiver. Ze leunt zwaar tegen mijn rug. Ze heeft nu vast haar ogen dicht, bedenk ik. En ik zeg in mezelf: *dit is het dus*. Dit is nou precies wat ik altijd heb gewild...

Alles is er. Want die daar is hij ook. Het is zondagochtend. Hij is vroeg wakker geworden, het huis slaapt nog. Buiten schijnt de zon, *goudgeel*. Hoe oud ben ik? Al zeven jaar? Misschien zelfs acht? Op de stoel naast mijn bed ligt mijn postzegelalbum. Daar heb ik het gisteravond neergelegd. Ik had daar een bedoeling mee.

Ik pak het, blader er in. En ik neem - o geestdrift - het besluit de zegels *nu* volgens een volstrekt nieuwe, voor het slapen gaan bedachte, methode in te gaan plakken. Daarvoor heb ik nu namelijk alle tijd - omdat ik, geheel volgens plan, vroeg wakker ben geworden.

Ik haal een smakelijk spanen doosje voor de dag, dat, wanneer je de opdruk mag geloven, het machtige aantal van *tienduizend* bruingele, voorgegomde plakkertjes - in de wandeling nog ‘likkertjes’ genaamd - kan bevatten, en ga aan het werk. Voortaan niet meer naar land van herkomst, nee, naar schoonheid, geheimzinnigheid, gezelligheid van uiterlijk...

En hier... Hier sta ik op een perron van een groot station en kijk nerveus op mijn horloge hoewel overal klokken hangen. In de verte, in het felle zonlicht dat ondanks het matineuze uur al buiten de overkapping heerst, nadert een trein. Het *is* een internationale trein, maar is het ook háár trein? En die trein zoekt langzaam, behoedzaam snuffelend lijkt het, via een wirwar van bochten en wissels, exakt het spoor uit waarlangs hij staat opge-

steld. - En vanaf dat ogenblik lijkt alles dat zich aan hem voordoet zich mechanisch te voltrekken, mechanisch als de wissels die, zonder mensenhand, in de juiste stand springen, mechanisch als de rode en groene lampen die opflitsen of uitgaan, als het sein aan een paal dat zich driftig verheft. En even mechanisch gaat er dan, aan het einde van het perron, in het zonlicht, een wagonportier open. Eerst verschijnt er een koffer, dan verschijn jij. En ik ben al bij je, buiten adem. Ik omhels je. ‘En dat koncert?’ vraag ik, maar dan in het Frans natuurlijk. - Want van het antwoord op die vraag zal het afhangen of dit allemaal werkelijk gebeurt, of dat het hier een droom betreft die opwindend genoeg is, maar even eindig. ‘Dat koncert is dus niet doorgegaan, *chéri*’. Heel lakoniek, zegt ze dat, en met een lachje - alsof de oneindigheid die wij hier beleven niet elders een nachtmerrie impliceert! Alles is er.

Ik ben vijf jaar oud. Of nog maar vier. Ik ben ontzettend klein en heb een minuskuul lang broekje aan dat me heel erg goed bevalt. We lopen door een bos, over een lange, kaarsrechte beukenlaan die mij persoonlijk enigszins luguber voorkomt. Mijn hand stevig in die van mijn vader. Mijn vader zwaait met zijn wandelstok en *fluit*. Er speelt een glimlach rond zijn tot fluiten getuite lippen. Dit is het ijle, onvaste fluiten van iemand die nooit fluit... Is het werkelijk de eerste keer? Of is het alleen maar voor zover het mij betreft de eerste keer?

Vanuit de diepte kijk ik naar hem op. Zijn wandelstok! Zijn pijp, die hij nu weer schielijk tussen zijn tanden steekt. Zijn vest! Zijn hoed en jas! De warmte van zijn hand...

Ik drentel zenuwachtig door het huis. Mijn ogen peilen alle hoeken. Ik pak een krant. Leg hem terug. Vervolg mijn rondgang. Het bureau. Zijn boeken. Vulpen. Half leeggerookte pijp. Ik zou de planten water kunnen geven - dat zal m'n moeder in de konsternatie wel vergeten zijn. Ik kijk naar buiten. Merkwaardig eigenlijk dat het buiten *licht* is. Auto's, fietsers, het karretje van de melkboer, trams. Vrouwen met boodschappentassen, een postbode, een kind steekt over. Merkwaardig dat niemand van

iets weet, dat alles zomaar doorgaat, zonder het te vragen. Plotseling, juist op een moment dat ik het niet verwacht, gaat de telefoon. Ingehouden en beheerst, alsof ik door een duizendtal kritische ogen gevolgd word, loop ik naar het toestel, lik mijn lippen, neem op, zeg: 'Ja?' Een aarzeling aan de andere kant van de lijn wordt overwonnen door het noemen van mijn naam. 'Inderdaad,' zeg ik. Stilte. Dan zegt diezelfde vreemde stem ten overvloede: 'Ben jij het?' 'Ja, ik ben het. En?' Maar wat klinkt dat *En?* van me afschuwelijk zakelijk en cru! Zodat ik er wat zachter aan toevoeg: 'Hoe gaat het?'

Aarzeling. Stilte. Geruis. 'Nee, het gaat niet goed...'

Waarop ik me schrap zet, mijn tenen in mijn schoenen krul, de rand van het bureau omklem, naar buiten staar, niets zie, en zeg: 'Hij is dus dood.'

Keelgeschraap. Een fluitend hijgen. 'Uh, ik bel je zo terug...' Hij heeft zich in een stoel laten vallen, een stoel die eensklaps even zielloos is als alle andere decorstukken in het vertrek. De tijd staat gedurende twee uur stil; teruggebeld wordt hij niet meer.

Dan hoort hij de voordeur. Hij staat op en wacht. De deur van de kamer gaat open. Zijn moeder verschijnt, rood en betraand, haar zondagse jas nog aan. Wat is ze klein!

Hij heeft haar omhelsd met het pijnlijke besef dat dat sinds zijn prille jeugd de eerste keer moet zijn.

Later is hij de straat opgegaan, met in het hoofd: een preludium, een koraal, een fuga als een kathedraal. Volkomen in de war. Tot zijn verbazing had er een dik pak sneeuw gelegen. Hij was een paar keer uitgegleden en gevallen, uit pure afwezigheid. Sneeuwvlokken jagen door de vale lichtkring van een straatlantaarn - dat is het mooiste wat er is.

Hij gaat een café binnen. En daar, aan de bar, zit opeens een vrouw die hij de afgelopen weken een paar maal heimelijk geobserveerd heeft. Heel mooi, met lang blond haar. (Ze was steeds in gezelschap van een heerschap met een snor, en hun kon-

versatie was, van een afstand te oordelen, steeds problematisch van aard geweest - waarbij het hem trouwens niet ontgaan is dat ze op de een of andere moeilijk te omschrijven wijze *met haar kin* praatte, de bovenkaak star, de onderkaak van een rubberen beweeglijkheid, waardoor ze de indruk wekte de woorden niet zozeer uit te spreken alswel op te happen en in te slikken - een niet erg aangename aanblik; wanneer zij aan het woord was wendde hij zijn ogen liever even af om het beeld intakt te laten.) En daar, *ausgerechnet* deze avond en op dit uur, zit ze nu, alléén - hij onderdrukt de neiging om met een soort van ‘o pardon’ meteen weer rechtsomkeert te maken.

Hij stelt zich op in haar nabijheid, kwasi nonchalant de handen in de zakken van zijn jas, als iemand die zomaar even komt binnenwippen om elk moment weer te kunnen verdwijnen. Wat nu? Wanneer ik haar een paar maal heb gezien, is het niet uitgesloten dat zij mij, van haar kant, ook gezien heeft; ik had haar dus zelfs kunnen groeten, in de hoedanigheid van ‘een bekend gezicht’. Ik had bij wijze van spreken ‘hé, hallo’ kunnen zeggen, om vervolgens handenwrijvend naast haar neer te ploffen en een luchtig praatje aan te knopen. Maar dat heb ik intussen niet gedaan, wat tamelijk stom is, want nu is het daarvoor te laat... Hij leunt over de bar, zijn hand vlakbij de hare, en bestelt een glas cognac. Hij huivert. - Nu zou ze kunnen vragen of het buiten koud is. Zo'n gewone, menselijke vraag, van de ene onbekende tot de andere, onnadrukkelijk, zonder dubbelzinnigheid. Maar dat doet ze intussen niet. Natuurlijk niet. Ze lijkt namelijk niet bovenmatig geïnteresseerd in dat toch zo voorbeeldig en gevoelvol uitgevoerde huiveren van hem. Hij doet een stapje achteruit, en bedenkt opeens dat hij aan zijn huiveren toe had kunnen voegen: ‘Zeg, ken je die roman *Oblomov* misschien, van de Russische schrijver Gontsjarov?’ - om te refereren aan de hoofdpersoon die steeds maar in zijn bed ligt, uit pure lamlendigheid, en om de zoveel pagina's binnenkomers toejammert alsjeblieft meteen de deur te sluiten omdat ze zoveel kou mee naar binnen nemen. Of luidde het verzoek maar helemáál weg te blijven? Of

had het bij nader inzien iets te maken met hun *jas?* - Toch beter van niet dus, achteraf.

Bovendien heeft hij die stap achterwaarts inmiddels uitgevoerd.... Nu nog een kwartslag gedraaid, dan kan hij haar onopgemerkt gadeslaan. Ja hoor, je bent mooi. Dat bontjasje staat je uitstekend, die ribfluwelen broek van je zit weer als gegoten. Er gaat iets zorgvuldigs en opzettelijks van haar uit, het komfortabele gevoel dat aan alles gedacht is. Dat gewassen en gekamde haar dat in zijn kleur en mate van steilheid een geur meedraagt die *zichtbaar* is, een geur van droogheid. De manier waarop ze zit, leunend op een elleboog, de benen over elkaar geslagen: hoogst elegant, hoogst uitgekookt. De wijze waarop ze nu een sigaret aansteekt, inhaleert, de rook uitblaast. Zo hoort het. Dat is gratie, maar niet een gratie omwille van het behagen. Het is weten wat je doet, je van iedere beweging bewust zijn. - Hij volgt haar blik. Ze kijkt naar buiten. Sneeuw.

En dan is er plotseling, voorspelbaar maar toch nooit werkelijk verwacht, weer die waas voor zijn ogen, dat holle gevoel in zijn maagstreek. Heimwee naar een verleden dat nooit heden was, eeuwig spijtgevoel over een gemiste kans die zich in feite nooit heeft aangediend.

Eigenlijk is het enige wat ik wil: weg, met je mee. Naar je huis. Bij je blijven. Is dat niet zo'n afspraak die zo vanzelfsprekend is dat hij niet gemaakt hoeft te worden? De kleinste wenk, één oogopslag van ‘zullen we dan maar’, zal wat mij betreft voldoende zijn... Ik zal me keurig gedragen, daar kun je van verzekerd zijn. Doen alsof het ook voor mij de gewoonste zaak van de wereld is. Niets zeggen dat je niet bevalt...

Eerst een korte wandeling. Het is opgehouden met sneeuwen. Tintelende atmosfeer. Alles ligt er wit en doodstil bij. Zwijgen. Niets behoeft kommentaar. Je gaat me voor, steekt de sleutel in het slot. Ik volg, bekijk nieuwsgierig de wandversiering in trappenhuis en gangen.

Je woning zal me aangenaam genoeg zijn, smaakvol, niet te groot, niet te klein, precies de juiste boeken en platen, lekker

warm, met een dik tapijt dat prettig aan de voeten is. Eindelijk thuis. We drinken nog iets, zonder een woord - er hoeft immers niets verklaard te worden, er is geen reden voor *gedrag*. Dan zeg je eenvoudigweg: ‘Laten we maar gaan slapen.’ (We zijn moe. We hebben een lange reis achter de rug.) Je rekt je uit, gaapt. Dan sta je op om nog even een douche te nemen. Ik kleed me alvast uit en kruip in bed. Ik rol me behaaglijk op m'n buik. De lakens ruiken aangenaam naar niemand anders dan naar jou. Bij het hoofdeinde ligt een opengeslagen boek. Nabokov's *Geheugen, spreek* natuurlijk, in de vertrouwde gebonden editie. Toeval bestaat niet. Ik kijk even op welke pagina je bent, maar dat levert niet de stellig verwachte verwijzing op naar de situatie waarin we ons bevinden, tenzij ik in jou de tien jarige strandnimf Colette voor lief neem, *Floss, Floss, Floss!* Toeval bestaat? - Vervolgens sla ik een geliefkoosde passage op, en lees:

> Ik zie mijn leskamer in Vyra weer voor me, de blauwe rozen van het behang, het open raam. De weerkaatsing ervan vult de ovalen spiegel boven de leren divan waar mijn oom zich zit te verlustigen boven een boek in flarden. Een gevoel van veiligheid, van welbehagen, van zomerse warmte vervult mijn geheugen. Die robuuste werkelijkheid maakt het heden tot een spook. De spiegel is boordevol helder licht; een hommel is de kamer ingevlogen en botst tegen het plafond. Alles is zoals het behoort te zijn, niets zal ooit veranderen, niemand zal ooit sterven.

Ja, dat is steeds weer zo ongeveer het mooiste dat ik ken, en steeds weer wat ik eigenlijk bedoel... - En dan verschijn jij, rozig en voldaan, in dat aanbiddelijke badstof kamerjasje van je. Natte haren, blote voeten, lange benen. Je zet een kristallen kan met versgeperst sinaasappelsap plus twee glazen op de grond naast het bed - voor straks. En dan maak je, na het bedlampje te hebben aangeknipt, je rondgang door het vertrek om de lichten uit te doen...

Hij hult zich in een wolk van rook, tot het uiterste gespannen, kucht, en zegt - opeens, tot zijn verbazing, en die verbazing geldt niet het feit dat hij iets zégt, maar de fysieke werking van zijn

stem, de onherroepelijkheid van zijn eigen, inmiddels verklonken stemgeluid, gericht, schijnt het, niet zozeer tot háár, maar eerder neutraal, langs zijn neus weg, tot iemand die toevallig naat hem zit en wat hem betreft net zo goed een ander zou kunnen zijn - zegt hij, opeens dus, en in feite tamelijk onvoorbereid en fatalistisch: 'Zeg, zou ik je iets mogen vragen?'

Aha...! *Aha!* - Maar nee, dit is geen Aha-Erlebnis meer te noemen; dit is pure gelijkvormigheid. Dit is geen sneeuwrijke avond meer, dit is geen stil café, dit is een mistige namiddag in de herfst, een vriesnacht, een late ochtend, door een ijle winterzon beschenen. En jij? Jij bent een ander, die ik allang vergeten ben... - Zo wankelt hij op de grens van verbeelding en werkelijkheid, op de grens van een illusie die het tastbare niet verdragen kan. Maar waarom dan? Juist om het te verbreken, om weer met beide voeten op de grond te komen, zichzelf het bewijs te leveren dat hij werkelijk bestaat: armen en benen, een romp, een hoofd - geen lust voor het oog misschien, maar in elk geval lijfelijk genoeg, en tot elk cliché bekwaam. Daarom. En ook: om vorm te geven, af te ronden, de cirkel te sluiten.

Waarop zij haar blik verlegt van het venster naar de tapkast, het hoofd lijdelijk gebogen, zich bewust van de beweging, een beweging die bestudeerd wordt uitgevoerd alsof ze het moment heeft zitten afwachten, en, op een toon of het een vraag van een lastig kind betreft, de *zoveelste* vraag, zegt: 'Jáá...'

En hij, na een aarzeling die niet gespeeld is, op een toon die ervan getuigt dat het hem werkelijk om een intiem detail gaat, geïnformeerd heeft *welk muziekstuk door baar het mooiste wordt gevonden*.

'Welk muziekstuk het mooiste dus', zal hij herhalen - ooit, later, op een avond waarvan hij op dat moment geen weet heeft - om vervolgens in een dom zwijgen te vervallen, niet om de spanning op te voeren, maar uitsluitend omdat de historische lezing van deze nooit eerder vertelde geschiedenis hem eensklaps niet meer bevalt. Dié 'klopt' tezeer. Zozeer zelfs dat ze verzonnen aan-

doet. Hij maakt een verontschuldigend gebaar van ‘even de draad kwijt’. Een ferme slok. Een blik achter zich, alsof daar geheugensteun te verwachten is. - Misschien had hij beter na dat Nabokov-citaat, dat hij, ondanks een lichte beneveling, zonder hiaten bleek te kunnen produceren, en de betoverende entree die er op volgde, het etablissement kunnen verlaten, weg, de nacht in, zonder bij zijn gehoor de illusie te verstoren die hij zichzelf zo bruut ontnomen heeft.

‘Want wat denk je...?’ vervolgt hij, met een stem die om de een of andere reden ánders is, zo'n beetje lollig, met een dikke tong, en met een blik die verraadt dat hij het zelf ook niet weet. Dan hakt hij resoluut de knoop door, besluit een verhaal dat al besloten is:

‘Daar zwaait de deur open. En wie komt daar binnen? Die meneer met snor natuurlijk. Opeens, nu ik hem van hoofd tot voeten kan bewonderen, belachelijk klein van stuk, op schoenen met plateaus, in een ontzettend ordinaire lammy autocoat, waar hij de sneeuw van afklopt, nota bene met een vies gezicht. En die vent beent op haar af, op die plateaus, met die jas aan, en spreekt de gedenkwaardige woorden uit: *Je bent te laat*.’

‘Je bent te laat’, herhaalt hij, alsof het om de oplossing gaat van een kwellend vraagstuk. ‘Ja, dat zei ie...’ - Wat ervan te denken? Die zinsnede kwam dan ook waarlijk uit de lucht gevallen, en is zonder enige overweging door hem uitgesproken. Natuurlijk slaat het nergens op. Evenmin als zijn mysterieuze blik, een blik van ‘en nooit zal hij te weten komen welk muziekstuk...’ Zodat hij snel en zogenaamd terloops vervolgt: ‘Er is trouwens een keer door mijn toedoen, indirekt dan, een heel koncert niet doorgegaan...’ - Waarbij hij weer dat beeld voor ogen krijgt van reklamezuilen vol vetgedrukte affiches, met rode diagonale stroken overplakt: geannuleerd.

De werkelijkheid was intussen heel anders. Maar de werkelijkheid is altijd anders. Want wat plotseling, toen hij eenmaal op het punt gekomen was, niet vertelbaar bleek, is, dat ze hem even strak heeft aangekeken, en vervolgens zonder hapering geant-

woord heeft: ‘Het mooiste vind ik *Prélude, Chorale et Fugue* van César Franck...’

De werkelijkheid is dat ze dat *zei*, verdomd, en dat hij, terwijl ze sprak, zijn ogen niet had kunnen afhouden van die kin van haar, die beweeglijke, rubberen kin.

Haar stem! Dat binnenwaarts gerichte stemgeluid...

Hij meent nog iets gemompeld te hebben van ‘o ja, dat ken ik, héél mooi’, om gedecideerd zijn glas te legen, en vervolgens weg te wezen, met gestreken vlag. ‘Tot ziens.’

Daar gaat hij over straat, de handen in de zakken van zijn jas. Mijmerend, zonder iets te zien. Bij de hoek gekomen blijft hij staan, knipperend tegen het zonlicht. Hij diept de brillekoker op, zet zijn zonnebril op, zet hem weer af met een verstoord gezicht, beademt de glazen, veegt ze schoon aan zijn zijden sjaal, zet hem weer op, en vervolgt zijn weg.

Hij gaat een tijdschriftenzaak in en pakt een krant, dezelfde krant die op zijn pad bij verschillende sigarenwinkels naast de deur hing, en rekent af.

‘U bent zeker weggeweest?’ informeert de jongeman achter de kassa. ‘Ja,’ zegt hij. ‘Mag ik even gebruik maken van jullie telefoon?’

Zonder antwoord af te wachten loopt hij naar het toestel. Hij haalt een vervilt snippertje papier tevoorschijn, vouwt het zorgzaam open, en draait het nummer dat het in vervaagd potlood, onder de uitsluitende toevoeging van de letter J, vermeldt. Dat zijn gezicht strak staat, dat hij op zijn lippen bijt, dat hij onbeweeglijk over het toestel leunt, dat hij zijn adem inhoudt - het zou allemaal kunnen wijzen op nervositeit...

Blijkbaar wordt er opgenomen. Hij knippert met zijn ogen, brengt de hoorn vlakbij zijn lippen en fluistert:

> Ik droomde dat Lipatti
> voor me koncerteerde.
> Hij speelde in een spiegelzaal,
> op een vleugel van kristal.

Een adempauze. Dan vervolgt hij op normale, hoewel misschien wat geforceerde toon: ‘Ik ben terug... Ik wil je graag gauw zien. Eigenlijk vanavond al.’

III

Op de terugweg, een terugweg nergens vandaan en nergens naartoe, komt hij zijn goede kennis Mazzelman tegen - die helemaal niet zo heet, maar om de een of andere reden al sinds jaar en dag zo door hem genoemd wordt.

Daar loopt hij, Mazzelman, wiens fiktieve naam misschien met dubbel n geschreven zou moeten worden, energiek voortbenend alsof hij werkelijk haast heeft - maar hij heeft nooit haast - zwaaiend met zijn wandelstok, de ogen gericht op een verte in de geest, Mazzelman, met baard en snor, volumineus en machtig, in een enorme leren jas met bontkraag, hooggesloten ondanks het zachte weer, gehandschoend, zijn sigaar vergenoegd wippend tussen zijn tanden, neuriënd en zwaaiend met zijn stok.

Dan krijgt Mazzelman hem in het vizier. Hij ontbloot zijn tanden in een lach, zijn wangen bollen, zijn wenkbrauwen vormen boogjes. Hij neemt zijn sigaar uit zijn mond en spreidt zijn armen, in zijn ene hand zijn stok, in de andere de sigaar. De omhelzing van Mazzelman. In de bankschroef van zijn armen tegen zijn jas gedrukt naar adem happen. Zijn kloppende vuisten op je rug. Geur van tabak en alkohol. Een kus op beide wangen. De kriebelende baard van Mazzelman. En zijn oorverdovende, stukgerookte stemgeluid:

‘Zo baasje! Ben je terug? Dan gaan wij iets lekkers drinken!’ Op dit geweld past geen andere reaktie dan aangenaam verraste

bescheidenheid. Hem met gelijke munt betalen, zo al mogelijk, is je reinste blasfemie. Men zwijgt getroffen, lacht verlegen, men tolereert de zwaar drukkende arm van Mazzelman. Hij sleurt je mee in zijn wolk sigarenrook, in zijn fontein van speeksel - je juist aangeschafte krant is onder je arm vandaan gegleden en blijft onopgemerkt achter op het trottoir.

‘Hoe heb je 't daar gehad, baas?’ En zonder antwoord af te wachten: ‘Bèst, natuurlijk!’ Waarop zonder adempauze: ‘En hoe gaat 't je nu? De harde werkelijkheid, hè? Daar gaan we dan iets op drinken...’

Je mompelt iets van een doelloze, bij voorbaat verloren dag, een ochtend, die verkeerd begonnen is - want deze dag heeft wat jou betreft sinds kort geen andere bestaansreden dan uit te monden in een avond - maar dat is een kleinmenselijk gepiep dat aan de oren van Mazzelman niet besteed is. Wat nou, verloren dag! Wat moet hij daar nu mee, hij die iedere minuut van zijn bestaan met al zijn energie tegemoet lijkt te treden? - Trouwens, hij heeft je niet eens gehóórd... Hij wijst, trekt je mee: ‘Daar aan de overkant dan maar, baas? Bij de goede oude Pinksterblom. Die is zoals je weet zijn carrière als zuipschuit begonnen als huisknecht bij de familie Van L... Daar kan hij uitermate zúre verhalen over vertellen - die zullen we 'm dan 'ns even gaan ontlokken!’ En hij sleurt je mee, onder de arm, je bent al binnen, zijn stem davert door de schimmige, nog verlaten ruimte - alles bruin; verweerde spiegels; zand op de vloer - de glazen in de buffetkast rinkelen, een korpulente kat schiet weg met verwonderlijke vaart, en de kastelein, dik en opgeblazen, melkwitte huid, vochtrollen onder zijn ogen, komt geschrokken van achter zijn ochtendborrel overeind, en groet met een benauwd:

‘Môge, meneer Kappelhof.’ - Want zo luidt de werkelijke naam van Mazzelman.

‘Geef mij dan maar eens een *lekker* glaasje droge sherry’, gebiedt Mazzelman vergenoegd en álles zou hij op dit moment kunnen zijn, zoals hij daar zit, zwaar, breedgeschouderd, welvoldaan, de

jas open, een voet op de grond, de andere rustend op de koperen buis onder de bar, zuigend op een verse sigaar waar hij juist goedkeurend brommend de brand in heeft gejaagd: innemend louche circusdirekteur, excentrieke oplichter op multinationaal niveau, operazanger in de zeer lage registers, boksmanager, standwerker, illusionist. - En het is niet uitsluitend voor het óóg dat hij dat alles zou kunnen zijn, in werkelijkheid *zou* hij dat ook allemaal, en wat niet meer, kunnen zijn, zonder een ander te hoeven zijn dan hij is, zonder dat één gebaar, één oogopslag, één stembuiging wijziging zou hoeven ondergaan. Sterker nog: bij Mazzelman krijg je het gevoel dat hij alles wat je met hem voor ogen verzinnen kunt allang geweest is of nog steeds is, alles tegelijk, in de evenzovele levens die hij leidt, en dat dan bovendien nog met eenzelfde vanzelfsprekendheid als waarmee hij je ervan op de hoogte stelt of zou kunnen stellen, dat hij, pakweg, *zoals je weet*, immers ook nog een blauwe maandag als attaché in Peru heeft gebivakkeerd, er plantages heeft bezeten, een rol gespeeld heeft in een *fancy* burgeroorlog, zich omringd heeft met een hofhouding van schitterende koffiebruine dames - moeders van een stoet van kinderen die allang niet meer weten wie hun pappie is! Alles is groot aan Mazzelman. Zijn brede neus, zijn mond met dikke, speekselrijke lippen, zijn gemanicureerde handen met brede, altijd trommelende vingers, zijn beweeglijke, dikke wenkbrauwen, zijn zwarte, hier en daar met een pikant draadje grijs doorschoten baard. Altijd gekleed in zware overjassen die in geen winkel te koop zijn, uitgedost met bontmutsen en sjaals, joyeuze, breedgerande hoeden, regenschermen, tweedpakken van onverslijtbare kwaliteit. Altijd lachend, druk gebarend, stampend, bulderend, lekkerbekkend, schouders kloppend, zich in de handen wrijvend alsof er iets verpulverd dient te worden, vergenoegd om zich heenblikkend over zoveel leven in de brouwerij, glazen heffend, toastend, speechend, buigend, moppen tappend, met paraplu's of wandelstokken zwaaiend om een taxi aan te houden, met energieke pas de stad doorkruisend, ver na het middernachtelijk uur slapend in een clubfauteuil of juist

dansend en een oorverdovend liedje zingend (Pools? Russisch?), met in iedere hand een glas.

Mazzelman... - onveranderlijk onderdeel van een stads- en tijdsbeeld. Overal kun je hem tegenkomen en het zal je altijd - maar dus nooit - verbazen: bij een receptie in een aangemeten smoking, uitheems gedecoreerd met sjerpen en edelmetaal; bij een diner, met aan zijn zijde een oogverblindende, minstens twintig jaar jongere tafeldame die alwéér nooit eerder in de côterie gesignaleerd was; vroeg in de ochtend, blijkbaar na een doorwaakte nacht, in het stadspark, zwetend en puffend, in een trainingspak waarvan het kruis bijkans de grond raakt; aan het strand, proestend en blazend in de branding, gehuld in een voorhistorisch badpak dat zo groot is als een tent; in de sauna, immens, zwaarbehaard, met een kop als een boei, kleine riviertjes in de plooien van zijn buik. En overal klinkt zijn alomaanwezige stemgeluid.

Je een voorstelling maken van Mazzelman als kleuter, puber of adolescent is een onmogelijkheid. Zoals hij nu is, onbestemd tussen de vijfenveertig en de vijfenvijftig, zo moet hij altijd geweest zijn. Met die kleren aan is hij geboren. Dat hij ouder zou kunnen worden zoals ieder ander is even moeilijk voorstelbaar als dat hij *jonger* zou kunnen worden. Want Mazzelman is een fenomeen, en dat fenomeen is niet de man die naast je zit - en die je ook, op momenten dat hij zich onbespied waande, gezien hebt met een gekromde, dodelijk vermoeide rug, zuchtend, met uitgebluste blik; want dat is de man die misschien best eens naar *rust* verlangt, misschien best eens een wat gereglementeerder leven zou willen leiden, misschien zelfs wel getrouwd zou willen zijn en kinderen zou willen hebben om op zondagmiddagen mee door het park te wandelen; dat is de man die in het verborgene ongetwijfeld als een bezetene moet werken om de staat te voeren die hij voert; dat is de man van wie slechts enkelen weten dat hij onder een reeks van feminieme schuilnamen kookrubrieken schrijft, *alle* kookrubrieken vermoedelijk die in dit land verschijnen - nee, het is een legende die naast je zit, de legende die rond

zijn persoon geweven, en door hem zelf in stand gehouden wordt. De man die naast je zit is fiktie.

‘Vannacht toch zo verrukkelijk geslapen,’ verklaart Mazzelman dromerig na een klein slokje genomen te hebben, om vervolgens nog nagenietend, een uiterst gedetailleerd verslag te geven van de opeenvolging van verrukkingen waarmee Morpheus hem de afgelopen nacht bedacht heeft. Want slapen is Mazzelmans passie en Mazzelmans lust in zijn leven. Wanneer hij zijn nachtrust ter sprake brengt - en hij doet dat veelvuldig en gretig, bij voorkeur ten overstaan van een door chronische slapeloosheid geplaagd publiek - dan klinkt er in zijn stem een trotse vertedering als van ouders die verslag doen van de eerste stapjes van hun peuter: ‘Om een uur of drie naar kooi gegaan, meteen in slaap gevallen, bijzonder amusant gedroomd, rond zeven uur wezen plassen en in de keuken een heerlijk koel Dortmunder biertje gedronken, weer gaan liggen en lekker op m'n rug tot half elf doorgetuft, een licht kopje thee gezet, het ochtendblad gelezen, en waarachtig nog een kwartiertje nagedommeld - zo'n zwevend naslaapje, je kent dat wel...’

‘Je raad nooit waar ik laatst in slaap gevallen ben...’

‘Op de kermis in het reuzenrad’, raadt Mazzelman.

‘Nee, in bad!’

Waarop Mazzelman de vinger heft: ‘Wegdommelen in bad brengt zoals alle opperste verrukkingen zekere gevaren met zich mee. Men kan verdrinken.’

Mazzelman stoot genietend kleine wolkjes rook uit, waaiert ze met zijn hand in de richting van zijn geproportioneerde neus. ‘...Vroeger op kostschool hadden we trouwens een concièrge, Thijmes genaamd, een nogal simpele vent, dat moet ik erbij zeggen, en die man was dol op *pissen*. Dan kwam hij van 't sekreet en dan zei ie, zo aanstekelijk voldaan: “O wat heb ik me daar weer eens héérlijk staan pissen, zeg... - je zal toch niet meer pissen kunnen, dat is pas erg, wanneer je niet meer pissen kunt!” Kwam je hem tegen in de gang, dan was het steevast van jouw

kant: “Lekker gepist, meneer Thijmes?” Dan bleef hij staan, trok zijn broek op, en verkondigde plechtig: “Jongen, als je niet meer lekker pissen kan, nou, dan hoeft 't voor mij niet meer, dan stap ik er net zo lief uit!”’

‘Nee baas,’ zegt Mazzelman hoofdschuddend, ‘mensen die niet pissen of niet lekker slapen kunnen, die zijn beslist niet te benijden. Nooit begrepen trouwens, dat er mensen zijn die niet lekker kunnen slapen...’

Slapen kan Mazzelman inderdaad onder de meest bizarre omstandigheden en in de wonderlijkste houdingen en standen. Bungelend in een tram bijvoorbeeld. Of op een druk perron. In een wachtkamer: ‘Wie is de laatste? - Ach, wilt u mij dan misschien als ik aan de beurt ben even *wekken?*’

Hij gaat in een leunstoel zitten, of het nu ochtend, middag is of avond, vleit zijn wang behaaglijk in de kom van zijn hand, sluit de ogen, zucht, en is vertrokken, van het ene op het andere moment, zwaar en gelukzalig, met een glimlach op de lippen waarvan alleen hij de reden kent. Soms sluit hij midden in een gesprek even schijnbaar nadenkend de ogen, om enkele ogenblikken later weer verbaasd bij z'n positieven te komen, z'n hazeslaapje vergenoegd bekommentariërend: ‘Gut, was ik me daar waarachtig even *elders*...’

‘Bij de kapper is het me helemáál nooit gelukt mijn ogen open te houden,’ zegt Mazzelman. ‘Zo gauw die aan me begint te prutsen ben ik vertrokken hoor. Maar in de volle zon slapen, daar heb ik een hekel aan, dat zou ik iedereen willen ontraden: daar kun je biezonder raar van wakker worden - hoewel ik moet erkennen dat ik deze zomer op het strand met een krant over mijn hoofd een magnifieke dut gedaan heb, in rugligging nog wel...’ Graag vertelt hij het verhaal dat hij ooit om een uur of vier 's middags thuis een uiltje was gaan knappen en dat hij na anderhalf uur heerlijk uitgerust wakker werd, om toen hij even later met de bittertafel als doel het pand wilde verlaten op de deurmat het ochtendblad aan te treffen. Het ochtendblad van de volgende dag wel te verstaan. ‘Bijna een etmaal doorgeknord!’ roept Maz-

zelman opgetogen, '*zonder te plassen!*'

Het verhaal wil dat Mazzelman ooit bij een feestelijke gelegenheid een causerie heeft gehouden met als titel 'Grondslagen ener somnologie', en dat hij zijn verhandeling, een betoog over onder meer het subtiele maar niet te verontachtzamen onderscheid tussen een *dutje* en een *tukje*, een wetenschappelijke definiëring van de begrippen *dommelen, soezen, doezelen* en *sluimeren*, over de meetbare variatie van *winter*slaap en *zomer*slaap, over *pseudo-somnus* en *somnus artificialis*, over de fenomenologie van de hazeslaap, over het knappen van uilen, over *pitten* en *maffen* als vulgaire, verwerpelijke termen, over *bijslaap* en *solitaire* sponde, over de konsekwenties van *buik-, rug-*, en *zijdeligging* - hun voor, hun tegen-, over de *wekker* als helse machine - dat hij die beschouwing drie keer achtereen letterlijk heeft kunnen herhalen zonder dat iemand het merkte. Iedereen sliep.

'Zeg Hendrik, vertel nog eens iets over de tijd dat je nog in betrekking was', vraagt Mazzelman de kastelein - verzot op verhalen die hij allang kent, verhalen die door de verteller steeds schematischer gedebiteerd kunnen worden, tot, uiteindelijk, het noemen van één trefwoord toe, en die geen andere funktie hebben dan bij te dragen tot de *sfeer*, een sfeer die wat Mazzelman betreft past bij het uur van de dag.

Hij kijkt Mazzelman van opzij aan. Die zit voor zijn doen ongekend ontspannen en sereen achter zijn glas, leunend op beide ellebogen, zuigend aan zijn sigaar - en hij herinnert zich opeens zonder al teveel reden het merkwaardige optreden van Mazzelman als grafredenaar, waarvan hij jaren tevoren, toen hij Mazzelman eigenlijk nog maar amper kende, getuige is geweest. Een gemeenschappelijke vriend was overleden, vrij jong en volkomen onverwachts. De begrafenis vond plaats op een sombere, regenachtige achtermiddag in november. Kale bomen, nattigheid, een tochtige wind die van alle kanten schijnt te komen. Een grauwe, kleumerige stoet kronkelt zich traag over de grintpaden van het verlaten kerkhof om de laatste eer te bewijzen aan

iemand van wie geen der aanwezigen vermoed had dat zovelen hem kenden. Geknerp van vele voeten. Voorop de kist, die door zes ontredderde intieme vrienden wordt gedragen, de gezichten in een kramp, met in het hoofd slechts die ene gedachte: in godsnaam niet bezwijken, *niet laten vallen*.

De stoet was als een inktvlek rond de groeve uiteengevloeid, één dek van paraplu's, en Mazzelman was naar voren getreden. Hij zou, was afgesproken, namens de nabestaanden de aanwezigen bedanken voor hun komst. Meer niet. Zo stond hij daar, groot, zwaarlijvig, één hand in de zak van zijn jas, in de andere zijn hoed, licht vooroverhellend alsof hij weerstand moest bieden tegen een straffe bries, het voorhoofd gefronst, de kin geheven, de ogen starend - zo stond Mazzelman daar als een niet weg te denken fenomeen, als een vast punt waar de tijd geen vat op heeft, vleesgeworden protest tegen de kwetsbaarheid, tegen de menselijke beperking, de sterfelijkheid. - Het is onwaarschijnlijk stil, niets dan het geruis van de regen in de zilversparren, een verregende vogel hier of daar, een grondtoon van ver verwijderd stadsrumoer, afkomstig uit een andere wereld, een wereld die blindelings voortjakkert zonder het te weten. Iedereen houdt de adem in, rekt de hals, schouder aan schouder, mannetje aan mannetje, niemand verroert zich - terwijl Mazzelman daar staat en zwijgt. Maar dan komt hij in beweging, bleek en afwezig. Hij wekt de indruk de situatie waarin hij verkeert vergeten te zijn, de indruk te *slapen*, rechtstandig, met open ogen, al die mensen niet te zien - misschien alleen dat graf, die kist, maar dan zonder ernaar te hoeven kijken. Hij komt in beweging, Mazzelman. Hij begint te ijsberen - voor zover de opgedrongen menigte hem daartoe ruimte biedt - te ijsberen dus, opeens, heel plotseling, op een wijze alsof hij wérkelijk alleen is, op een wijze die men zich om de een of andere reden niet kan voorstellen van iemand die weet dat er ogen op hem gericht zijn. Zijn baard wipt op in iets dat een heilige verontwaardiging moet zijn. En daarop, weer zo onaangekondigd en onverwachts, begint Mazzelman te *gebaren*. Al ijsberend maakt hij welsprekende, gedecideerde gebaren, met

zijn hoed, zijn gebalde vuist, met zijn hele lichaam, het hoofd in de nek, de baard vooruit, zijn haren wapperen - gebaren alsof hij woorden kracht bijzet. Alleen: hij *zwijgt*. Want terwijl Mazzelman nu weer eens gebaren maakt alsof hij iemand ter verantwoording roept, dan weer gebaren van inkeer en berusting, komt er in werkelijkheid geen woord over zijn lippen. Zijn ogen fonkelen of doven, maar zijn kaken blijven strak opeengeklemd. En iedereen staat er als bevroren bij, waagt het niet zich te verroeren, waagt het niet een ander aan te kijken, houdt de adem in, vraagt zich verbijsterd, heen en weer geslingerd tussen gevoelens van de meest verheven heroïek en het dieptepunt van gêne, af hoe lang dit nog kan duren, in uiterste twijfel verkerend of het nu aan hém ligt dat hij wel iets *ziet* maar helemaal niets hóórt - intussen met de absolute wetenschap getuige te zijn van een schouwspel dat niet meer uit het geheugen gewist zal kunnen worden - terwijl Mazzelman daar ijsbeert en gebaart, heen en weer, voor die kist die op twee paaltjes boven dat gat in de aarde zweeft...

Dan, alweer onaangekondigd en abrupt, trekt Mazzelman zich terug, met een vanzelfsprekendheid alsof wat hem betreft inderdaad het laatste woord gesproken is. Zonder iemand een blik te gunnen lost hij op in de menigte, en iedereen begrijpt: het is voorbij. De kraaien doen hun arbeid, de kist zakt, spade, aarde. - Bij mijn weten heeft nooit iemand het gewaagd Mazzelman te vragen of hijzelf nu meende dat hij werkelijk sprak, of dat hij domweg toen het moment gekomen was opeens geen woorden meer tot zijn beschikking had.

‘De oude meneer die kweekte *rozen*’, verklaart de kastelein, in antwoord op de vraag van Mazzelman. En hij zegt dat op een toon alsof die mededeling inhoudelijk al zijn gram over hem ooit aangedaan onrecht impliceert. ‘Prachtige rozen’, voegt hij er nog wat zuur aan toe. ‘Dat was namelijk het enige dat hij deed. Rozen kweken.’

‘Ja jongen,’ zegt Mazzelman, nu helemaal in z'n sas, ‘dat waren

me nog 'ns tijden. Tijden dat sommige lieden nog het vermogen hadden om echt *rijk* te zijn, zo volkomen *gedachteloos* gefortuneerd. Dat hield heel wat in, hoor. Daar hadden ze een dagtaak aan. Daar waren ze de hele dag mee in de weer, met dat volmaakte nietsdoen van ze. Het leven was alleen maar vorm, alleen maar struktuur, om in godsnaam toch de dag te vullen, daar moet je niet te licht over denken, wat dat inhield. Je steeds maar weer moeten verkleden, uitsluitend omdat het een bepaald tijdstip van de dag is. Bovendien hadden ze natuurlijk ontzettend veel kleren, dus dat was steeds weer van: wat zal ik *nou* weer 'ns aantrekken. Om tureluurs van te worden! En dan al die maaltijden, eetlust of niet! Nooit zomaar hap-slik een boterham, niks hoor, uitgebreide maaltijden waar je heel lang over diende te doen, steeds met diezelfde oervervelende mensen aan tafel, die nog nooit in hun leven iets oorspronkelijks gezegd hadden - domweg omdat je dat niet dééd: iets oorspronkelijks zeggen. Dan een wandelingetje door het park, iedere dag hetzelfde, terwille van de spijsvertering - het is namelijk weer theetijd vóór je 't weet - met aan je arm je ouwe tante die stokdoof is en sukkelt met een been. En even later weer: wat zal ik nou 'ns aantrekken. Dan thee. Op z'n best een potje schaak met je grootvader van moederszijde die voortdurend met zijn vingers kraakt. Op z'n bést, want meestal was het alleen maar *konversatie*. Kletsen over niets. Dan 't diner. 's Avonds misschien een visite bij of van mensen die even saai zijn als jijzelf. En op de koop toe getrouwd zijn met die stomvervelende trut van een achternicht van je, aan wie je precies voldoende eer bewijst om een stamhouder op de wereld te kunnen laten zetten. En wanneer dat snel gepiept was, nou dan was je al héél jong aan het tuinieren, want verder niks geen frivoliteiten, rozen kweken, meneertje. - Dat zullen wij nooit leren, zo'n leven kun je alleen met zo'n perfektie leiden als je rijk geboren bent.'

'Wanneer er iemand ziek was,' vervolgt de kastelein, 'dan moesten we 'm naar beneden dragen. Daar werd ie dan onderzocht, in de vestibule. De dokter mocht niet verder dan de vestibule hoor,

die was niet fijn genoeg voor de oude meneer.'

'Pure klasse, Hendrik,' repliceert Mazzelman. 'Je ware aristokratie. Liever kreperen dan dat je dat dorpsdoktertje over de vloer krijgt. Dat soort dingen schept duidelijkheid in het leven. Afstand moet er zijn. Dat zie je zo weinig meer... Die mensen hadden nog eens houvast in het leven! Die hoefden nergens over na te denken omdat alles toch al van tevoren vast stond. En de rest bestònd eenvoudig niet.'

'Op Nieuwjaarsdag kregen we allemaal een rijksdaalder van de oude meneer. Dan moesten we op een rijtje in de gang staan en werden om de beurt binnengeroepen. En dan kregen we een rijksdaalder van 'm.'

'Precies, Hendrik. En het had ook een stuiver kunnen zijn, of een cent. Het *ging* die mensen helemaal niet om het geld.'

'Maar dat *zeiden* we niet tegen elkaar hoor. Daar kwam een hele hiërarchie aan te pas. Ik zei bijvoorbeeld dat ik vijfentwintig gulden had gekregen, en dan zei het meisje van de keuken dat ze een tientje had gekregen. Alleen de tuinmansjongen, die had een rijksdaalder gekregen, maar die kon dan ook niet lezen en schrijven...'

Zo kabbelt de konversatie voort, rustig en gedempt, even gedempt en getemperd als het licht dat door de vergeelde vitrages naar binnen valt. Je geniet van zo'n moment, waarop alles lijkt stil te staan, alles zich koestert in een zelfvoldane leegheid. Je biedt een rondje aan en zegt:

'En dan te bedenken dat ik rijk had kunnen zijn, wanneer ik gewild had. Een heel raar verhaal... Lang geleden, het zal een jaar of vijftien terug zijn, ben ik op een ogenblik voor de keus gesteld: wil je rijk zijn? Ja? Welnu, dan ben je vanaf dit moment rijk. Alsjeblieft. Niet? Nou, dan niet - even goeie vrienden. Ik heb 't verhaal eigenlijk nooit aan iemand verteld. Het kwam me allemaal na verloop van tijd zó onvoorstelbaar voor dat ik het zélf als een verzinsel begon te beschouwen: zo'n verhaal dat je ooit uit je duim gezogen hebt maar inmiddels zo vaak rondverteld, dat je het zelf begint te geloven - terwijl ik dít verhaal nog

wel aan helemaal niemand verteld had, vreemd genoeg.

‘Echt rijk? *Puissant* rijk?’ vraagt Mazzelman, zonder een spoortje van verbazing of ongeloof.

‘Ja. Niet zomaar een miljoen, nee, *ieder jaar* een miljoen, voor een onbepaalde periode. Zonder dat ik er iets voor hoefde te doen. Gewoon, bij wijze van cadeautje, van iemand die dat toch niet merkte, een miljoen meer of minder...’ - Terwijl je dat zegt, ben je je bewust van een bepaalde klank in je stem: de vanzelfsprekende nonchalance waarmee jij met het begrip *miljoen* speelt is die van iemand die weet waarvan hij spreekt, iemand die inderdaad dat miljoen had kunnen bezitten - wanneer hij maar gewild had.

‘En?’ vraagt de kastelein, vrij overbodig, terwijl hij zijn tranende ogen met zijn zakdoek dept.

‘Ik heb het afgeslagen, eigenlijk zonder er bij na te hoeven denken. Intuïtief. Terwijl het aanbod me toch tot niets verplichtte.’ - En terwijl je dit zegt komt het moment weer scherp omlijnd bij je boven. Hoezeer je *niet* verbaasd was over een geschenk dat toch buiten alle tot dan toe denkbare proporties viel en bovendien zomaar uit de lucht kwam vallen. Dat gevoel van ‘o nee hoor, dat kunnen we niet hebben, dáár begin ik niet aan.’ De wetenschap dat de beslissing te weigeren in feite al genomen was, half buiten je om, domweg omdat *jij* het was die daar zat en voor de keus gesteld werd, en omdat *jij* iemand was die nu eenmaal niet op zoiets in kon gaan. - Je had geveinsd toch een ogenblik te aarzelen, alleen maar uit beleefdheid. Intussen had je je hersens gepijnigd: hoe dit aanbod af te wimpelen zonder de oprecht gulle gever voor het hoofd te stoten...

‘Het was precies in de periode dat ik me vrij begon te maken van mijn achtergrond, dat ik bezig was mezelf een beetje gestalte te geven. Je eerste eigen kamer, met een vrije opgang. Schuchtere vrijages, studie, baantjes. Dat soort van dingen. Ik moest er niet aan denken: zo'n beslissing, die zo bepalend is voor je hele verdere leven...’

‘Dat is prima, baasje,’ zegt Mazzelman, goedkeurend knikkend.

‘Rijk worden kun je misschien altijd nog, wanneer je dat zonodig wilt, maar arm worden, dat kun je dan niet meer ongestraft. Zo is dat.’

En dan, terwijl je daar zo zit, met Mazzelman aan je zijde, is er plotseling, in een flits, een beeld. Is het de associatie geweest met Mazzelmans optreden als grafredenaar, is het de vermoeide rust van de Mazzelman die naast je zit en die je zó eigenlijk niet kent? Of is het misschien dat *baasje* van 'm, die exclusief voor jou bestemde aanspreektitel uit zijn privé-titulatuur? Wat is de reden dat plotseling alle krachten je ontvloeien, dat de tranen je in de ogen springen, is het een zinsbegoocheling?

Schemering. Een klamme regen. Glimmend asfalt reflekteert het licht in kringen. - Ik loop met Mazzelman door een smalle, uitgestorven winkelstraat, smaller en stiller dan ooit een winkelstraat kan zijn. Dáár, naast me, loopt Mazzelman, met zijn handen in de zakken van zijn jas, zijn eeuwige sigaar tussen de tanden, regendruppels in zijn haar en baard... Ik kijk naar hem, van opzij. En het valt me eensklaps op dat zijn ogen onnatuurlijk opengesperd staan, dat er van zijn bewegingen iets onwillekeurigs uitgaat, alsof het alleen nog maar zijn benen zijn die weten dat ze lopen, zijn armen dat ze zwaaien. En op hetzelfde moment dringt het tot me door dat die machine, die machine die hem op zo'n machinale wijze het ene been voor het andere doet zetten, zijn armen doet zwaaien, hem rechtstandig en overeind houdt - dat die machine het toerental verlaagt, langzaam tot stilstand lijkt te komen... - Waarop Mazzelman blijft staan en wankelt. Hij staat daar, voor zich uit starend in de richting die we liepen, en wankelt. Dan lijkt het alsof hij iets zeggen wil. Zijn lippen trillen en zijn sigaar valt op de grond. - Waarop Mazzelman ineenzakt: als iets heel erg zwaars dat opeens iedere vormvastheid heeft verloren. Daar ligt Mazzelman aan je voeten, zomaar, midden op het trottoir, heel groot, in zijn jas, met zijn wang op het glimmende plaveisel. *Mazzelman!* roep je - een snerpende, inwendige kreet alsof er een mes tussen je schouderbladen wordt

gestoken. En je hurkt bij hem neer, en raapt - o formidabele zinloosheid - zijn sigaar op, en je pakt hem bij de schouders en schudt hem door elkaar. Er vaart een trilling door hem heen. Je draait zijn gezicht naar je toe, omvat zijn wangen met je handen en je voelt hoe *warm* je handen zijn. En eigenlijk pas op dat moment realiseer je je dat Mazzelman zijn ogen gesloten heeft, dat er écht iets gebeurd is, dat Mazzelman in elkaar is gezakt, zomaar, midden op straat, dat je van alles verkeerd hebt gedaan, hem *niet* op zijn rug hebt gedraaid, zijn boord *niet* losgemaakt en wat al niet... En juist op dat moment opent Mazzelman zijn ogen. Hij kijkt je aan, en hij is heel ver weg hoewel hij toch vlakbij is, je buigt je naar hem over, en fluistert: ‘Mazzelman...’ Waarop er weer een trilling door Mazzelmans leden vaart, en het lijkt of hij zich op wil richten. Waarop Mazzelman fluistert, heel zacht, van heel ver, maar toch onverwisselbaar de stem van Mazzelman:

‘Dag *baasje*, ik ga slapen...’

Wat is dat voor een beeld, een beeld dat logischerwijs op z'n slechtst een hersenspinsel zou kunnen zijn, en op z'n best een toekomstbeeld, of misschien wat betreft dat best en slechtst juist andersom, maar dat zich aan je opdringt in de gedaante van een glasheldere herinnering! Alsof dat allemaal werkelijk al gebeurd is, zich in je geheugen gegrift heeft om het nu opeens en met zo'n triomfantelijkheid prijs te geven? Je kijkt naar de Mazzelman, die naast je zit, de Mazzelman die ongevraagd iets voor je bestelt: een *vriend*. En je haalt diep adem om je te verzetten tegen een duizeling wanneer hij vraagt:

‘Zeg *baas*, hoe zijn jullie gegaan? Met 't spoor?’

IV

Wel, we waren dus na diverse vertragingen in het holst van de nacht gearriveerd: zo'n moment dat des te gewelddadiger aanbreekt naarmate je er langer naar hebt moeten uitzien. ‘Laat ons nu even rustig zitten om aan het idee te wennen.’ Maar dat kan dus niet. Koffer hier, koffer daar, hup, hup, hup, naar buiten - we waren de enige reizigers die het onooglijke stationnetje als bestemming bleken te hebben. De trein, potsierlijk kolossaal naast dat smalle, met gras en onkruid overwoekerde perron en het haveloze dienstgebouwtje - in dit perspektief niet groter dan een hondehok - had zich fluitend in beweging gezet en was, op de een of andere manier *zonder te groeten* verder gegaan: leeg leek het wel, leeg en op huis aan. Het gedreun van de wielen op de rails verstierf, weerkaatst, van alle kanten; het lint van raampjes verscheen nog even, flakkerend tussen de boomtoppen, terwijl de trein, moeizaam klimmend, de tegenover ons liggende bergwand rondde. Toen waren we definitief alleen.

Zo stonden we daar verdwaasd naast onze koffers, de reis nog suizend in onze oren, omgeven door een duisternis die aanvankelijk door het licht van één armzalige booglamp alleen nog maar geaksentueerd werd, in een stilte die tot iets absoluuts werd door het ononderbroken zoemen en geklik-klak afkomstig uit een grijsmetalen regelkast - enig attribuut dat het bewijs leverde dat we ons inderdaad uitsluitend door de ruimte, en niet in één

moeite door ook nog terug in de tijd hadden laten transporteren. Nachtwind. Een zuivere, tintelende atmosfeer. Zuurstof, onbesmet. De overweldigende sensatie *buiten* te zijn, na al die uren van bruinbespatte vensters, klam kunstleer, beslagen formica en flikkerend lamplicht. Rondom ons, schimmig, onwerkelijk van afmetingen: bergwanden, coulissengewijs in aflopende gradaties duisternis gehuld, grondmist als watten in dalen en kloven, flauw oplichtende sneeuwtoppen in de hoge verte. Boven dit alles een koepel van sterren - ongenaakbaar, koel en onverschillig, onpeilbaar in zijn bedoelingen... Zo stond ik daar dan, knipperend met de ogen, knikkend op mijn knieën, de zintuigen geteisterd door dit mateloze niets, los van al het vertrouwde waarin ik me kon spiegelen, sprakeloos, stom, 'als een aap die grimassen trekt tegen de leegte'. *Waar was ik nou weer aan begonnen...*

'Torello, met andere woorden', zei Kompaan - meester in het verbreken van stilte. Ik volgde ten overvloede zijn blik naar het afgebladderde bord dat, minus de tweede o, inderdaad die naam vermeldde. Het viel niet te ontkennen: waar we ons dan ook mochten bevinden - we waren waar we geacht werden te zijn. Vriend en metgezel Kompaan ging energiek in zijn handen wrijvend - niets aan de hand, alles onder contrôle - op zijn koffer zitten en diepte de routebeschrijving die ons was toegestuurd op uit zijn binnenzak, blijkbaar om binnensmonds mompelend vast te stellen wat ik hem ook zo wel had kunnen vertellen - en hij overigens zichzelf: dat deze uitging van omstandigheden met daglicht.

'Trouwens iedereen slaapt daar natuurlijk al', voegde hij toe aan de voorafgaande konstatering, hoezeer ook verzwegen. 'Dus bijster veel uitmaken doet 't niet.'

'Wat nu?' vroeg ik met een huivering; mijn kleding was bepaald op een zonniger onthaal berekend.

'Wachten tot het licht wordt lijkt me.' Hij raadpleegde zijn horloge. Ik deed hetzelfde: sinds onze aankomst waren inmiddels reeds twee minuten verstreken. 'Dat kan nog wel even du-

ren.' Met een licht gekreun verhief hij zich van zijn koffer om naar het dienstgebouwtje te lopen. Hij morrelde aan de deur, bestudeerde brommend het slot bij het licht van een lucifer. 'Kijk, zo'n slot *krijg* je wel open. Alleen moet je het dan wel *stuk* maken...' Studie van het sluitwerk van het enige venster leidde tot eenzelfde konklusie. - Waarop hij zonder aankondiging of nadere verklaring oploste in de schaduw en uit het zicht verdween. Uit het gekraak van dorre takken en het ritselen van bladeren, nu eens hier, dan weer verderop, viel af te leiden dat hij - zoals hij gewoon was wanneer hij zich op onbekend terrein bevond, 'om op alles voorbereid te zijn' - bezigwas de situatie te verkennen, een beheptheid overgehouden uit een lichtelijk crimineel verleden. - Maar opeens drong tot me door dat het angstig stil geworden was.

Mijn ogen priemden vergeefs in de duisternis. Zag ik daar iets bewegen? Nee, niets. Dáár dan misschien? Ook niet. Stilte. Ik houd mijn adem in. Niets te horen dan het bonken van mijn hartslag in mijn oren. Leuk is dat. Typisch Kompaan. - En wat moet ik nou beginnen wanneer hij niet terugkomt? Mijn blik viel op zijn koffer. Wat moest ik nou met die stomme koffer van hem? Ik keek naar de booglamp waarvan de melkglazen kap een barst vertoonde. Wanneer die lamp het begeeft zit ik natuurlijk helemaal mooi in de puree... Mijn ogen begonnen te tranen. Wat moest ik hier nu eigenlijk beginnen met mezelf? Ik had me weer eens laten meeslepen in een avontuur waartegen ik mentaal in feite helemaal niet opgewassen bleek - zoveel was wel duidelijk. Wat zijn dat toch voor een onbezonnenheden! Mijn hoofd staat er niet naar. Ik ben moe. Het duizelt me van de onverwerktheden... Teveel zaken die eerst rechtgezet hadden moeten worden... Ik ben vol, in dit hoofd kan niets meer bij... Waar ben ik? En ben *ik* het nog wel?

'*Hallo Kompaan!*' riep ik, niet erg luid en met schrikbarend onvaste stem. - En juist op dat moment verscheen hij weer, een schim uit de duisternis, klein, soepel, *rat*achtig nonchalant, van een kant die ik niet verwachtte, niet voor mogelijk gehouden had

zelfs. Ik rechtte mijn rug, haalde diep adem, kuchte:

‘En?’

‘Nergens een huis. Daarachter is een afgrond, onfatsoenlijk steil. Beneden branden wel wat lampen, maar het lijkt me riskant in het donker af te dalen.’

‘Ik dacht: ik roep maar eens. Misschien is ie de richting wel kwijt...’

Zonder hierop in te gaan wierp Kompaan de bundel dorre takken die hij in zijn armen hield voor me op het perron.

‘Loop 'ns mee.’

Ik volgde hem. Achter het huisje stond, onder een schuin afdak, een stapel houtblokken, tot keurige driehoeken gespleten. Hij laadde mijn armen vol.

‘Mág dit, denk je?’ informeerde ik, in het volledige bewustzijn van m'n benepenheid. - Ik moet er nog even aan wennen. Het komt wel weer in orde, die oude *ik* van mij komt wel weer tevoorschijn...

‘Wie wat bewaart die heeft wat’, verklaarde mijn metgezel monter. ‘Nou nog wat papier en we zijn weer 't heertje.’

Zo zaten we even later tegenover elkaar, twintig uur sporen van huis, midden in het niets, op het perron van dat belachelijke stationnetje, met tussen ons in een prettig knapperend vuurtje. Grillig schijnsel op bomen en struiken, op de kale rotswand achter ons. Wind in de toppen van de bomen. Vonken. Vleermuizen. Uiltjes. Vlak naast ons: het glanzende loopvlak van de rails - rails die zich, kwam weer eens bij me op, tot in alle uithoeken van het vasteland ononderbroken uitstrekten, tot het uiterste puntje van Mantsjoerije toe...

‘Jammer dat we geen worstjes hebben,’ zegt Kompaan, terwijl hij de nog halfvolle fles cognac ontkurkt. ‘Jij 'n slok?’

Zo zaten we daar na al die uren spreken en tuurden zwijgend in de vlammen.

Zo zat ik daar, in kleermakerszit bij een knappend vuurtje, verdoofd, uitgeput, zonder verband met wie ik was, vleesgeworden alibi, met achter me die ontzagwekkende staart van komplika-

ties en verstrengelingen... Merkwaardig.

‘Met de trein,’ heeft hij intussen geantwoord. ‘Kompaan vertrouwde z'n auto niet voor zo'n lange rit. We kwamen midden in de nacht aan, uren vertraging gehad. Ik wist niet wat me overkwam. Een piepklein stationnetje, midden in de bergen. Uitgestorven natuurlijk. Alles donker. Er zat niets anders op dan te wachten tot het opkomen van de zon. We hebben nog een vuurtje gestookt tegen de kou. Wonderlijke ervaring hoor: in het pikkedonker op een plek waar je nooit eerder geweest bent. Aan Kompaan heb je dan een goeie...’

Hij neemt een slok en likt zijn lippen. Tuurt even voor zich uit alsof hij het beeld wil terughalen voor zijn geestesoog. Dan vervolgt hij na een korte aarzeling op een toon alsof hij eigenlijk iets anders had willen zeggen:

‘Op een gegeven moment, midden in de nacht dus - het zal een uur of drie geweest zijn -, kwam er een ongelooflijk lange goederentrein langs. We hoorden 'm al in de verte aankomen: een vreemd, onheilspellend gerommel. Maar door al die echo's is absoluut niet uit te maken van welke kant het geluid komt. Het werd luider en luider, tenslotte leek het wel of die trein zo ongeveer over ons héén reed - en toen pas zagen we hem. Hij kwam tevoorschijn uit een tunnel die we in het donker niet hadden opgemerkt. Luguber. Drie giganten van lokomotieven aan elkaar gekopeld, een eindeloze streep kipwagons met erts of zo erachter. Stapvoets ging het, in het donker, tegen de helling op. Er kwam geen eind aan, 't leek wel een uur te duren voor hij voorbij was, en het gekke was dat we geen mens gezien hadden - alleen dat ontzettend kleine mannetje, achter het glas van de voorste lokomotief, in het flauwe schijnsel van zijn bedieningspaneel. Al die wagons... Dat ene mannetje...

Wanneer ik zoiets zie, kan ik nooit de gedachte van me afzetten dat het oorlog is. De Derde Wereldoorlog is uitgebroken, ongemerkt, in het geniep, zonder dat we het wisten... We leven op een vulkaan, de bom kan ieder ogenblik barsten! - Of het is nog

steeds de *Tweede*... Het is de Tweede Wereldoorlog, die nog steeds, in het diepste verborgene voortwoedt, hardnekkig en verraderlijk als een veenbrand. Bij nacht en ontij, op afgelegen plaatsen, in bergen en woestijnen gaat de strijd nog onverminderd voort. Eenheden die niet weten dat het vrede is... Hoogbejaarde SS-ers, ongeschoren, uitgemergeld, op verroest, piepend en kreunend materieel.'

Dat zijn van die associaties waarvan je niet weet of anderen ze nu óók hebben. Eigenlijk verwacht je, misschien wel tegen beter weten in, van niet. Je wilt ze voor jezelf houden, en dat is dan ook de reden dat je er nooit naar informeert.

'Duidelijk op weg naar de ondergrondse laboratoria van de geheimzinnige professor Lupardi. Al deze bergen zijn namelijk *hol*...' verklaart Kompaan wanneer hij zich boven het verminderde gedreun verstaanbaar kan maken. Hij staat op, kijkt de achterlichten van de trein na, tot deze om een bocht verdwijnen. 'Halló zeg, wat een mastodont was dat!' Waarop hij weer gaat zitten.

Wanneer de stilte is ingetreden - alleen nog wat gerommel als van een ver verwijderd onweer - voegt *bij* er aan toe: 'Altijd toch weer een absurd idee dat die rails zich ononderbroken uitstrekken. Honderdduizenden kilometers, tot in Azië toe... Met voldoende spanning zou je via die rails naar alle plaatsen kunnen telefoneren.'

'Ze sluiten niet helemaal op elkaar aan hoor,' zegt Kompaan. 'Om bij warmteuitzetting vervorming te voorkomen.'

O ja, denkt de ander. Dat wist ik natuurlijk ook wel. Is hij aan die wetenschap voorbijgegaan om Kompaan de gelegenheid te geven de opmerking te maken...?

Ze kennen elkaar al jaren. Het is zo'n vriendschap die zo langzaam gegroeid is dat je niet meer weet op welk moment hij begonnen is. Om de zoveel tijd stellen ze elkaar de geijkte vraag - een vraag die niet gesteld wordt terwille van een antwoord, maar uitsluitend dient ter bevestiging van een wetenschap die

wederzijds is. ‘Hoe lang kennen we elkaar nu al?’ - Bijna tien jaar dus. Lang genoeg om je amper nog een voorstelling te kunnen maken van wat eraan voorafging - omdat niet jij het bent die in dat tijdvak figureert, maar een ander met wie je, schijnbaar, niet meer dan de naam gemeen hebt - laat staan van een toekomstig levenspatroon waarin de ander afwezig is - om exact dezelfde reden. Want tien jaar is lang, zeker wanneer het een periode is van ingrijpende veranderingen. Van vrouwen en andere vrouwen, van woningen en andere woningen, van studies die wel of niet voltooid worden, van werk en ander werk, van zich wijzigende inzichten, noties en illusies. Toch, ondanks die aanhoudende turbulentie en dat zoeken naar identiteit, hadden hun ontwikkelingsfasen, naast elkaar, een vrijwel synchroon verloop - waarbij het overigens nooit valt uit te maken of het de verwevenheid is die het synchronisme onderhoudt, of andersom. Zo was het mogelijk dat deze kameraadschap, het vaste punt waaraan je de veranderingen in jezelf en je omgeving relateert, intakt bleef, en een raadsel voor veel buitenstaanders. In bijna alles zijn ze elkaars tegenpolen, zowel uiterlijk als innerlijk; natuurlijk is het juist op basis van deze tegengesteldheid, met de voorwaarde van een wederzijds respekt voor precies die eigenschappen die men zelf mist maar in de ander aantreft, dat deze verhouding gedurende al die tijd in evenwicht bleef en er geen overheersende positie van de een boven de ander kon ontstaan.

De een - Kompaan - is klein en donker, mager en gelooid, beweeglijk, vingervlug, speels, behept met een ontzagwekkend eergevoel, schijnbaar zelfbewust en uiterlijk onkwetsbaar, maar intussen altijd tot het uiterste gekoncentreerd omdat hij bij de geringste verslapping van zijn aandacht de greep op zichzelf zou verliezen. Alles wat hij verricht wordt met zorgvuldigheid verricht. Of het nu gaat om autorijden, het drinken van een glas, het formuleren van een gedachtengang. Hij heeft met dat *besturen* van hem de onwillekeurige neiging alles aan zich ondergeschikt te maken, om het even of het een koffiezetmachine of een gesprekspartner betreft. Alles dient bestudeerd naar zijn hand gezet

te worden, want hij heeft een hekel aan onvoorspelbaarheid. De ander is blondharig en, zijn lichaamslengte ten spijt, neigend naar het mollige en ronde, bedachtzaam, zonder veel gevoel voor de praktijk, ongedisciplineerd en slordig, geneigd in uitersten te treden, meestal in geldnood verkerend, cerebraal maar voortdurend in strijd om niet in gedachteloosheid te vervallen. Er schuilt een permanente angst in hem, een gespannen schichtigheid als van iemand die over dun ijs loopt. Hij is onzeker, maar gebruikt, in tegenstelling tot zijn vriend Kompaan die zijn twijfels achter zelfverzekerdheid verhult, zijn onzekerheid als een wapen: raak mij niet aan, want ik val in duizend stukken uit elkaar!

Waar de eerste misschien al te krampachtig zichzelf ‘akteert’, met weinig inzicht in zijn rol en de uitwerking die deze op anderen heeft - daardoor in vreemde omgeving, want nog onbestempeld, in z'n element -, lijkt de ander, juist vanuit een loodzwaar besef van zijn rol, tot ‘natuurlijk’ spel nauwelijks in staat. Waar de een zich forceert om, los van een verleden in het *nu* te leven, omdat een verleden konsekwenties en dus beperking schept, is de ander juist niet bij machte zichzelf en de situatie waarin hij verkeert los te zien van dat verleden, en het *nu* als iets anders te ervaren dan als een verleden in meest recente vorm: een heden waarin alles al bepaald is, het ondeelbare moment als *fait accompli.* Zo houdt de een het oog gevestigd op de toekomst, terwijl hij het verleden de rug toegekeerd heeft, zo loopt de ander achterwaarts naar voren, de blik gericht op het verleden - geen wonder dat hij niet zelden struikelt!

Waar de een achteraf zijn handelen met overwegingen verklaart en rechtvaardigt, laat de ander de overweging aan de handeling voorafgaan - om er vaak in te blijven steken. Voor de een is de wereld een projektie: ‘de wereld zoals ik hem wens.’ En voorwaar, die wereld beantwoordt aan het gestelde beeld - zolang althans de elementen die niet inpasbaar zijn verontachtzaamd worden, als onbestaanbaar worden opgevat, en daarmee heeft Kompaan geen moeite. Voor de ander is de werkelijkheid een gesloten front van strukturen en verbanden, één immense, alles-

omvattende intrige met hemzelf als minvermogend exponent. De wereld is een Gordiaanse knoop. - Het gaat hem, wanneer we hem geloven moeten, zelden voor de wind.

Natuurlijk, er zijn ook overeenkomsten. Ze hebben zich allebei op vrij jonge leeftijd losgemaakt van hun milieu, ze hebben allebei een huwelijk achter de rug; beiden zijn ambitieus, vasthoudend, energiek, relatief begaafd, redelijk suksesvol, beslist niet gespeend van behaagzucht, amoureus. Ze zijn aan elkaar gewaagd, al zal Kompaan waar het praktische aangelegenheden betreft de ander voor zijn.

Of ze *aardig* zijn valt niet te zeggen.

Verder is er: een patroon van tradities en rituelen, een code, een jargon, de gewoonte elkaar vrijwel dagelijks te treffen, de gewoonte regelmatig korte buitenlandse reizen te maken. Waarvan dit er één is.

Hij leunt peinzend voorover, de ellebogen op zijn knieën, en zegt, op een toon of de mededeling eerder voor hemzelf dan voor enig ander bestemd is: ‘Bij nader inzien geloof ik niet dat ik er verstandig aan gedaan heb weg te gaan.’

Want in feite had dit vertrek - het overijld genomen besluit Kompaan te vergezellen op zijn reis - het karakter van een vlucht. Vandaar zijn moeite van wie dan ook afscheid te nemen? - Er was teveel gebeurd, te weinig afgemaakt, te weinig opgehelderd, te weinig uit de wereld geholpen. Mijn positie was tamelijk onhoudbaar geworden, dat was me inmiddels wel duidelijk. Verwikkelingen, verstrengelingen, alles hing met alles samen. Ik ging als een blinde draaitol door het leven, een tienvoudige Januskop was nog ontoereikend om al die zo lichtvaardig gewekte verwachtingen, of ze nu positief waren of negatief, te vervullen. Al die tijd was ik bezig geweest de ene misstap met een volgende misstap te rechtvaardigen, als een moordenaar die in de illusie leeft dat een tweede moord de eerste tot één van minder gewicht zal maken. En ik was het me nog bewust ook! Ik zat er zelf bij, terwijl ik sprak; het was *mijn* voorhoofd waarop het klamme

zweet verscheen... Dat kon niet doorgaan. Iedere handeling, iedere uitspraak, iedere overweging die me wel op het gelaat gegrift moest staan, begon een fataal verband te krijgen met andere handelingen, vroegere uitspraken, tegengestelde overwegingen - en dat dan, naar ik me verbeeldde, buiten mijn wil en zonder mijn kontrole - waardoor tenslotte mijn hele denken, ja, mijn pure *aanwezigheid* het resultaat leek van een samenstel faktoren die buiten mij om een eigen leven leidden, faktoren die *mij* bespeelden in plaats van andersom. Zo was het onmogelijk geworden in een eenduidige betrekking te staan tot mijn omgeving, en in mijn verwoede pogingen enige helderheid te scheppen in die chaos van verhoudingen en wanverhoudingen maakte ik die chaos alleen maar groter, schiep ik met het schijnbaar oplossen van één probleem twee nieuwe, en zo verder, totdat het me duidelijk werd dat alles wat ik deed of zei een oneigenlijke lading had gekregen, onvermijdelijk, omdat het in oneigenlijk verband gedaan of gezegd werd, dat alles wat ik deed gedaan werd om een andere handeling achterwege te laten, dat alles wat ik zei om geen andere reden gezegd werd dan om iets anders te verzwijgen.

En intussen? O, maar ik stelde me wel degelijk persoonlijk op! Ik spiegelde me in anderen dat het een lieve lust was! Wat kon ik charmant en geestig zijn! Die vertrouwelijke toon, die oogopslag! Wat kon ik een ander vleien met mijn schijnbaar exclusieve aandacht! Wat kon ik soms het spel behendig spelen door - schijnbaar - iedere vorm van spel achterwege te laten... Schijnbaar! Ik begon er zelfs aan te twijfelen of het simpele feit van mijn eigen lichaamswarmte niet schijnbaar was!

‘Je hebt de neiging alles zo te abstraheren dat iedereen begrijpt wat je bedoelt, terwijl intussen niemand weet waar je het in feite over hebt.’ Wie heeft dat gezegd? Was het vriend Mazzelman? Was ik het zelf?

De waarheid is deze, al kent hijzelf die waarheid wellicht nog niet in heel haar ontwrichtende dimensie: dat hij hopeloos verliefd is; dat hij in spraakverwarring met zichzelf verkeert; dat hij

niet in staat blijkt zijn emotie ondubbelzinnig te vertolken; dat hij zich hermetisch opgesloten voelt binnen zijn eigen uitgeholde konventies; dat al zijn woorden hem afgesleten en vervalst voorkomen, en zijn gebaren besmet door het verleden. Dat hij zich niet durft te verroeren, omdat hij bang is dat zijn hand zal slaan waar hij wil strelen.

Intussen is dát, paradoxaal genoeg, de opluchtende kant van zijn vertrek.

'Zul je er nog zijn wanneer ik terugkom?'

'Ja, ik zal er zijn.'

- Want dat is het eerste dat konkreet tussen hen gezegd is. En het blijft onweersproken zolang hij weg zal zijn.

Het is hem die bewuste dag niet gelukt dat onvermijdelijke gevoel van zweven kwijt te raken. Ondanks een koude douche, een zwaar ontbijt, veel espressokoffie, ondanks zelfs, wat later, een paar voorzichtig gekonsumeerde glazen Campari-soda. Een kater van jewelste. Plus de gebruikelijke opwinding en nervositeit. En dat op zo'n dag van laatste regelingen treffen: boodschappen, rekeningen, verzekeringen - hij is een manisch assurant - de planten, de poes. En steeds maar op alle klokken kijken, en steeds is er minder tijd waarin nog een wonder zou kunnen gebeuren... Wanneer hij tenslotte, bezweet en draaierig, in de stellige overtuiging juist de meest vitale zaken vergeten te zijn, naar het station loopt, die schitterende leren koffer in zijn ene hand, een plastic tasje met lektuur en proviand in de andere, blijft hij tot twee keer toe gealarmeerd staan, om zijn bagage neer te zetten en met onzekere hand in zijn binnenzak te tasten: geld, reisbiljet, paspoort. Hij fronst zijn voorhoofd, keert het vettige boekje om en om. Is dit werkelijk een paspoort? Ja. Is het ook *mijn* paspoort? Ook dat.

Kompaan heeft zich al lang en breed geïnstalleerd, en deelt hem met voldoening mee dat de *Wagenführer* ten koste van tien Hollandse guldens bereid bleek het kompartiment met hun aanwezigheid als volledig bezet te beschouwen. - 'Maar wat een ju-

weeltje van een koffer heb je daar!'

Hij strijkt liefkozend over het glanzend opgewreven leer, en vertelt dat hij de vorige dag besloten had dat hij nodig eens een koffer moest gaan kopen, maar de aanschaf uit laksheid naar de volgende dag verschoven had. 'En wat denk je, ik loop over straat, en daar stáát er eentje, zomaar bij een vuilnisbak.' Hij was er eerst zo'n beetje quasi onverschillig aan voorbijgelopen, daarna weer terug, had om zich heen gekeken, nog even gewacht. Wat een mooie koffer! Varkensleer, vooroorlogse kwaliteit, koperen sloten, alles gaaf. - Hij aarzelt. Hoe nu? Het moet er toch van komen, het is niet te vermijden... Visioenen van bloederige lichaamsdelen. Kinderlijkjes. Een associatie met die pan, ooit na een vakantie aangetroffen, de deksel omhooggestuwd door een berg van grijze flora... Zo nonchalant mogelijk, met een gezicht van '*even* kijken' is hij neergehurkt. De sloten springen degelijk klikkend open... 'En wat denk je? Wat denk je dat er in zit? *Niets* meneertje! Leeg! Smetteloze zijden voering, van die riempjes waarmee je een kostuum in het gareel houdt, als nieuw allemaal, zo uit de winkel!'

'Daar moet je heel zuinig op zijn, op die koffer,' zegt Kompaan niet zonder afgunst. 'Kun je je hele leven plezier van hebben.' De bewuste koffer verhuist naar het bagagenet. Jas uit, tasje uitgepakt. O, die zak met appels heb ik dus toch op het aanrecht laten liggen. Nou ja... Sigaretje. Vuurtje. Hij strekt zijn benen. Zucht. 'Hè, hè.' Eindelijk. Goeie genade. 'Ik was er wél aan toe zeg. Trouwens, nog vréselijk dronken geworden, gisteravond. Dat schijnt onvermijdelijk te zijn...' - Maar over de reden van het drinkgelag geen woord.

Hij had haar opgewacht, zoals hij een paar keer eerder had gedaan, en het was hem weer opgevallen hoezeer ze *niet* verbaasd was over zijn aanwezigheid op die straathoek, waar hij zich nerveus rokend had opgesteld: niet te vroeg, want hij had een hekel aan wachten, niet te laat want dan liep hij het risiko haar mis te lopen. De weldadige vanzelfsprekendheid waarmee ze hem be-

groette, die oogopslag, die lach! ‘Hé, hallo!’ uitgesproken met de intonatie van: wat *leuk*... Ze biedt hem beide wangen. Hij, altijd weer onhandig. Zijn aarzeling. Zijn eigen stemgeluid dat hem eensklaps zo vreemd voorkomt - alsof er water in zijn oren zit.

‘Zullen we iets gaan drinken?’ ‘Ja, best.’ ‘Waar?’ ‘Je zegt het maar.’

Ze had niet langer dan een uur de tijd, maar dat uur kwam hem voor als een onpeilbaar iets: een fragmentje eeuwigheid, niet uitgesproken láng misschien, maar op de een of andere wijze duizelingwekkend *diep,* of *hoog*...

Ze hadden tegenover elkaar gezeten, aan het vertrouwde tafeltje bij het raam, en heel lang gezwegen, oog in oog, half lachend en nieuwsgierig, met als steeds die sensatie dat het ‘lang geleden’ is - of zelfs dat het *de eerste keer* is - maar het ís niet lang geleden: twee dagen, om precies te zijn. Daarna was een soort van gesprek op gang gekomen, over de gebruikelijke onderwerpen, in feite over niets dus: alleen maar stemmen die de stilte vullen, stemmen die elkaar fysiek lijken te beroeren, die dansen, krullen trekken, walsen, louter vorm is het, *reine Dialektik* - een spel van woorden, rustig en weloverwogen, een zich tot iets stoffelijks intensiverende, volmaakte nietszeggendheid: situatie. Wij zitten tegenover elkaar, hier en nu, en spreken. We zouden zoveel kunnen zeggen dat het niet meer nodig is... Ik zou kunnen zeggen: ‘In jouw nabijheid heb ik het gevoel dat ik werkelijk besta...’ Of: ‘Ik hou van je.’ Of: ‘Hou je van me?’ Maar we zwijgen. Want wordt niet door wat dan ook te formuleren een mogelijk tegendeel ingesloten? Omdat het dan meteen ook *niet* zo zou kunnen zijn - en wie weet nu van niet of wel? Gaat niet achter iedere bevestiging een ontkenning schuil? En is niet juist de essentie van wat er tussen ons bestaat dat het tegelijk wel zo is en niet? Zou dat subtiele evenwicht tussen al die tegenstrijdigheden niet met het uitspreken van één woord uit balans raken en ontaarden in een farce?

Gevangen door haar blik heeft hij over zijn komende afwezig-

heid gezwegen; tot ze afscheid moeten nemen. Dan vraagt hij, in het volle bewustzijn van de stijlbreuk die hij pleegt - omdat bijna alles tussen hen zich tot dan toe half toevallig en *ad hoc* ontwikkeld heeft:

‘Zul je er nog zijn wanneer ik terugkom?’

‘Ja’, heeft ze geantwoord, ‘ik zal er zijn.’

Hij kijkt haar na. Daar gaat ze. Ze draait zich om en lacht. Hij zwaait...

Een repeterend beeld, binnen het strakke kader van het raamkozijn. Ze gaat. Ze draait zich om en lacht. Steeds weer gaat ze langs dat raam. En steeds die lach... - Zolang hij zich niet verroerde. Zolang hij dat beeld gevangen wist te houden. Zolang zijn glas gevuld blijft...

‘*Ik* ben vroeg naar bed gegaan’, aldus Kompaan. ‘Vroeg opgestaan. Vandaag alles *perfekt* volgens schema afgehandeld. Koffers gepakt. Klaar. Ik zit hier nèt.’ Waarop hij een sigaret opsteekt, diep inhaleert met een gezicht van: wat een héérlijke sigaret is dit.

De trein zet zich in beweging. Daar gaan we dan. Hij kijkt naar buiten, vervolgens naar Kompaan, en citeert:

> Toen ik zo klein was *(hij duidt aan met zijn hand),* eminentie, stond ik op een schip en ik riep: De oever vaart voorbij. - Vandaag weet ik, dat de oever onbeweeglijk was en dat 't het schip was dat bewoog.

‘*Leven van Galilei* van Brecht, zevende bedrijf. Fantastisch. Heb ik bijna helemaal uit m'n hoofd gekend, vroeger.’

Alles komt voorbij. Het vertrouwde havenfront, kranen, silo's, rangeerterreinen, huizenrijen. Al die ramen. Woonkamers, slaapkamers, keukens, balkons. Dan: ruimte. Weilanden, koeien en schapen, wolkenlucht. Hij leunt behaaglijk achterover.

‘Heb jij dat nou ook, dat wanneer je een lange treinreis voor de boeg hebt het trajekt in Nederland veel langer lijkt dan normaal?’ Ja, dat heeft Kompaan ook. ‘En de terugweg is korter dan de heenweg, valt me altijd op.’

Zo hebben ze zich, nog wat onwennig, alsof het allemaal niet echt waar is, alsof het met één handomdraai nog teruggedraaid kan worden, op weg begeven. Ze zitten stil. De onderwerpen van gesprek hebben zich nog niet aangediend, en met al die uren in het verschiet lijkt het onzinnig nu al naar krant of weekblad te grijpen.

Hij heeft wel eens bedacht dat de verschillende fasen van een lange treinreis vergelijkbaar zijn met de levensstadia van de mens. Ze verkeren nu, de wandeling naar het station nog in de benen, het hoofd nog gonzend van een dag van regelen, in het onbewustzijn van de zuigeling: we zijn op reis, maar dat is nog niet wèrkelijk tot ons doorgedrongen, je gedachten zijn nog bepaald bij wat je achterliet: heb ik de voordeur eigenlijk wel op slot gedaan, die kraan wel dichtgedraaid, die brief gepost? ‘Mijn zuster bedacht een keer halverwege Parijs dat ze thuis nog een pan met soep op had staan. Helemaal teruggereden. En jawel hoor. *Alles* zwart. Ze vergeet trouwens ook altijd haar pas.’ De tweede fase is die van de kleuterjaren. Onvast op de benen, nog niet gewend aan het schommelen van de wagons, wordt de wereld ontdekt. Kompaan is voorlijk. Hij staat nu al op, rekt zich behaaglijk uit. ‘'s Even neuzen...’ zegt hij, en is verdwenen. Wat hij gedurende zo'n tien minuten uitvoert is voor de ander altijd een mysterie. Hij acht hem intussen ook best in staat die spanne uit te zitten op een klapstoel om de hoek...

‘Morgenochtend wordt er pas een restauratiewagen aangekoppeld,’ luidt het verslag. ‘Trouwens, die paar gulden zijn prima besteed, want 't zit al behoorlijk vol. Niet veel soeps. Twee Duitse meisjes van een jaar of twintig. We *zouden* ze kunnen uitnodigen bij ons in de coupé te komen...’ - Waarmee Kompaan meteen maar moeiteloos de volgende fase binnenstapt: de puberteit.

Anekdotes, sterke verhalen, in het vooruitzicht van een werkelijk onderwerp van gesprek. Herinneringen aan zijn periode in een zuidelijk nabuurland. Een spektakulaire ontsnapping uit een rechtszaal aldaar. ‘Ze konden niks bewijzen. Alleen van die fles-

sen melk...' Ook de periode van de schoolgang is een geliefkoosd onderwerp van gesprek. De ander memoreert maar liefst *negen* instellingen van onderwijs bezocht te hebben. 'Twee keer van een kleuterschool getrapt.' Het duurt niet lang of het gebied van de *amoureuze perikelen* en *erotische escapades* wordt betreden. Er klinkt verbazing in hun stem, verbazing over zoveel avonturen. De konversatie krijgt het karakter van een kaartspel: de ene troef lokt de andere uit. Ze zijn er zeer bedreven in.

'Ik kreeg een tijdlang regelmatig bezoek van een Duits meisje, niet ouder dan zeventien, maar met een heel groot, schitterend geproportioneerd lichaam. Die nam steeds bloemen mee. Ze belde altijd eerst. Zoiets van: "Kann ich heute Abend bei dir schlafen, bitte?" Ja hoor, kleine schat. En dan kwam ze met die bloemen...'

Ze zijn het er over eens dat Duitse vrouwen het liefste en het meest volgzaam zijn.

'Er kwam een tijdje een getrouwde vrouw bij me aan, 's ochtends vroeg, wanneer haar man naar z'n werk gegaan was. Maar dat was wel een beetje hinderlijk wanneer er al iemand was. Dan bléef ze bellen.'

Ze zijn het er over eens dat, tegenstrijdig genoeg, getrouwde personen sterk de neiging hebben *bezitterig* te zijn.

'Moet je horen. Ik logeerde een keer bij mensen die drie dochters hadden. Midden in de nacht kreeg ik bezoek. In 't donker. Zonder een woord. Nooit geweten wie. Geen van drieën vertrok een spier toen ik aan de ontbijttafel verscheen.'

Ze zijn het er, ter wederzijdse geruststelling over eens dat dit soort verhalen *te* kurieus zijn om verzonnen te kunnen worden. Zo kunnen ze uren doorgaan. Hij voelt zich loom en zwaar worden, alsof hij langzaam wegzinkt in een lauwe prut. O, dat gaat maar door. Wat een zinledige zelfbevestiging! Al die armen en benen, de verwisselbaarheid, de gesperde ogen in het schemerdonker, klamme lakens, transpiratie, vorm zonder inhoud, lege gebaren, al dat 'nooit meer terugzien'! Toch ben je er steeds zelf bijgeweest, was dát je fascinatie: dat het werkelijk gebeurde.

Het gevoel van macht. Jij bent het die de ontwikkeling naar zijn hand zet. Jij bent het die deze geschiedenis geschreven heeft... Dan haalt Kompaan het verhaal op over wederzijdse kennis E. Deze had op de eerste dag van zijn tiendaagse Transsyberische treinreis kennisgemaakt met een Amerikaanse, en was vervolgens vijf dagen later - halverwege het trajekt dus - tot de vervelende ontdekking gekomen dat hij in verband met een zeker edel lichaamsdeel dringend antibioticum behoefde. ‘Zó'n kokkerd, mijne dames en heren’ - zoals hijzelf had toegelicht met het gebaar waarmee sportvissers de afmeting van hun vangst aangeven. Ze zijn het er over eens dat een mens niet voorzichtig genoeg kan zijn. - Waarop de kaartjeskontroleur verschijnt en ruimte schept voor het betreden van een nieuwe levensfase. Adolescentie. Dit is de fase van het plannenmaken. Plannenmaken in het prettige vooruitzicht dat de verwezenlijking ervan op z'n minst tot hun terugkeer uitgesteld kan worden. Niets maakt zo prettig plannen als het herwaarts reizen met een trein. De een heeft bijvoorbeeld een paar kleine uitvindingen gedaan en moet daar nodig eens oktrooi op nemen om vervolgens stinkend rijk te worden. De ander bedenkt dat hij stinkend rijk had kunnen zijn - wanneer hij maar niet zo stom geweest was - en stelt zichzelf een verhandeling over de hondentaal in het verschiet. ‘Honden kunnen lezen’, zegt hij. ‘Wanneer ze een rond bord zien met een rode band en daarin een hond, dan weten ze dat ze er niet in mogen. Honden zijn namelijk, in tegenstelling tot katten, heel erg gevoelig voor beeldtaal. Is het je trouwens wel eens opgevallen dat op die bordjes meestal een *gestileerde* hond staat? Wanneer ze een bepaald ras zouden nemen, bijvoorbeeld een herder, dan zou een tekkel natuurlijk denken: verboden voor herdershonden, en opgewekt die slagerij binnenstappen...’

Bij het overschrijden van de eerste landsgrens treden ze het tijdperk van de volwassenheid binnen. Douane. Niets aan te geven? ‘Nee’ - geen lachje kan er af. Ze zijn nu echt op reis, volwassen reizigers, en de trein is hun huis. Het landschap is als het uitzicht van je woning: je werpt hooguit een blik om te zien wat voor

weer het is; op stations laat het gewemel van mensen je koud - je kijkt even waar je bent, koopt misschien snel wat blikjes bier. De konversatie krijgt een serieus karakter. Onderwerpen kunnen niet abstrakt genoeg zijn. De een onthult enkele pasverworven noties omtrent het menselijk bewustzijn - in verband met *taal* -, terwijl de ander het *déjà vu* in verband brengt met zijn dromen. Dan wordt de lektuur ter hand genomen. Af en toe vlucht de blik weg van het papier. Men tuurt. Men denkt. Knikt. Hervat. - Wanneer de eerste vermoeidheidsgrens overwonnen is wordt met een slok cognac het gesprek weer opgenomen. Ze praten tot diep in de nacht - af en toe een stop: verlaten perrons, een drietoon uit de luidsprekers, een metalen stem die onverstaanbaar het einddoel van de trein vertolkt - en wanneer ze gaan liggen, ieder op een bank, duizelend, met droge keel, begint het waarachtig al weer licht te worden.

De volgende dag: routine. Ontbijten in de restauratie. Koffie. Lunch. We wéten niet anders. Het landschap verandert even snel als de kleine wijzer van de klok van stand - wanneer je althans maar zelden kijkt. Met de middag, na een overstap, treden ze het tijdvak van de middelbare leeftijd in, en de avond brengt een boemel plus de ouderdom. Rond middernacht zijn zij der dagen zat. Dan is het eind nabij. De trein, inmiddels tot enkele wagons gedecimeerd, vermindert snelheid, stopt. Een afgebladderd bord. Torello. Het is zover.

Nu staan ze buiten. Nachtwind. Duisternis. De trein vervolgt zijn tocht. Ze zijn alleen. *Aan gene zijde*.

V

‘Rare dag gehad’, zal hij vervolgen, die avond. ‘Ik had diverse hoogst arbeidzame voornemens, maar ik zat voordat ik er erg in had om elf uur al achter een glas bier. Terwijl ik nota bene koffie besteld had! Daar heb ik me toen maar bij neergelegd, maar het resultaat was wel, dat ik al gauw een behoorlijk eind héén was: niet dronken natuurlijk, maar afwezig en zweverig, zo'n stemming waarin de gekste dingen van vroeger door je hoofd gaan spoken...’

Er gaat iets bedwelmends van hem uit, terwijl hij aan het woord is. Het is alsof hij biologeren wil met dat onafgebroken stemgeluid, met dat gesmeerde *formuleren* van hem, met die blik die je geen ogenblik loslaat. Het is moeilijk voor te stellen dat hij ooit nog op zal houden; het lijkt wel of hij er iets mee uit wil stellen, het liefst tot in de eeuwigheid, en dat doet je opeens denken aan een verhaal van de grote Babel. Hoe de jonge Isaak Babel voor het eerst naar de hoeren gaat, maar wanneer hij eenmaal binnen is, niet weet hoe hij het aan moet leggen. Hoe namelijk, zonder een figuur te slaan, duidelijk maken dat het voor hem de eerste keer is? Waarop hij zogenaamd zijn levensverhaal vertelt, volledig uit z'n duim gezogen uiteraard. Hij zou schandknaap zijn geweest en van hand tot hand zijn gegaan. Oók hoer dus eigenlijk, maar dan onder de dwang van vieze ouwe kerels. ‘Heb je wel eens een vrouw gehad?’ ‘Hoe zou ik? Wie zou me bij ze

hebben toegelaten?' En dan die alinea die je zo betoverde toen je zelf zestien jaar was en jouw 'eerste keer' nog op zich had laten wachten, een alinea waarin op de een of andere geheimzinnige manier ál je geheime verlangens verwoord werden:

> Ik wil mijn verhaal hier even onderbreken, kameraden, om jullie te vragen, of jullie ooit een dorpstimmerman aan het werk hebben gezien, als hij bezig is voor één van zijn vakgenoten een huis te bouwen. Met welk een snelheid en kracht en vreugde vliegen de krullen dan van de balk die hij aan het schaven is! Die nacht heeft een vrouw van dertig mij in de simpele geheimen van haar vak ingewijd. Die nacht heb ik ervaring opgedaan van een liefde vol geduld en geluisterd naar de woorden die de ene vrouw spreekt tegen de andere.

'...Waar ik trouwens helemaal nog niet aan gewend ben is het verkeer. Wat is die stad afgrijselijk druk! Wanneer ik een halve minuut voor een voetgangerslicht moet wachten zie ik minstens zes auto's op elkaar knallen, tien fietsers die tot pulp vermalen worden, twintig kleuters en bejaarden die met open ogen onder de tram lopen... Overal waar ik kijk gebeuren aan de lopende band de verschrikkelijkste ongelukken! Maar nee, niks... Die auto's scheren rakelings langs elkaar, die fietsers komen door een wonder ongedeerd uit het gewoel tevoorschijn - en wat me zo verbaast is dat niemand het zelfs maar schijnt te *zien,* dat iedereen doodgemoedereerd een mierenhoop vol *narrow escapes* doorkruist zonder er erg in te hebben. Terwijl er toch van alles kan misgaan... Stel je eens voor - om iets willekeurigs te noemen - dat bijvoorbeeld de *tijd,* de tijd als continuum, ons opeens een poets zou bakken door plotseling voor de één een fraktie sneller te gaan verlopen dan voor de ander - de wereld zou bij toverslag in één gigantisch abattoir veranderd zijn! Het heeft me altijd verbaasd, dat blinde vertrouwen in de gewoonte-ervaring. Wie zegt me dat iets alsvolgt zal gaan omdat het altijd al zo ging? Intussen schijnt niemand er serieus bij stil te staan dat het best eens zo zou kunnen zijn dat opeens - om iets te noemen - de middelpuntzoekende kracht of de eenparig versnelde beweging er de brui aan geven - zomaar, van het ene op het andere mo-

ment, domweg omdat ze er geen *zin* meer in hebben. Je zal dan toch maar mooi net in een vliegtuig zitten! Mij niet gezien. Ik vind het onbegrijpelijk, dat onwankelbare geloof in wetten, in techniek. Het blinde, levensgevaarlijke vertrouwen van automobilisten bijvoorbeeld, die er zomaar van uitgaan dat hun *rem* zal funktioneren, dat ze niet opeens met een *los stuur* in hun handen zullen zitten...'

Nu laten zijn ogen je los. Zijn blik glijdt even weg over je schouder, alsof hij naar een beeld zoekt. Wat kan het zijn, dat beeld? Dat van een kaarsrechte weg misschien, die van de top van een heuvel naar beneden voert. Een zwart, strakgetrokken lint van fijngemalen sintels, met aan weerszijden een rij dikke beuken-stammen. En van hemzelf misschien. Zes jaar oud, op een rood fietsje. Zijn eerste fiets? Harder, harder, naar beneden. De wind in zijn haren! En plotseling breekt het stuur. Zit hij met een los stuurtje in zijn handen... - terwijl pal onder hem de sintels in strepen wegschieten, sneller en sneller, want dat rode doortrappertje van hem had geen rem...

'Ik zat een keer naast een ex-coureur, een Italiaan. Die presteerde het om, alsof het de gewoonste zaak van de wereld was, tweehonderd kilometer per uur te rijden, en dat op de overvolle weg naar Zandvoort. Links passeren, rechts passeren. Er overheen. Er onderdoor. En intussen rookte hij, zijn zonnebril olijk op het puntje van zijn neus, met één hand vrolijkweg een sigaret. En konverseerde hij met smaak. Wanneer ik nog eens wil vermageren hoef ik alleen maar een uurtje intensief terug te denken aan die rit! - En weet je wat die man zei? "O, maar Dierk" - zo noemde hij me namelijk: *Dierk* - "je hoeft helemaal niet bang te zijn, er kan niets gebeuren. Ik ken deze wagen namelijk door en door, ik hoor ieder geluidje, ik heb de motor zèlf opgevoerd: hij haalt de 250..."

Intussen zat ik in die auto, met een buik vol lucht, panisch op te tellen en te vermenigvuldigen: één baksteen op de weg en we kiezen gegarandeerd als een raket het luchtruim, één onzichtbaar muurtje overdwars - wie weet zeker dat die niet bestáán - zal

voldoende zijn. *The big bang!* En ik zet me, de handen in een kramp aan de zitting van de stoel, schrap. Alsof dat zin heeft! Alsof er niet van álles kan gebeuren!

Want stel je voor - en ik kon het me op dat moment moeiteloos voorstellen - dat bijvoorbeeld metaal, metaal in zijn algemeenheid dus, opeens zijn vermogen tot stijfheid verliest omdat die eigenschap óp is, dat dat stuur van hem, met andere woorden, opeens van *koek* is, of dat die hele auto opeens in al zijn onderdelen uit elkaar valt, gewoon, doordat er in de innerlijke samenhang opeens een steekje is losgeraakt: dan scheren wij toch maar mooi het volgende moment in zittende houding boven het asfalt, tweehonderd kilometer per uur - met geen andere fysieke bescherming dan een paar schoenen en een pantalon...'

Hij illustreert zijn woorden door, terwijl hij op zijn handen leunend zijn evenwicht bewaart, een moment zijn knieën op te trekken. Zó dus. Maar dan vrij van de zetel, en als een kogel voorwaarts.

'Kortom: aan fobieën geen gebrek. Daar ben ik al heel jong door mijn vader mee vertrouwd gemaakt. Die placht al op een leeftijd dat ik de taal nog maar amper passief beheerste, berichten uit het avondblad voor te lezen met de strekking van: kleuter ten prooi aan wielen truck. Ook de stoomwals was geliefd. Oversteken diende dan ook volgens een strikt wetenschappelijke methode te verlopen: twee keer kijken. Eerst konstateren, dan verifiëren. En dan toch maar liever op een holletje, want het menselijk oog is voor de wetenschap een onbetrouwbare graadmeter. O, en nog steeds hoor - dat raak je nooit meer kwijt. Wanneer je een halve gare met grote spoed over een uitgestorven straat een loodlijn ziet beschrijven, wees er dan verzekerd van dat *ik* dat ben. - Over scherpe of gepunte voorwerpen zullen we maar zwijgen. Hoogtevrees heb ik trouwens al wanneer ik op een stoeprand sta...' Weer glijdt zijn blik af. Nu glimlacht hij, alsof hij in de verte iets vertederends herkent.

'Een allerwonderlijkste vent was dat trouwens, die ex-coureur. Een *graaf*. Steenrijk. Eén van de meer opmerkelijke episoden...

Achteraf een idioot verhaal, en tegelijk ook volstrekt banaal, gek genoeg, doordat de details zo konsekwent idioot zijn, echt de *Libelle* waardig...'

Hij had het bewuste verhaal indertijd aan Kompaan verteld, die eindeloze nacht dat ze bij een vuurtje op het perronnetje van Torello op het opkomen van de zon hadden moeten wachten, en het had hem een gevoel van opwinding gegeven dat het allemaal, hoe onwaarschijnlijk het geheel ook mocht klinken - wat hem betrof tenminste, want Kompaan gaf, naar gewoonte, geen blijk van verbazing - ooit werkelijk gebeurd was, maar op het moment dat hij de historie die middag ten overstaan van Mazzelman opnieuw opgehaald had, was weer eens in alle hevigheid tot hem doorgedrongen hoe volstrekt betekenisloos en verwisselbaar zo'n relaas in feite is, en hoe nietszeggend vooral dat 'echt gebeurd'. Hij had zich geweld aan moeten doen om de geschiedenis niet te vervalsen, er niet de een of andere *zin* aan toe te voegen, maar wat voor 'zin' in vredesnaam... - Die middag, dat café, waarin de tijd leek stil te staan alsof het werkelijk een eindbestemming was. Kan dát de reden zijn dat hij zich geen adempauze gunt, onafgebroken aan het woord blijft zonder een stilte te laten vallen - om de tijd uit te schakelen, alles te doen vergeten - precies als die middag in dat café waarin alles met een ragdun laagje stof bedekt leek, stil en sereen? Omdat het zo blijven moet? Die schemerige, bruine ruimte, veilig door een deur en een mottig pluchen gordijn van de buitenwereld afgesloten. Die oase van rust en stilstand waarin het zand op de houten vloer in ongeschonden waaiers ligt, waaiers die nimmer vertrapt mogen worden. Laat het blijven! Die pruttelende koffiepercolator, die geur uit het grijsgeëmailleerde pannetje met gehaktballen op het gaskomfoor dat juist door de kastelein ontstoken is. Het geelkoperen 'Piet Krediet die komt hier niet', het met kachelpook in eikenhout gebrande 'Drink ik dan bederf ik, drink ik niet dan sterf ik.' Die met vet beslagen pendule die al jaren niet meer loopt omdat iedere tik de vorige niet zou zijn. Laat het blijven!

Het spinnen van die dikke poes, als een bontkraag in de vensterbank, ongevoelig voor het gezoem van bij of wesp tussen gordijn en glas, het geborrel van water in de vernikkelde spoelbak, die vooroorlogse radio die, op zijn zachtst fluisterend, alleen maar voor zichzelf op de nieuwsberichten wacht, en de vertrouwde stem van Mazzelman die informeert: 'Hoe stak dat nou precies in elkaar, *baas?*'

Hij moet een jaar of achttien, negentien geweest zijn in die tijd. Een enigszins uit zijn krachten gegroeide jongeman die niet goed raad weet met zijn figuur. Nogal teruggetrokken en verlegen. Het feit dat zijn linkeroog 'trekt' - een lui oog, zeggen ze thuis, en daarbuiten zeggen ze: scheel - is aan die verlegenheid niet vreemd, en verklaart ook zijn blijkbaar niet te onderdrukken beheptheid zijn blik van je af te wenden terwijl hij tegen je praat. Zijn gelaatsvormen zijn afgerond en neigen, wat hem betreft, onbehoorlijk naar het bolle, terwijl hij ook niet bepaald is ingenomen, met die nogal spitse neus van hem, en die flauwtjes terugwijkende kin. *En face* kan het er, wanneer je het hem zou vragen, nog wel mee door, mits niet al te venijnig belicht door een niet al te heldere lamp, maar zijn profiel verfoeit hij - gelukkig ziet men zichzelf slechts zelden van opzij, maar mocht het hem onverhoopt gebeuren dan zal die aanblik hem met eenzelfde afgrijzen vervullen als toen hij voor het eerst gekonfronteerd werd met zijn eigen stemgeluid.

Achttien jaar. De puberteit is eindelijk in hem uitgewoed, en die was hevig, want hij is veruit de jongste van vijf kinderen - nu nog steeds klinkt de term 'nakomertje' hem als denigrerend in de oren -, en zijn vader, een potentaat met zachte handen die zich in gevallen van konflikt terugtrekt en dagenlang kan zwijgen, koesterde indertijd alle denkbare en ondenkbare verwachtingen omtrent dit jongste kind - een wensbeeld dat dit godsgeschenk, wel ja, door de jaren heen op alle gebieden heeft geloochenstraft: geen wonderkind en niet eens de slechtste van de klas. - Maar nu verkeert hij, geen enkele autoriteit meer erkennend tenzij door

hem gekozen, in die eigenaardige tussenfase van zelfoverschatting en minderwaardigheidsgevoel, waarin alles mogelijk lijkt maar nog aan niets werkelijk begonnen hoeft te worden. Wat hij doet zal hij namens zichzelf doen, en niet meer in reaktie op iets of iemand anders. Wie dat niet pikt wendt zich maar liever tot een ander...

Het is zomervakantie, schitterend weer, de stad zit vol toeristen. Hij heeft een vakantiebaantje als suppoost in een kunstzaal; een baantje waarmee hij weliswaar niet veel verdient, maar dat hem in de gelegenheid stelt de hele dag te lezen - en lezen is zijn passie. Zo zit hij daar, met zijn ellebogen steunend op het tafelblad, de handen aan zijn oren, in spijkerbroek - voor hem nog een nouveauté - en T-shirt met erover een openhangend overhemd, met afgetrapte tennisschoenen aan zijn voeten, verdiept in *Bend sinister* van de pas ontdekte Nabokov. Af en toe maakt hij een aantekening: een zinsnede, een stukje dialoog. Die zal hij 's avonds bijschrijven in zijn schriftje vol opmerkelijkheden - dat is zijn verzameling. Het boek bevalt hem. Zo'n *Krug,* de hoofdpersoon, die geacht wordt de grootste filosoof van zijn tijd te wezen, zou hij wel eens persoonlijk willen leren kennen! - Dan kijkt hij verstoord op uit zijn lektuur. Rumoer. Potige, zwaarbehaarde verhuizers beginnen kisten de belendende ruimte, die de dag ervoor ontruimd is, binnen te zeulen. Verwensingen, gevloek. Geur van houtwol en ongeschaafde planken. Hij slaat het boek dicht, bergt zijn notities liefdevol op in het achtervakje van zijn zakagenda, gaapt, en gaat een kijkje nemen. Grote kisten zijn het, met hoogst interessante etiketten: Torino, Italia. Wat zou er in zitten? Maar de verhuizers weten uitsluitend mededeling te doen over hun loden gewicht, en voegen er op hun voorhoofd tikkend aan toe dat de lading per luchtvracht verzonden werd. ‘Die lui hebben daar zeker de geldpest!’ Wanneer ze vertrokken zijn beklopt en beluistert hij het houtwerk. Maar de kisten geven hun geheim niet prijs.

Wanneer hij de volgende ochtend arriveert zijn de kisten gekompleteerd met hun eigenaar: een gesoigneerde, buitengewoon Ita-

liaans ogende heer van een jaar of vijfenveertig met grijze slapen en veel goud in de mond, die, gehuld in een lange, leren overjas, verstrooid filtersigaretten rokend waarvan hij de as aftipt in de kom van zijn hand, van kist naar kist drentelt, en niet goed lijkt te weten wat hij moet. Of er ook ergens een hamer is, luidt de vraag - eerst in het Engels, dan in het Frans. Hij zegt 'si', hoewel hij in twijfel verkeert of die bevestiging misschien uit het *Spaans* afkomstig is, en wanneer hij even later met het begeerde stuk gereedschap verschijnt, stelt de heer zich voor: Arturo B. - S., zo luidt het uiterst muzikaal - voluit dan. 'Mais vous dites Arturo...' Hij knikt gevleid, maar houdt het voorlopig toch maar liever op 'signor'. Zo zijn ze even later broederlijk maar tevergeefs bezig de kisten van hun deksels te ontdoen. Arturo veegt zijn handen af, stelt met veel rollende r-en vast dat dit geen werk voor 'heren' is, en belt naar de receptie van zijn hotel, *pronto,* om timmerlui. Die arriveren tot zijn verbazing in een wipje, en dan geven de kisten hun inhoud prijs: grillige metaalskulpturen met een oppervlak als van een maanlandschap. De maker licht geestdriftig de technische merites toe. Hoe hoog de temperatuur wel moet zijn om zulke kraters en poriën te scheppen, wat voor geavanceerde lastechnieken, 'dat kunnen ze in Japan niet eens', welke legering hier, welke daar. Over de artistieke pretenties wordt, vermoedelijk wijselijk, gezwegen. - Dan zijn alle beelden ontmanteld, en kan er, in de benedenzaal, waar een sociëteit gevestigd is, koffie worden gedronken.

Zo zit hij daar, met tegenover zich de man die hem de komende twee weken in zijn ban zal houden. Arturo, druk pratend en gebarend, moeiteloos overschakelend van Frans op Engels - de enige Italiaan vermoedelijk die twee vreemde talen meester is, al is *hij* zich van dat detail nog niet bewust -, maar intussen ook in staat geduldig te wachten wanneer zijn gespreksgenoot eventjes niet op een woord kan komen. Hoe hij heet, wil Arturo weten. Hoe oud hij is, wat hij doet, wat zijn *vader* doet, waar hij woont en of hij daar altijd gewoond heeft, en of hij eens iets in zijn moedertaal wil zeggen. '...Als Duits dus, maar dan minder na-

saal, scherper. Zeg het nog eens...' En op wedervragen geeft hij openhartig antwoord, geamuseerd misschien, maar toch: als een gelijke, en dat is wat hem zo bekoort in deze man, en hem met een heimelijk gevoel van trots vervult. Die dubbele naam? O dát - toont zegelring: hij is graaf van den bloede, *conte,* maar hij voert zijn titel niet, want dat is ouderwetse onzin, bovendien: half Italië is van adel - al moet hij toch even kwijt dat *zijn* familie toevallig van zeer *oude* adel stamt... Die skulpturen, dat is zijn hobby. Zijn werkelijke beroep is uitvinder. Ontdekkingsreiziger? Nee: uitvinder, *inventore*. Dat is hij al jaren. Hij heeft meer dan honderd wereldpatenten op zijn naam staan. Zijn bedrijf staat in Turijn, maar wonen doet hij in Rome. Tweehonderd man heeft hij in dienst. Die doen niets anders dan die uitvindingen van hem testen en uitwerken tot een prototype. Laboranten, instrumentmakers, en een legertje juristen natuurlijk, de beste specialisten in het patentrecht die er zijn, 'dat zit ze in Japan niet glad!' Iets produceren doet hij niet, hij verkoopt alleen licenties. Daar zijn soms miljoenen mee gemoeid. Lires zeker? Nee, dollars. - Jaja, jaja... Hij luistert gefascineerd, steeds maar knikkend en glimlachend zoals men een fabulerend kind toeknikt, alsof hij inderdaad van dat alles geen woord gelooft, maar het verhaal veel te mooi vindt om het aan openlijke twijfel te onderwerpen. Kan het waar zijn? Dit soort dingen bestaan toch niet in werkelijkheid? Waarom eigenlijk niet? Ze zijn, fantasie of niet, in ieder geval opwindend genoeg om een heel eind in mee te gaan... - Maar nu moet hij nodig weer eens naar boven. Daar moet hij namelijk à raison van vijf gulden per uur achter een tafeltje zitten, met een boek, en aan wie hem waagt te storen een catalogus of ansichtkaart verkopen.

De tentoonstelling wordt diezelfde middag nog ingericht, de kisten opgeruimd, houtwolplukken aangeveegd, en dat is dat, de poorten kunnen open. Van uitnodigingen of affiches blijkt geen sprake, van een vernissage evenmin: in het kader van de een of andere kulturele uitwisseling, waarbij de ballotage blijkbaar meer op diplomatieke dan op artistieke gronden plaatsvindt,

was daarin niet voorzien, en de handenwrijvende exposant zal het een zorg zijn: die lijkt meer geïnteresseerd in het vakantiereisje dat hij zich, met de tentoonstelling als excuus, in het vooruitzicht heeft gesteld. Hij wil de stad zien, Volendam, de sluizen van IJmuiden, Delft. De jeugdige interim-suppoost wordt tot gids gebombardeerd, de organisatie moet maar vervanging zoeken. En over de delging van verdienste hoeft hij zich geen zorgen te maken, dat wordt piekfijn geregeld. Nu eerst naar het hotel - en natuurlijk blijkt dat het bèste hotel te zijn - om zich te verfrissen en om te kleden, en daarna gaan ze uit dineren. Weet hij misschien een prettig restaurant? Hij zou bij zijn ouders eten? Wel, die belt hij dan maar even af. - En zo zit hij even later in een kolossale achtcilinder sportcoupé die hij tot dan toe alleen maar van de plaatjes kende, en geeft, behaaglijk achterover leunend, de route aan. De kleine prins.

‘Aanvankelijk’, zo zal hij later toelichten, ‘geloofde ik werkelijk geen wóórd van wat die man zei. Maar er viel steeds minder te ontkennen. Eerst had ik nog iets van “nou nou”, bijvoorbeeld toen ik die sportwagen zag. Zoiets van: “tut tut tut, nou ga je toch wel vér, beste man! Die auto? Gehuurd zeker. Het duurste hotel? Nou, dat zal dan wel het allerkleinste kamertje zijn!” Maar niks hoor. Alles klopte. In het volgende stadium zat ik steeds koortsachtig naar zijn motieven te gissen. Hoe kon hij dat groentje dat ik was nu als aangenaam gezelschap ervaren? Daar moest iets achter zitten. Mijn jongenseer bijvoorbeeld, waar hij het op gemunt moest hebben, of nog iets ergers, zo erg dat ik er zelfs nog nooit van gehóórd had. Ik was dus op mijn hoede. Het zou ieder moment kunnen gebeuren... Maar niks hoor, er gebeurt niets, ik was nog nooit door iemand zo korrekt en zonder enige neerbuigendheid tegemoetgetreden. Ik haalde hem 's ochtends op in zijn hotel, bekeek, terwijl hij in de badkamer fluitend toilet maakte, het inwendige van de fotocamera die hij de dag tevoren had aangeschaft, blijkbaar met geen ander doel dan hem tot in alle losse onderdelen te inspekteren - “goed ontwerp, maar kan verbeterd worden, álles kan verbeterd worden” - om hem later

weer met verwonderlijk vaste hand en geen ander gereedschap dan een minuskuul zilveren zakmesje, weer in elkaar te prutsen - waarna we gingen ontbijten, en hij naar het programma voor die dag informeerde. Want dat bepaalde ik, en hij vond alles prachtig, hij zou zelfs van de Bedriegertjes genoten hebben... Later ga je het een en ander natuurlijk heel anders duiden, elementen die je op die leeftijd nog niet helder kunt doorzien. Dat hij een Italiaan was zonder zóón bijvoorbeeld. Dat hij, met die verbluffend inventieve geest van hem, vermoedelijk weinig ophad met verstarde volwassenheid. En ook dat er misschien een bepaalde bekoring van me moet zijn uitgegaan, in die jaren. Ik vermoed dat ik behoorlijk onbevangen was, nieuwsgierig, en oprecht in mijn geestdrift. Dat ik aan dat geld van hem totaal geen boodschap had, al fascineerde me natuurlijk mateloos hoe hij ermee omging. Geld was voor hem een soort van nuttig gebruiksartikel, zoals voor anderen lucifers of WC-papier. Je kon er niet buiten, je gaf het uit, en wanneer het op was, wel, heel simpel, dan ging je naar een bank en daar kreeg je dan nieuw. Hij was er niet zuinig op maar hij smeet er ook niet mee. Het was meer van: we *zouden* natuurlijk een broodje kunnen gaan eten, maar daar is eigenlijk geen reden voor, dus waarom niet liever met uitsluitend het beste genoegen nemen? Ik veronderstel dat ook meespeelde dat ik absoluut niet de neiging had misbruik van hem te willen maken. Ik aksepteerde het feit van zijn draagkracht, dat was alles. Traditie was bijvoorbeeld dat ik in een restaurant de koffie aanbood, na de maaltijd. Het amuseerde hem geweldig dat ik dan, ongetwijfeld op een hoogst gewichtige manier, de ober wenkte, en op een gescheiden rekening twee koffie bestelde. Ik had namelijk die eerste keer de wijnkaart bestuderend voorgesteld: "*ik* betaal de wijn, maar die drinken we wél ergens anders, want deze hier kan ik me niet permitteren. We lopen gewoon heen en weer..." Ik vermoed dat ik ook, althans in zijn ogen, over een tamelijk eigenaardige belezenheid beschikte. Ik had namelijk nogal wat gelezen door de jaren heen, maar totaal onsystematisch. Een onstuitbare hang naar kennis, maar bij voorkeur die kennis die ik

niet zo één-twee-drie bij anderen vooronderstelde. Rariteiten dus vaak. Soms wist ik de meest vergezochte zaken wèl, maar had ik van het meest voor de handliggende nog nooit gehoord. Ik herinner me dat ik een keer de *paradox van Russell* voor hem deklameerde - die had ik ooit uit mijn hoofd geleerd, en dat deed ik niet zozeer om de indruk te kunnen wekken dat ik Russell in mijn zak had - dat óók wel, neem ik aan - maar toch voornamelijk omdat ik hem schitterend vond, die ellenlange volzin, zo van "gesteld dat dit of dit, dan zus of zo, maar dan ook piet en kees, en dus weet ik veel, mits etcetera", schitterend en briljant, als een elegante kombinatie in een schaakpartij. Zoiets vond hij prachtig. Dat moest ik herhalen, en nog een keer... - Het was die periode dat je niets zomaar klakkeloos wenst aan te nemen, dat je eigenlijk alles zelf wilt bedenken, van de grond af aan. Intussen viel het niet mee, hem, zonder hem voor het hoofd te stoten, duidelijk te maken dat ik het uitstekend vond zoals het ging, maar dat het me ook precies voldoende was. Hij was bijvoorbeeld dodelijk nieuwsgierig naar mijn toekomstplannen. Wat ik wilde worden... Zei ik dan, om iets te noemen, *schrijven* - niet dat ik dat serieus van plan was, maar het viel me opeens in, dat ik dat waarschijnlijk wel zou kúnnen, wanneer ik werkelijk wilde - dan klapte hij geestdriftig in de handen, citeerde met vuur een paar regels Dante, en riep uit: "Dichter, *poeta!*, dat is een goed idee! Weet je wat jij gaat doen? Jij gaat Italiaans leren, want dat Nederlands is natuurlijk een taal van niks, dat is een véél te kleine taal voor jou, je leert Italiaans, audio-visueel, dat heb je in drie maanden onder de knie - ik weet een uitstekend instituut..." En altijd had hij dan wel een intieme vriend die toevallig uitgever was, en waarachtig niet de kleinste. Zo had hij voor alles een oplossing, maar wel altijd een oplossing waar hijzelf een rol in speelde. Toen ik me bijvoorbeeld per ongeluk liet ontvallen dat ik misschien wel iets wilde in de *film*, was het hek al helemaal van de dam. "Film! Natuurlijk! Dát is echt iets voor jou! Weet je wat we gaan doen? Jij gaat met me mee, volgende week, naar Rome. Jij gaat naar de filmakademie, dat is

namelijk de beste die er is...” En wanneer ik dan benauwd zo'n beetje tegensputterde van “geen geld”, dan hief hij zijn armen ten hemel. Geld! Wie praatte er nou over geld! “Je komt bij ons wonen. Ruimte genoeg. Groot huis. Maakt niet uit. En dat geld komt best in orde, daar hebben we het nog wel over...” Wanneer ik dan, ten einde raad, want ik wílde voorlopig helemaal nog niets, ik wilde voorlopig zelfs helemaal nog niet wéten wat ik wilde, tegenwierp dat ik waarschijnlijk niet over de vereiste diploma's beschikte, dat het, naar ik gehoord had, trouwens verduiveld moeilijk was daarop toegelaten te worden, op die filmakademie, dan kon ik beslist rekenen op een reaktie in de geest van: “Luister. Ik heb een paar maanden geleden een firma het alleenrecht op een uitvinding van me verleend, een verbetering van het uitlaatsysteem van buitenboordmotoren, doet er verder niet toe, en dat bedrijf heeft me een bóót cadeau gedaan, een zeewaardig motorjacht. Daarmee gaan we over een paar weken een *maiden trip* maken, op de Adriatische zee, met een stel vrienden. En weet je wie zich in dat gezelschap bevindt? Mijn goede vriend...” - stem zakt alsof we afgeluisterd zouden kunnen worden, volgt naam van wereldberoemde filmproducent. “Dus wie praat nou over toelating! Jij gaat mee, ik stel je aan hem voor, Carlo zal je heel graag mogen, en jij hem, want 't is een prima vent...” - waarop de ober komt toegesneld, want hierop moet gedronken worden...’

Beelden. Alsof hij de pagina's van het boek van zijn verleden razendsnel onder zijn duim weg laat schieten.

Arturo op zijn kamer - want hij stónd erop die te mogen zien -, glimlachend. Boekenkast, wandversiering, kookplaat en keteltje op sinaasappelkisten. Arturo bij zijn ouders - want hij stónd erop kennis met ze te mogen maken -, uiterst voorkomend, man van de wereld. Zijn vader was er zelfs voor uit zijn studeerkamer gekomen - dat gebeurde normaal alleen maar wanneer er iemand jarig was.

Dat ritje naar Schiphol, toen Arturo op een zaterdagochtend gezegd had: ‘we gaan even mijn vrouw afhalen, die komt het

weekend over.' Vrouw! Hij had dus echt een vrouw! Een klein, donkerharig mensje - dus niet de door hem verwachte twintig jaar jongere *beauty* - was verschenen, en werd verwonderlijk teder door haar echtgenoot omhelsd. Ze was ook al in zo'n lange leren jas gehuld; de zakelijke kanten van de bedrijfsvoering werden, naar verluidt, door haar behartigd, en hij kon het zich levendig van haar voorstellen. Ze waren ingestapt, hij achterin, opgevouwen op dat smalle achterbankje. En Arturo had met een achterwaartse hoofdbeweging verklaard: 'Dierk gaat mee naar Rome, volgende week. Komt bij ons wonen.' Dat mensje had één blik op hem geworpen, en hem vervolgens glimlachend toegeknikt. Ja hoor, dat is in orde. - Waarop die twee voorin hun gesprek hadden voortgezet, in het Frans, zodat hij niet kon denken dat er iets voor hem verzwegen werd.

Die laatste avond tenslotte. Hoe Arturo een moment teleurgesteld voor zich had uitgestaard nadat hij hem gezegd had dat hij eigenlijk maar liever niet meeging, niet omdat hij hem niet mócht, integendeel, maar omdat hij daar naar zijn eigen inzicht nog niet aan toe was, dat hij voorlopig maar liever zijn eigen weg wilde gaan, desnoods de verkeerde, maar in ieder geval zonder druk of kontrole van buitenaf... Dat begreep hij toch wel? En dan die lach. Ja, dat begreep hij. Natuurlijk! Natuurlijk begreep hij dat! Zo was hij vroeger toch zeker zelf óók geweest!

Dat heilige moment, uiteindelijk. Het was tijdens het dessert. Arturo die even nadenkt en zijn pen pakt. Arturo die, het puntje van zijn tong tussen zijn tanden, een tekening begint te maken op een smetteloos damast servet waarin zijn pen af en toe blijft haken. Vervolgens nog even een blik werpt op het resultaat, waarbij hij het servet op afstand houdt, een blik van: het klopt wel niet precies, maar de intentie is toch wel duidelijk genoeg. Arturo die je het servet glunderend aanreikt en zegt: 'hier, dit is voor jou...' Je kijkt, met ingehouden adem - want wanneer je eerlijk bent, en dat ben je wel, moet je bekennen dat je eigenlijk al dagen, misschien wel al die tijd hebt uitgekeken naar dit moment... Nu gaat het komen!

Een technische tekening. Cijfers. Pijltjes. Letters. Een formule. Je vraagt voorzichtig wat het voor moet stellen. En dan zijn stem, een beetje ontroerd lijkt het: ‘dit wilde ik je geven, voor ik wegga. Het is een uitvinding, je zult het niet precies begrijpen, maar het is een verbetereing van de benzinecarburateur. Minder brandstofverbruik, minder luchtverontreiniging. Ik heb FIAT licentie verleend, 't komt in al hun auto's. Het patent komt op jouw naam te staan, dat zal ik meteen regelen wanneer ik terug ben in Turijn...’

En zijn verblufte gezicht, toen je dat servet, na een gespeelde aarzeling - want je had het besluit al genomen voordat je er maar een gedachte aan gewijd had - opvouwde en aan hem teruggaf. En je opluchting dat hij niet bóós werd...

Zo was het gegaan, en niet lang daarna was hij die Française tegen het lijf gelopen, zijn eerste grote liefde. En in die roes was de gedachte bij hem opgekomen dat zij zijn beloning was, zijn beloning voor het feit dat hij op dat moment was waar hij was - en niet in Rome.

‘Je zou eens kontakt op moeten nemen met die man, dat zal hij beslist leuk vinden’, luidde het kommentaar van Mazzelman die middag - en dat was ook exact de reaktie van Kompaan geweest, drie weken eerder, maar dan met de toevoeging dat hij zó kon bellen, dat het vlakbij was, een paar uur met de trein...

Hij had vaag wat voor zich uit geknikt, in de laatste vlammen van het vuur gestaard, en voor zich zelf besloten dat hij dat dus zeker niét zou doen, al wist hij eigenlijk niet precies waarom. Misschien omdat men, wat hem betreft, het verleden met rust moet laten, niet moet toetsen aan het heden.

Minder terwille van een gapende Kompaan, wiens aandacht begrijpelijkerwijs te lang op de proef is gesteld, dan van zichzelf, om de geschiedenis af te ronden, en spekulaties omtrent een mogelijk vervolg - want het staat wel vast dat hij *nu,* voor dezelfde keus geplaatst, terstond met zijn gironummer voor de dag zou komen - bij voorbaat de pas af te snijden, heeft hij er nog aan

toegevoegd:

‘Het enige dat ik er uiteindelijk aan overhield was een gouden aansteker, 'n echte Dupont. Die had hij - merkte ik later - stiekem in mijn jaszak laten glijden de volgende ochtend, toen het werkelijke afscheid was aangebroken. En die heb ik, zoals alle aanstekers, maar héél kort in mijn bezit weten te houden. Ja, ik had dat ding toch moeilijk kunnen verkópen, niet?’ En er lijkt een zweem van spijt in zijn stem te klinken wanneer ook deze afsluiting nog niet voldoende lijkt. ‘... Achteraf nooit het gevoel gehad dat ik anders had moeten handelen op dat moment. Alleen stom dat ik dat servet in dat restaurant heb laten liggen: dat was een mooi aandenken geweest...’

Het is intussen, zonder dat hij er aandacht aan geschonken heeft, steeds maar zijn ogen op dat vuur, langzaam lichter geworden. Eerst een flauw oplichten van de besneeuwde toppen in de hoogte, nu al een heuse gloed in het Oosten. De omgeving begint zich af te tekenen, in koele, blauwe tonen. Toppen van bomen als wollige eilandjes in een zee van nevel. Niets beweegt. Het is alsof het landschap voor het eerst sinds een eeuwigheid van duisternis een nieuwe dag begroet.

Kompaan staat kreunend op en rekt zich uit, zijn haar glanzend van de dauw. Nooit eerder een zonsopgang in de bergen meegemaakt, merkt hij turend op, en hij stelt de kwestie of een zonsopgang inderdaad precies hetzelfde oogt als een zonsondergang, maar dan in omgekeerde volgorde, alsof de film wordt teruggedraaid. Daar komen ze niet uit. - Waarop Kompaan na een daverende boer te hebben gelaten, zijn Zwitserse legerzakmes - prachtig rood, met een ingelegd wit kruis - openknipt en, het tot ‘de trouwste reisgenoot van de mens’ uitroepend, de funkties ervan demonstreert: kurkentrekker uiteraard, en ook mes vanzelfsprekend, maar tevens kroonkurklichter, blikopener, kruisschroevendraaier, nagelvijl, schaartje, moersleutel, schubbenmes, grote vijl - voor in 't cachot -, grote en kleine schroevendraaier voor konventionele schroeven, als brandglas te benutten loep - en een verdomd goed loepje ook! -, tandenstoker en pin-

cet, en, waar het hem nu even om te doen is: *zaag*. ‘Moet je kijken...’ Hij loopt het bosje in dat het perronnetje omzoomt, en begint, na zorgvuldige selektie op dikte en buigzaamheid, een boompje om te zagen. En het moet gezegd, dat karweitje is in een ommezien geklaard. Hij houdt het zaagje op. ‘Vlijmscherp!’ Terug bij het nog nasmeulende vuur, begint hij, in kleermakerszit, het stammetje zorgvuldig te ontdoen van takken en bast. ‘Padvindersstok, noemden we dat vroeger...’

En dan, terwijl Kompaan fluitend bezig is, is er plotseling dat moment - een moment dat hij misschien wel heeft willen uitstellen met dat eindeloze relaas van hem, al weet hij dat het onmogelijk is zich *blijvend* op iets anders te koncentreren. Een beeld is het, maar heel onduidelijk en vaag, niet doordat het ver weg is, integendeel: het is zo dichtbij dat, lijkt het, zijn ogen het niet in focus kunnen krijgen. Golvend haar, gesloten ogen, lippen, vlakbij de zijne...

Misschien zou hij haar naam willen uitspreken, hardop, steeds weer - in plaats daarvan huivert hij, en schudt hij zijn hoofd, driftig, alsof hij daarmee van dat beeld verlost kan worden. Hij slikt. Zijn mond is droog. Hij pakt de cognacfles, giet het laatste bodempje naar binnen en zegt:

‘Moet je horen. Weet je wat ik laatst droomde? Dat ik een koncert van Dinu Lipatti bijwoonde. Ik zat helemaal in m'n eentje, in een immense spiegelzaal, en hij speelde op een vleugel van kristal...’ - en is het dan wel niet haar *naam* die hij heeft uitgesproken, het is toch het wachtwoord dat er tussen hen bestaat, want dat is deze droom.

‘Wat?’ vraagt Kompaan opkijkend.

‘Hoezo, wat?’

‘Nou, wat speelde hij?’ Hij informeert ernaar alsof het de programmering van een heus koncert betreft.

‘Die nocture van Chopin, in *Des* is die geloof ik. Maar veel langzamer dan op die opname uit 1947. Zo ongeveer als die ouwe Askenase speelt. Heel prachtig...’ - En dat *liegt* hij. Want in die droom was overigens weinig helder geweest, en hij heeft zich tot

dat moment in feite helemaal nog niet afgevraagd wát er gespeeld werd, zo er al iets gespeeld werd, die nacht.

‘Hoe laat is het nu?’ vraagt Kompaan.

Hij kijkt op zijn horloge. Tegen zessen. ‘Het schijnt een uur of twee lopen te zijn’, zegt Kompaan, die inmiddels de routebeschrijving weer heeft opgediept. ‘Dan zijn we er dus om een uur of acht. Dat lijkt me een keurige tijd.’ De twee koffers worden met vaardige hand aan weerszijden van de inmiddels blanke stok gesjord. Nu ieder een uiteinde op de schouder. De stok buigt vervaarlijk door, maar breken doet hij niet.

Daar gaan ze, in de diepte, terwijl de zon zich in een oranje gloed boven de bergkammen uitwerkt: twee stipjes, één zwart, de ander blond, verbonden door een stok - en aan die stok twee koffers.

VI

‘Ik ben verliefd, Mazzelman’, heeft hij die middag gezegd, terwijl ze aanstalten maken om op te stappen - en het lijkt of al het voorafgaande een impliciet excuus was om tot deze ene bekentenis te komen: reken het mij niet aan, ik ben niet geheel toerekeningsvatbaar momenteel.

‘Olala’, heeft Mazzelman, zijn jas dichtknopend, gezegd. ‘Is de ongelukkige mij bekend, jonge vriend?’ - En waarom dit nu met een schudden van het hoofd en een binnensmonds ‘geloof van niet’ ontkend, zoals hij ook de afgelopen weken zijn reisgenoot Kompaan de kop heeft dolgezeurd over zijn geteisterde gevoelsleven, zonder echter haar naam prijs te geven, alsof hij met het noemen ervan een alleenrecht zou verspelen - een alleenrecht dat hij immers helemaal niet bezit, zelfs niet op de kennis van die naam? Waarop Mazzelman, terwijl hij afrekent:

‘En zijn deze gevoelens wederzijds?’

‘Wist ik 't maar. Ik heb haar na m'n terugkomst alleen nog maar door de telefoon gesproken.’

Mazzelman fluit tussen zijn tanden, en wanneer hij de deur voor hem openhoudt kucht hij, zich blijkbaar verontschuldigend voor de verandering van onderwerp:

‘A propos, heb jij al plannen voor het diner vanavond?’ Hij schudt het hoofd. Alleen al het woord *vanavond* doet zijn maag ineenkrimpen.

‘Als je eens bij me kwam eten’, stelt Mazzelman voor, terwijl hij zijn blik afwendt en tuurt, alsof het inderdaad een delikaat verzoek betreft en hij zich pijnlijk afhankelijk voelt van niet verplichte welwillendheid. ‘Niets bijzonders hoor, wat restjes en liflafjes met een goede fles erbij... Ik wil je een bepaald verzoek doen...’

Verbeeldt hij zich dat de hand waarmee Mazzelman zijn sigaar uit zijn mond neemt trilt? Kan het zijn dat de voortvarendheid waarmee hij een tabaksdeeltje tussen zijn lippen wegblaast, en de aandacht waarmee hij de askegel aftipt, duiden op kwetsbaarheid en het bezweren daarvan? Mazzelman en kwetsbaarheid?

‘Graag. Ik heb tot tien uur geen verplichtingen.’

Waarop Mazzelman hem met een onverklaarbare geestdrift op de schouder slaat, hem vervolgens in kennis stelt van zijn adres (‘bovenste bel, heeft geen naamplaatje’), en *hij* zich er al even onverklaarbaar over verbaast dat Mazzelman, dit fenomeen van luidruchtigheid en korpulentie, van overjassen, hoeden, sjaals, sigaar en wandelstok, ook nog zoiets heeft als een *adres,* een woning dus, met een bel, met buren, in een straat, zoals ieder ander - en dat die gedachte eigenlijk al die jaren dat hij hem kent geen ogenblik bij hem is opgekomen.

‘Dat is dan geregeld, baas. Ik verwacht je. En nu ga *ik* een lekker tukje doen...’ zegt Mazzelman, en terwijl hij zich omdraait: ‘En jij trouwens sterkte met je kwaal.’ Waarop hij zich met een hoofdknik verwijdert.

Hij kijkt hem na, lichtelijk verbouwereerd door de kennelijke vertrouwelijkheid die de uitnodiging impliceert: dat Mazzelman hem in wil wijden in een bestaan van alledag dat hij tot nu toe zo konsekwent achter zijn imago verhuld heeft. En ook met een gevoel van dubbelzinnigheid, omdat hij, dit vertrouwen ten spijt, haar naam verzwegen heeft.

Terwijl toch de persoon van Mazzelman, los van die door weinigen gekende bijnaam dan, de sleutel vormde tot hun eerste kennismaking.

Amper twee maanden tevoren heeft hij haar ontmoet, toevallig, op een rumoerige zaterdagmiddag, midden in de stad, en het houdt me bezig hoe dat nu precies, in tastbaarheid en verborgenheid, in z'n werk is gegaan. Wat is fysiek en verloopt mechanisch? *Alles,* in laatste instantie? Maar zou daarmee dan niet, indien die laatste instantie werkelijk en hanteerbaar zou bestaan, alles voorspelbaar en van dezelfde orde zijn? Vanwaar dan het gevoel dat de ene gebeurtenis, toevallig snijpunt van ongekoördineerde handelingen, op een of andere wijze 'klopt' en de andere niet? Kan de ene willekeurigheid zich in positieve of negatieve zin onderscheiden van de andere, al dan niet in strijd zijn met een ordenend principe - iets met de status van bijvoorbeeld een onwillekeurig gevoel voor symmetrie - zoals de regels van het schaakspel een elegante kombinatie mogelijk maken zonder ertoe te verplichten? Ik weet het niet... Een bevestiging is onberedeneerbaar, maar een ontkenning lijkt geen antwoord te geven op de vraag. - Het geeft me aan de ene kant het gevoel aan de hand van het produkt de werking van een machine te willen beschrijven zonder dat me een blik gegund is in het inwendige ervan, en tegelijk het diametraal tegenovergestelde: dat ik bezig ben met zoiets als het demonteren van een klok, naarstig op zoek naar de notie *tijd*...

Half drie. Een transparante, wolkenloze hemel. Zon. Een stad. In die stad een driehoekig plein, omsloten door een kerkgebouw, een grote boekwinkel, broodjeszaken en caféterrassen. Het is druk: zaterdagmiddag. Auto's, fietsen. Mensen lopen af en aan, mensen op banken, duiven, een draaiorgel, een bloemenkraam. Daar nadert hij, van links, vanuit de schaduw van een steeg. Hij heeft z'n eeuwige groene regenjas over zijn arm, z'n zonnebril op het puntje van zijn neus. Hij laat in het voorbijgaan zijn ogen zwerven over de bevolkte terrassen. Iemand groet hem en wordt teruggegroet. Wanneer hij oversteekt licht zijn haar, pasgewassen zo te zien, op in de zon. Voor de etalage van de boekwinkel blijft hij staan. Er liggen boeken uitgestald die als enige overeenkomst hebben dat hun omslag geel is, variërend van fel oranje-

geel tot waterig en flets.

Waarom trekt hij nu zijn jas aan, met lome bewegingen, alsof hij zichzelf die handeling niet bewust is? Om zijn handen in zijn zakken te kunnen stoppen.

Op dat moment - wanneer hij dus inderdaad de handen in zijn zakken gestoken heeft - komt *zij* naar buiten. Ze is wat jonger dan hij, midden in de twintig vermoedelijk, en een half hoofd kleiner. Ze heeft een bruinleren jasje los over haar schouders hangen. Daaronder: een beige trui van zachte wol. Daaronder, te oordelen naar een subtiele aftekening: niets. Verschoten maar schone en niet verstelde jeans, laarzen met gemiddelde hak (dit is een geheimzinnige hoogte, die tevens de enig juiste is), opgestoken haar dat door een zijden sjaaltje aan het nieuwsgierig oog onttrokken wordt - bruin, te oordelen naar de kleur van haar ogen, wenkbrauwen en wimpers. O ja, ze heeft een naturel linnen tas over de schouder en een plastic tasje in haar hand dat de firmanaam van de boekhandel vermeldt.

Ze werpt hem, knipperend tegen het zonlicht, een blik op de rug. Ze aarzelt midden in een stap, waardoor ze even ‘stokt’ en ze met een snelle handbeweging moet verhinderen dat de tas van haar schouder glijdt. Dan staat ze naast hem en nu kijkt ze eveneens door de etalageruit - en dit zou veelbetekenend kunnen zijn, want gewoonlijk bestudeert men een etalage *voordat* men een winkel binnengaat.

Uit een krommen van de rug en een amper bespeurbaar zijwaarts neigen van het hoofd valt af te leiden dat hij haar gadeslaat in de spiegeling van het glas. Zij, van haar kant, neemt onverholen zijn profiel in ogenschouw. Waarop hij zich met een uiterst behoedzaam draaien van het hoofd - alsof er van die kant een oorvijg valt te verwachten - naar haar toewendt, en zij hem *groet*. Ze zegt namelijk: ‘Hé hallo...’ En dat zegt ze op een toon of ze hem pas op datzelfde moment heeft opgemerkt. Wij weten dat dit niet zo is.

Hij likt zijn lippen en neemt aarzelend zijn zonnebril af. Haar groet wordt beantwoord met een onzeker, lichtelijk als ‘dahag’

uitgesproken: ‘Dag...’ Zijn houding wekt aldus de indruk dat hij niet weet wie hij voor zich heeft of daarover in onzekerheid verkeert.

‘Jij was toch ook laatst in de L... bij de verjaardag van Kappelhof...?’ Duidt ook dat op twijfel, of is het uit beleefdheid dat ze dat opmerkt, om hem tot geheugensteun te dienen? Hij knikt gedecideerd, de wenkbrauwen in boogjes, verbaasde rimpels op zijn voorhoofd: natúúrlijk, je dacht toch zeker niet dat ik dát vergeten was! Dan verbergt hij zijn handen nog dieper in de zakken van zijn jas, wendt zijn ogen onzeker van haar af, kijkt zoekend om zich heen, en stelt voor om samen ‘een kop koffie of zo’ te gaan drinken. Ze knikt welwillend. ‘Best.’ Hij wijst. ‘Daar?’ Ook dat blijkt best.

Wanneer ze zich omdraaien zegt hij, met een hoofdbeweging naar de uitgestalde boeken: ‘Al die boeken, die denken *bien étonné*...’ - Waarbij hij in het midden laat of die boeken dat denken van elkaar of van het duo aan gene zijde van het glas. Ze slenteren, naast elkaar, een identieke ingehouden glimlach om de lippen. En zo verdwijnen ze uit het beeld, naar links, richting steeg.

Zo is het ongeveer in zijn werk gegaan - behoudens dan die tram, die halverwege het tafereeltje om de hoek verscheen, gestopt is en inmiddels al weer is opgereden, behoudens de licht gewijzigde stand van de wijzers van de gemeenteklok voor het kerkgebouw en de bos fresia's die bij de bloemenstal van eigenaar verwisselde, de duiven die opvlogen of zich juist hebben neergezet op het bronzen beeldje dat het hart van het plein siert. Wat valt er verder nog aan toe te voegen? Waar de dimensie die aan het verslag ontbreekt vandaan getoverd? Wat te beginnen met het gevoel dat hij op dit moment ervaart: dat hij een ander plein verlaat dan hij even tevoren heeft betreden, dat het zonlicht opeens van een heel andere intensiteit geworden is, en dat, o trivialiteit, vogelrumoer opeens de stadsgeluiden overstemt in plaats van, zojuist nog, andersom? Wat aan te vangen met de sensatie dat het hier een gebeuren van *belang* betreft, een brandpunt van

implikaties, iets met een essentie die méér omvat dan de simpele vermelding dat *ik* die 'hij' ben en *jij* die ander, dat de fysieke werkelijkheid zich nu juist niet in het algemeen voltrokken heeft of voor de ogen van een derde, maar uitsluitend ten opzichte van jou en mij... - Wat is er gebeurd en hoe gebeurde het? Zeker, zo was het onmiskenbaar, er is een gesloten verband. Maar het is een verband zoals een notenbeeld zich verhoudt ten opzichte van muziek!

Dat is tenminste wat ik *nu* ervaar, terwijl ik naast je loop, verlegen, de blik van die vage kennis op dat terras vermijdend, niet wetend wat te zeggen, ook een beetje trots, omdat ik je móói vind. En je naast mij loopt.

Hij zegt: 'Vreemd is dat toch: op de momenten dat ik mezelf in de hoogste mate als individu ervaar, voel ik me tegelijk in even hoge mate van mezelf vervreemd...'

Hij wendt zijn ogen af, tuurt in zijn glas met een koncentratie alsof het een kristallen bol betreft.

'Het deed me naderhand ontzettend denken aan een andere wonderlijke ontmoeting. Ik liep op een middag over het Rokin in Amsterdam - het zal een jaar of zes, zeven geleden zijn, ik geloof in de zomer, ja het was eind augustus - en terwijl ik daar liep zag ik in een auto die me tegemoet reed, een zeer wrakke groene Volkswagen, een verschrikkelijk mooie vrouw achter het stuur. En één moment, in een flits, kruisten onze blikken elkaar - echt niet meer dan een fractie van een sekonde want ze had er behoorlijk de vaart in. Toch moet ik haar op de een of andere manier heel helder en duidelijk gezien hebben, want ik kon het beeld nog dagen later in mijn geheugen fixeren: dat autoraampje, de bovenkant van het stuur waarop haar handen rustten, en de ogen van die vrouw - die trouwens rood haar had, maar dat doet er nou niet toe. En weet je wat er gebeurt? Drie weken later, op een vrijdagavond, vrij laat al, in ieder geval na twaalven, sta ik helemaal achterin een afgrijselijk vol café... Goed, daar sta ik. En opeens gaat helemaal voorin dat café - ik kon het zien doordat ik

wat hoger stond en over de hoofden heen kon kijken - de deur open. En wie verschijnt daar, samen met een heel stel andere mensen? Precies, dat was 'r! Ik twijfelde er geen moment aan... Dus ik wring me met een soort kombinatie van borstcrawl en schoolslag door die mensenmenigte heen - ik moet erbij zeggen dat ik eigenlijk heel erg verlegen was in die tijd en misschien ook nu nog wel, maar ik had een bepaald soort van 'nu of nooit' - fatalisme waarmee ik de konsekwenties van een impulsief genomen beslissing ook tot het bittere einde toe aanvaardde, blindelings, omdat het te laat was om nog op mijn schreden terug te keren...

Goed. Daar staat ze dus, en eindelijk slaag ik er in, zo ongeveer een spoor van vertrapte tenen en gebroken glaswerk achter me latend, in haar nabijheid te komen. Ik trek haar zonder uitstel aan de arm, en vraag iets in de geest van:

'Zeg, sorry dat ik interrumpeer, maar heb jij misschien een groene Volkswagen?' En meteen nadat ik dat gevraagd heb dringt het, zoals gewoonlijk wanneer ik me door mijn overmoed heb laten leiden, galmend tot me door dat het alweer nauwelijks stompzinniger kan dan zó... - Maar nu de rest. Want wat denk je dat ze antwoordt?'

Hier pauzeert hij om een slokje te nemen. Dan buigt hij zich ietwat over en houdt zijn gekromde rechterhand naast zijn mond alsof hij zich zo - blijkbaar net als die vrouw indertijd temidden van dat caférumoer - beter verstaanbaar moet maken.

'Ze zegt: "Ja, dat was ik. *En jij liep op het Rokin!*"'

Hij zwijgt, maakt een verontschuldigend gebaar alsof hij zich excuseert voor iets dat al tezeer de gedaante heeft van de clou van een slappe mop, en vervolgt dan op een toon die op een ander waarheidsgehalte lijkt te duiden, niet meer of minder waar, maar ánders waar:

'We hebben vervolgens in dat chaotisch volle café tot sluitingstijd gepraat - heel wonderlijk, alsof we door geluiddicht glas van de omgeving waren afgeschermd. En we zijn vier maanden bij elkaar gebleven...'

Het is een avond die hem, ondanks het verloop van jaren, heel helder voor de geest staat, een gesprek - dat in feite niet meer inhield dan een verbaal *beruiken* van elkaar - waarvan hij zich verbeeldt dat hij het vrijwel woordelijk zou kunnen reproduceren, desgevraagd. Een glasheldere herinnering, en niet in de ikvorm: hij ziet zichzelf samen met die vrouw in een hoekje van dat overvolle café zitten - alsof hij destijds niet alleen deelnam aan de gebeurtenissen, maar er tevens ooggetuige van was. Nee, niet als de dag van gisteren. Héden. *Nu!* - En dat dan in tegenstelling tot wat er volgde op die avond. Vier maanden van afglijden. Een chaos van beelden en indrukken, zonder innerlijk verband of chronologie, waarin hij zichzelf helemaal niet kan terugvinden, alsof de werkelijkheid plaats gemaakt heeft voor een film die krachtdadig zijn emoties bespeelde zonder hem de gelegenheid te bieden het voorgeschreven noodlot af te wenden: hun tot mislukken gedoemde poging struktuur te geven aan iets dat zijn bestaan nu juist te danken had aan vormeloosheid en koïncidentie, een intimiteit te praktizeren die alleen maar buiten de praktijk van alledag gedijen kan. Wat is er allemaal niet gebeurd? Heel wat, onvermijdelijk. Hoe vaak hebben ze, om iets te noemen, niet samen gegeten? Wat aten ze, en waar, en wat waren de onderwerpen van gesprek? - Zijn geheugen heeft hem daarover weinig mee te delen. Hoe vaak hebben ze niet samen geslapen, en wanneer en hoe voor de eerste keer? Hij kan het zich nauwelijks herinneren. Er rest niet veel meer dan een vaag gevoel van weemoed en wanhoop, omdat alles afbrokkelde onder zijn handen, omdat ze met niets bezig waren dan zichzelf te verliezen, zichzelf, en zo elkaar. En wanneer hij achteraf probeerde te herleiden vanaf welk moment de lijn van de gebeurtenissen zich definitief in de richting van het onheil boog, voor zover het verlies van iets dat je nooit werkelijk hebt bezeten die naam verdraagt, dan kwam hij altijd weer op juist die avond uit, die avond in dat café. Want die eerste avond belichaamde de paradox die hem met het verstrijken van de tijd in steeds verstikkender mate is gaan benauwen: dat de ervaringswereld waarin hij het gevoel

heeft een rol te spelen die niet door zijn eigenschappen en konventies bepaald wordt, waarin de gebeurtenissen, los van een verleden, ongekleurd en in hun werkelijke neutrale gedaante plaatsvinden - dat hij die wereld niet kan transponeren naar een wereld van verbanden en relaties, waarin taal en gedachte voorschrift zijn. Verbeeldt hij het zich dat dát de reden is van de vrijblijvendheid die hem niet zelden wordt aangewreven? Is dát de achtergrond van een gespletenheid die hem, zeg maar, de straat op drijft, hem aanzet tot gesprekken bij voorkeur in een anonimiteit, hem in steeds weer andere bedden doet belanden, hem er dwangmatig toe verleidt zich mee te laten sleuren in een stroom van gebeurtenissen zonder die naar zijn hand te willen zetten - en tegenover die drang naar ongebondenheid, naar ongecensureerd ervaren, dan weer die manie om aan alles een betekenis te willen verlenen, verbanden bloot te willen leggen - desnoods in de volle wetenschap dat er helemaal geen verbanden zijn, dat oorzakelijkheid niets is dan doolhof zonder uitgang - en in het verleden te willen graven, als een archeoloog op zoek naar steeds weer dieper gelegen fundamenten? Zo staat het een het ander in de weg en doet hij in zijn tegenstrijdigheid denken aan iemand die, koppig en stompzinnig, niet rusten wil voordat hij het spiegelbeeld gezien heeft van de spiegel zèlf - en dus iets anders dan zijn eigen tronie.

‘Zeg, heb jij misschien een groene Volkswagen?’ - Waar dan nog aan toegevoegd dat de hardnekkigheid zinloos was waarmee hij sinds die middag alle groene Volkswagens - en voor de zekerheid ook maar soortgenoten van een andere kleur - op hun levende inhoud heeft gepeild, want die auto wás helemaal niet van haar: die had ze die middag even geleend om een boodschap te doen... ‘Ja, en jij liep op het Rokin!’

Wonderlijke eenvoud! Zo zit je daar, oog in oog, en lijkt in geen verband meer te staan met de persoon die zojuist nog, in jouw vel, met jouw naam, doelloos achterin ditzelfde café rondhing, het zoveelste glas bier aan de lippen. Je bent je eensklaps in hoge mate van je aanwezigheid bewust - dit is mijn hand, mijn voet,

mijn stem. Wonderlijke illusie: alle bedenkingen lijken weggevallen, alsof je uit een kwaadaardige droom bent wakker geworden: dit hier gebeurt, los van alles, écht. Ik besta werkelijk, en al het overige is van een andere, uiterst schimmige orde: de idiotie van een eivol café, armen en benen, stemmen, glasgerinkel, tijdsverloop. De onzinnigheid van arbeid die je morgen wacht, nachtrust, een maag die gevuld moet worden. De absurditeit van een huis dat het jouwe is, van een straat, een stad, ruimte - weet ik veel: dat hele dolgedraaide decor, die vervulde fantasie van de krankzinnige toneelmeester die zich handenwrijvend over zoveel rotzooi ophoudt achter de coulissen. Maar wij hier even niet! Jij balanceert op het puntje van die bank, ik zit evenmin erg gemakkelijk op de rand van dit biervat, en we zijn, hoewel half onder de voet gelopen, alléén. Wonderlijke sensatie: alsof ik oog in oog zit met mijn dubbelganger, niet omdat jij hetzelfde zou zijn als ik, nee, omdat jij op de een of andere manier *net zo* bent en onverwisselbaar: gelijkwaardig onderdeel van één en dezelfde situatie, gelijkwaardig *feit*. Laten we vreemden blijven ten opzichte van elkaar en deze intimiteit proberen vast te houden - maar dat kan niet. Laten we deze onbevangenheid koesteren zonder haar teniet te doen - maar dat is niet mogelijk. Een eerste kennismaking als deze is als lopen over onbetreden sneeuw, betoverend en ontluisterend inéén, omdat iedere stap onvermijdelijk ten koste van de ongereptheid gaat.

Die zaterdagmiddag lijkt het of ze deze achtergrond van zijn bevangenheid heeft aangevoeld, of er zelfs in deelt. Maar dat is niet zo.

‘Wil jij een espresso?’ heeft hij gevraagd, een beetje afwezig, zonder haar aan te kijken. Ja, dat wil ze. Zonder suiker. Hij zoekt naar woorden, stottert:

‘Heheeft u ook grappa?’ En, op het knikken van de Italiaans ogende, besnorde man, tot haar:

‘Wil jij ook 'n grappa?’ Ja, dat vindt ze lekker.

En daarmee was het voorlopig gedaan met de konversatie. Ze

zitten tegenover elkaar, roeren in hun koffie die nog te heet is om gedronken te worden, nippen aan het kleine glaasje. Maar terwijl zijn zwijgen van een verzadigd soort is, alsof alles dat gezegd kan worden al is opgemerkt en iedere toevoeging in zijn overbodigheid afbreuk zou doen aan het voorafgaande, zit *zij,* op haar lip bijtend, koortsachtig te zoeken naar zoiets als een *beginnetje*... In vredesnaam, waarom zegt hij nou niets! Gaat hij er soms van uit dat het eenmaal door haar genomen initiatief nu ook blijvend in haar handen rust? Het brengt haar in verwarring, omdat het in strijd zou zijn met het beeld, hoe vaag en oppervlakkig ook, dat ze van hem had, en dat haar ertoe bracht hem aan te spreken - want normaal gaat iets dergelijks haar niet zo gemakkelijk af als zojuist voor die boekwinkel.

Hij was haar opgevallen, die avond, een paar weken tevoren, in sociëteit de L... waar een luidruchtig gezelschap de verjaardag vierde van Kappelhof, die door haar van kindsaf *oom* genoemd wordt hoewel er geen bloedverwantschap is: een allegaartje hele en halve kunstenaars, journalisten en in de openbaarheid tredende intellektuelen, waarvan men nooit weet of het nu de *fine fleur* of het uitschot is van deze stad - al zullen zijzelf het ongetwijfeld op het eerste houden.

Hij was bij die gelegenheid opgetreden als een soort van officieuze ceremoniemeester, en wat haar gecharmeerd had was de mengeling van onhandigheid en onbewuste *flair* waarmee hij dat deed, voldoende gecharmeerd zelfs om de irritatie te overstemmen vanwege het feit dat de welwillende aandacht die ze hem, zij het van verre, schonk, in geen opzicht beantwoord werd: hij scheen haar helemaal niet te zien, zelfs niet toen ze zich aan hem had laten voorstellen door de oom die geen oom was. Overigens had juist op dat moment een aanwezige tekkel gemeend in schermutseling te moeten treden met de heer des huizes - de in een vuilnisbak geboren sociëteitshond Kees - waarop *hij* zich met een daverend ‘en nu is het afgelopen!’ als vrederechter had opgeworpen, om vervolgens, nadat het applaus over zoveel dressuurkunst was weggeëbd, door eerstgenoemde viervoeter van achter

beslopen en in de broek gebeten te worden. - Maar was hij dat werkelijk geweest?

De persoon die tegenover haar zit en haar in stilte, een halve glimlach om de lippen, aankijkt, lijkt in weinig opzichten op het nijvere baasje van die avond. Onhandig? O jazeker, maar *flair*...? - Toch, dringt tot haar door, is dit zwijgen, naarmate het voortduurt, niet bedrukkend: een behaaglijk warm bad van stilte. En ook blijkt het haar geen moeite te kosten zijn blik zonder blozen te beantwoorden, geen moeite om bevestigend te knikken, wanneer hij uiteindelijk, zijn kin op zijn vuisten, de ellebogen op het tafelblad, zegt:

'Raar is dat. Heb jij ook zo'n gevoel dat we elkaar heel goed kennen? Maar we weten helemaal niets van elkaar! Kan dat misschien juist de reden zijn...?'

En dan is er tenslotte toch een aanknopingspunt gevonden, want hij vervolgt:

'Het is vervelend dat je je als mens alleen maar door middel van wóórden expliciet kunt maken, want er zijn ogenblikken dat ik het gevoel heb dat geen enkel begrip de lading dekt. Op dit moment bijvoorbeeld. Maar wat moet je? Je kunt moeilijk een beetje gaan zitten blaffen of miauwen. Het mooiste zou nog wel zijn wanneer je zou kunnen praten door middel van *muziek*...' 'Ik zou niet kunnen léven zonder muziek', zegt ze, zich te laat bewust van het cliché. Maar voordat ze zich met een 'in overdrachtelijke zin dan' heeft kunnen excuseren, vraagt hij of ze de Roemeense pianist Lipatti misschien toevallig kent, en het noemen van die naam verwekt een rilling: alsof er iets in vervulling gegaan is waar ze, zonder het te weten, op heeft gewacht, alsof er een barrière wegvalt en een absolute vertrouwelijkheid is ingetreden die op veel meer gebaseerd is dan het koesteren van een jonggestorven pianist die gemeenschappelijk favoriet is. Thuis. Zondagochtend. Geur van versgezette koffie. Warm krentenbrood met boter. Zon valt door de open serredeuren naar binnen. Muziek. Haar vader, op sloffen, in een wijnrode kamerjas. Hij houdt de hoes van een grammofoonplaat op afstand, zoals

een wijnkenner etiketten keurt. De geheimzinnige namen. Pablo Casals, Tibor Végh, Mischa Elman, Heifetz, Hofman, Tauber. En die ene 78-toerenplaat - altijd moest weer opgemerkt worden hoe zeldzaam hij wel was - met twee sonates van Scarlatti, betoverend ondanks - of dankzij? - die ruis en het duizelingwekkend draaien van het zwarte eboniet: Dinu Lipatti...

Ze haalt een paar keer diep adem, en vraagt of hij nog koffie wil. Ja, dat wil hij wel. En wanneer ze het kopje voor hem heeft neergezet strijkt ze heel kort en zacht over zijn mouw, zomaar, zonder het zich te hebben voorgenomen. Hij vertelt dat hij een paar nachten tevoren van Lipatti gedroomd heeft:

'Het wonderlijke was dat ik toen ik wakker werd niet alleen een uitzonderlijk heldere herinnering had aan het beeld dat ik gezien had, maar dat ik bovendien beschikte over een soort van geverbaliseerde versie, zonder dat ik er over had nagedacht. Het lijkt wel een gedicht.'

Hij pakt zijn agenda uit zijn binnenzak, plus zijn vulpen, en uit de agenda haalt hij een onbeschreven systeemkaart. Terwijl hij schrijft onttrekt hij met zijn linkerhand het kaartje aan haar blikveld. Dan overhandigt hij het haar, met een verlegen lach. Ze leest:

> Ik droomde dat Lipati
> voor me koncerteerde.
> Hij speelde in een spiegelzaal,
> op een vleugel van kristal.

Ze aarzelt, likt haar lippen, de onvermijdelijke blos straalt haar aan alle kanten uit. Een *t!* Er ontbreekt een *t!* Dinu *Lipatti* en niet Lipati!

Hij vraagt schuchter of ze er iets aanvindt.

'Heel mooi', mompelt ze, de ogen zozeer gefixeerd op het kaartje dat hij, nu ze hem aankijkt, schuilgaat achter een waas. 'Alleen, er ontbreekt een letter. Lipatti schrijf je met dubbel *t*...'

Ze schuift het kaartje naar hem toe. Hij pakt het en scheurt het doormidden, langzaam en zorgvuldig, met een ernst alsof het een

bankbiljet is, en vervolgens tot kleine snippertjes, zo klein dat niemand ooit nog in staat zal zijn deze verschrikkelijke misstap te rekonstrueren. Een nieuw kaartje wordt voor de dag gehaald, en de vulpen. En terwijl hij schrijft vraagt ze of hij die opname kent van het eerste pianokoncert van Chopin. Hij knikt, zonder op te kijken: natuurlijk kent hij die.

'Midden in het eerste deel, in dat stuk snel passagespel, slaat Lipatti mis - tegenwoordig kunnen ze dat bij de opname korrigeren, maar in 1948 kon dat natuurlijk nog niet. En het gekke is dat ik bij alle andere opnamen die ik hoor, dat foutje *mis,* alsof die andere pianisten iets overgeslagen hebben...'

'Ik ken alles van hem, behalve die vierhandige walsen van Brahms', zegt hij, terwijl hij het nieuwbeschreven kaartje, na het aan een aandachtige kontrole te hebben onderworpen naar haar toeschuift.

'Die hèb ik', zegt ze, opgelucht dat er tegelijk met dat kaartje niet méér verscheurd blijkt. 'Die moet je van me lenen, die speelt hij prachtig...'

En met het inluiden van dat begrip, *lenen,* treedt er plotseling een stilte in. Want lenen betekent: elkaar wéér zien. En nóg een keer, gesteld dat hij een betrouwbaar leenman is. Het is een stilte die door hem verbroken wordt. Hij zegt:

'Wat dit is weet ik niet. Maar wát het ook is, we moeten elkaar beloven er heel zuinig op te zijn...'

Later staan ze buiten, onhandig, niet goed wetend hoe het afscheid in te kleden. Hij biedt haar een sigaret aan. Alsof dit het meest geëigende moment is om een sigaret te roken! Ze roken. Ze hebben de afspraak gemaakt een week later een boswandeling te gaan maken - een voorstel van haar kant, dat zomaar uit de lucht kwam vallen: in godsnaam niet bij hem thuis, niet bij mij thuis, niet in een café, niet in ditzelfde koffiehuis... Ze zal dan ook die plaat meenemen, heeft ze beloofd. Want die *moet* hij leren kennen. Ze hebben elkaars telefoonnummer genoteerd voor het geval er iets tussen zou komen, hij het zijne op weer zo'n

onbeschreven systeemkaart, zij dat van haar op een snippertje papier - dat hij vervolgens met een liefdevol gebaar in zijn agenda heeft opgeborgen.

'Nou, tot zondag dan...' zegt ze, na een aarzeling. Hij knikt. Buigt zich dan plotseling naar haar over, drukt haar een kus op het voorhoofd, draait zich abrupt om, en is verdwenen.

Ze staart naar de lege plek en brengt met een trage beweging haar tas naar haar schouder. Dan kijkt ze om zich heen, alsof ze zich moet oriënteren. Ze loopt, met langzame, vermoeide tred, de ene hand aan de band van haar tas, in de andere hand, smeulend, de sigaret.

Pas na een paar minuten dringt het tot haar door dat ze eigenlijk de verkeerde kant op gaat. Dan bedenkt ze dat ze misschien dat plein heeft willen vermijden. En juist wanneer ze tot een bewuste omweg heeft besloten ziet ze voor zich een brede en bekende rug. Ze versnelt haar pas en, voordat hij haar nadering heeft opgemerkt, steekt ze haar arm door de zijne. Baard, sigaar en wandelstok. Kappelhof kijkt zonder verbazing zijwaarts, alsof hij er op bedacht is *ieder* moment een arm te kunnen krijgen.

'Ha die kleine. Hoe staan de zaakjes?'

Ze wacht een paar stappen met haar antwoord, dikke denkrimpels boven haar neus. Dan richt ze theatraal, maar gespéél theatraal, haar ogen ten hemel.

'Oompje! Ik ben verliefd!'

En Kappelhof?

'Olala!' zegt Kappelhof.

En zo verdwijnen zij - op hun beurt - uit het beeld.

Tweede deel

VII

> Zweet, Fuks, ik achter hem, broekspijpen, hakken, zand, wij slepen ons voort, moeizaam, grond, wagensporen, aardkluiten, het blinken van de glanzende stenen, geschitter, de hitte zoemt, trilt, het is zwart van de zon, huisjes, hekken, velden, bossen, deze weg, deze tocht, hoe, waarom, lang kan men erover praten, om de waarheid te zeggen...
> Witold Gombrowicz, *Kosmos*

Daar lopen we dan, eindelijk, die ochtend, Kompaan en ik, achter elkaar, ieder met een uiteinde van de ontbaste staak op de schouder, waaraan mijn vriend en reisgenoot met de hem gebruikelijke vindingrijkheid onze koffers heeft vastgesjord - rondom ons het berglandschap dat speciaal voor deze gelegenheid door de dageraad uit duisternis getoverd werd. Hellingen, dalen, rotsen, bomen, planten, grassen, mos, het kronkelende pad, in de verte het bergmassief, besneeuwde toppen, oplichtend in de ochtendzon, grillig geplooid als een strook verfrommeld en weer uit elkaar getrokken papier. Kompaan en ik. Hij, neuriënd, veerkrachtig en alert, af en toe wijzend wanneer hem iets bijzonders is opgevallen, een groepje omgevallen bomen, een doorkijkje à la Caspar David Friedrich (‘*moet* hier geweest zijn!’), een autoband waar men geen band, laat staat een auto mag verwachten, een formatie dorre takken die een initiaal lijken te vormen. Kompaan, die zich af en toe vooroverbuigt, ondanks het gewicht van onze last en het ongerief dat hij mij ermee berokkent, om iets

belangwekkends - een vreemd gevormd steentje, een boomblad, een weggeworpen oude krant, een schoenzool, een doorgebrande gloeilamp - aan een nader onderzoek te onderwerpen. En achter hem: ikzelf, met knikkende knieën en een droge mond, verkerend in die mengeling van verdoving en luciditeit die vermoeidheid en slaapgebrek met zich mee kunnen brengen.

Eindelijk, na een reis van bijna twee etmalen, waren we bezig de laatste etappe te overwinnen: te voet, want, zo was ons gewaarschuwd, met het openbaar vervoer zouden we nóg een halve dag verliezen doordat de aansluitingen niet klopten - en op een gelukje hoefde men wat dat betreft niet te rekenen, want men hield zich hier, ook in gevallen dat men maar liever wenste van niet, *gründlich* aan de dienstregeling. Er was ons een fotokopie van een routebeschrijving toegezonden, plus een kaartje waaruit voornamelijk viel af te leiden dat onze gastheer inderdaad meer in de wieg gelegd was voor expressionist dan voor kartograaf. Een wandeling van een uur of twee, luidde de voorspelling. ‘Mits op rolschaatsen’, aldus Kompaan, ‘en niet gehinderd door bagage.’

Mijn metgezel werpt een kontrolerende blik achterom. Ja hoor, we zijn er nog. Met moeite. Waarop hij abrupt de pas inhoudt, zodat de stok voor de zoveelste keer over mijn nu al ontvelde schouder schiet. Hij wijst:

‘Moet je zien...’

Ik zie niet wat hij ziet, maar knik geïnteresseerd.

‘Wist je dat de kiemkracht van zaad zo sterk is dat korrels het zwaarste rotsblok op kunnen tillen? De uitzettingskracht van ijs is trouwens krachtig genoeg om hele bergen te splijten...’ - Het is zonneklaar: Kompaan voelt zich alweer als een vis in het water, al helemaal *van huis,* belust op avontuur. En ikzelf? In mijn hoofd smeult het verleden, al die toestanden en komplikaties, al die overbodige voetstappen in het riolenstelsel van de nachtelijke stad, al die onbezonnenheden... - als een vuur dat, afgedekt door de eigen as, in het verborgene gloeit en bij het minste zuchtje wind weer op kan vlammen.

Het was me intussen nog onduidelijk of ik verstandig gedaan had aan dit vertrek. Weliswaar zou het me de gelegenheid kunnen bieden afstand te nemen van de gebeurtenissen en indrukken die achter me lagen, maar aan de andere kant had ik toch ook het gevoel dat ik teveel onafgemaakt en onopgehelderd had gelaten - en dat hield een risiko in: dat bepaalde misverstanden tijdens mijn afwezigheid zo stevig wortel zouden schieten dat ik ze na mijn terugkomst niet meer ongedaan zou kunnen maken, dat er tussen mij en mijn recente verleden een kloof zou groeien die niet meer te overbruggen viel. De lang tevoren met Kompaan gemaakte afspraak hem te vergezellen, had me overigens amper een keus gelaten, en ik had me tijdens een treinreis die me als gewoonlijk tot lichtvaardige beloften verleid had, voorgenomen de komende weken van retraite te baat te nemen om - al was het dan nog maar in mijn hóófd - rigoureus helderheid te scheppen in de situatie waarin ik me met zoveel onbedoelde trefzekerheid gemanoeuvreerd had. Want daarvoor was het eerder te laat dan te vroeg, zoveel was wel zeker.

Zo sjok ik voort achter Kompaan, met in mijn hoofd een andere wandeling, een wandeling die ik opnieuw beleef, bij iedere stap...

'Hola!'

Kompaan heeft weer eens de pas ingehouden. De stok is van mijn schouder gegleden en onze last ligt tussen ons in op de grond. Een verwijtende blik, maar alles is gelukkig nog intakt - althans van buiten.

'Ik was even in gedachten', verklaar ik. 'Misschien kun je voortaan een seintje geven...'

Kompaan tuurt beurtelings op het papier in zijn hand en naar het bordje dat de oorzaak is van ons plotselinge oponthoud. Melodieuze namen vermeldt het, zwart op geel, Carona, Vico Morcote, Barbengo, en het doel van onze reis, het klooster, *monastero,* van Torello. Plus de afstand, in uren gaans. 'Gemeten door bejaarden', volgens Kompaan, 'op krukken.'

'Of hiér klopt iets niet', stelt hij vast, met een hoofdknik naar de

routebeschrijving, ‘of dáár’ - met een hoofdknik naar het bordje. Gevolgd door een filosofisch: ‘Zèlfs is het denkbaar dat ze *allebei* fout zijn...’

‘Als we eens even gingen rusten’, opper ik, mijn gloeiende schouder betastend. Maar daar wordt niet op ingegaan:

‘Rechtsaf, zegt m'n gevoel me... Nog duizend passen. O.K.?’ ‘Vijfhonderd’, ding ik af. ‘En *ik* tel, met je welnemen.’

‘O.K.’ En daar gaat het weer. Omhoog en omlaag. Pijnbomen, lariksen en sparren. Beuken, eiken, esdoorns, berken, kamperfoelie. Kastanjes, tamme en wilde. Een snelstromend beekje, half onder de bladeren verborgen. Overal murmelt het, dringt nu tot me door. Overal water.

Ik besluit er na exakt vierhonderd passen de brui aan te gaan geven, maar bij honderd gekomen heb ik de gewaarwording dat mijn wervelkolom de vorm van een kurketrekker begint aan te nemen, bij tweehonderd dat de stok zich dwars door mijn schouder heen een weg baant naar mijn sleutelbeen, en rond de driehonderd ben ik de tel kwijt.

We vleien ons in een boeket van gras en kruiden. Kompaan rekt zich uit, met een gezicht van ‘dat doet een mens nou goed, zo'n mopje tippelen...’ Hij ontdoet zich behaaglijk kreunend van schoeisel en sokken, en merkt, zonder dat hij een reaktie lijkt te verwachten, op:

‘Ik heb eens een man gekend die heette *Glazig*. Rare naam is dat.’ Ik schurk mijn rug in een orthopedisch bedje van bladeren en naalden, staar naar de zacht wiegende toppen van de Douglas-sparren die, het zonlicht weldadig filterend, boven ons torenen. ‘Ben jij’, informeer ik, ‘wel eens zo verliefd geweest dat je echt geen hap door je keel kon krijgen?’

Kompaan schudt het hoofd, kauwend op een stokje. ‘Vreselijke honger juist. De hele dag vreten, bij voorkeur zware, vette kost...’

‘Weet je dat ik 't een keer zo godsgruwelijk te pakken heb gehad, dat m'n vrienden bang waren dat ik me een ongeluk zou begaan? 't Ging om een Franse vrouw, een Française. Ik was een jaar of

achttien, zij, geloof ik, vijfentwintig. Dat wás wat op die leeftijd. Ik had twee volle weken lang dag en nacht met haar doorgebracht. Uitstapjes, van alles. En haar overal mee naar toe slepen natuurlijk, want ik was zo trots als een aap. Voor 't eerst een échte vrouw, zeg. En wat voor een! Want ze was nog mooi en erudiet ook, heel erg *Frans,* pikant, met décolleté's. Maar na die twee weken moest ze weg. Ze was namelijk met vakantie, en nu moest ze weer verder, naar haar vriend. Die vriend was koncertpianist, en hij had een recital, in München geloof ik, of misschien ook wel in Düsseldorf, doet er ook niet toe - en daar moest ze bij zijn, bij dat koncert, want hij kon niet spelen wanneer zij er niet bij was. Ik was in zak en as. En *jaloers,* dat was gewoonweg niet normaal meer. Ik had 's ochtends afscheid van haar genomen, heel dramatisch. Zakdoeken en tranen. Naast die trein hollen tot 't eind van het perron, terwijl zij uit het raampje hing. Je kent 't wel. Afgekeken van films. En daar stond ik dan. Nooit, nooit zou ik haar weer terugzien, het leven had geen waarde meer. En vanaf dat moment hield ik me er de verdere dag manisch mee bezig wat *zij* op datzelfde moment wel niet zou doen. Nu is ze hier, nu eet ze in de restauratie, nu moet ze al daar en daar zijn. Ik had het spoorboekje er op nageslagen! En vanaf het ogenblik dat ik wist dat ze moest zijn aangekomen was er helemaal geen houden meer aan, dat begrijp je. Nu zoent ze hem, nu lacht ze, nu is ze me al zo ongeveer vergeten, nu maakt ze me belachelijk tegenover die lamstraal - want dat was zeker: die vent moest wel een vreselijke lamstraal zijn, een slijmbal, een echt moederskindje met een aanstellerige haardos en een fluwelen strikje onder zijn kin. En later op de avond, toen ik al heel erg dronken was, werd het er natuurlijk niet beter op: nu kleedt ze zich voor 'm uit, nu neemt ze dat doodenge, melkwitte lichaam van hem in haar armen - om maar te zwijgen van de rest. Ik werd tenslotte door een paar cafévrienden in volstrekt laveloze toestand afgevoerd naar huis. Ze toonden zich zéér bezorgd over mij. Ik weigerde te slapen, dus bleven ze, want me alleen laten - zo gaven ze elkaar met ernstige blikken van verstandhouding te

kennen - hield beslist gevaar voor m'n leven in. Opzitten dus. Urenlang. ‘Wat moet ik nou? Dit komt nooit meer terug!’ En die vrienden maar van: ‘Kom nou, er zijn toch méér vrouwen op de wereld! Man, 't *barst* gewoonweg van de leuke vrouwen!’ Terwijl ik maar steeds diezelfde grammofoonplaat wilde horen, met het klarinetkoncert van Mozart, want die had ik ook kontinu gedraaid op de avond dat ze voor 't eerst op mijn kamer was geweest. En maar zuipen. ‘Ik zuip me kapot!’ Toen hebben die vrienden van me stiekem alle nog aanwezige drank door de gootsteen gespoeld. En vervolgens ging de bel. Ik kon niet meer op m'n benen staan, dus iemand anders ging naar de deur. Komt terug, triomfantelijk zwaaiend met een telegram. Een telegram! Midden in de nacht een telegram! Ik kon wel kotsen van de zenuwen. Scheur 't open. Wat staat er? *Arrive à 7.33,* of iets daaromtrent. Op m'n woord van eer! - Heb ik trouwens nog steeds in mijn bezit, dat telegram... Om te gillen dus: al die zelfkwellende beelden waren voor niks geweest. Op datzelfde moment had ze allang weer hoog en droog in de nachttrein terug gezeten! Daar moest op gedronken worden - maar dat kon dus niet. Ik jaag die vrienden van me m'n huis uit. ‘t Begon al licht te worden, prachtig weer. En daar liep ik. Op naar het station! Alles bleek nog dicht te zijn, maar het was dan ook nog vóór half vijf. Wachten geblazen. Tienduizend keer op de klok kijken. Maar tenslotte: daar komt haar trein. En daar verschijnt *zij* en omhelst me. ‘Maar dat koncert?’ vraag ik. Dat was namelijk het eerste dat ik vroeg. En weet je wat ze zegt? ‘Dat koncert is dus niet doorgegaan, chéri...’ Verdomd als 't niet waar is. Dat hele koncert was geannuleerd, op m'n woord van eer! Nou, wat zeg je dáár van?’

Maar Kompaan zegt daar niets van. Kompaan slaapt, op zijn rug, een denkbeeldige deken behaaglijk onder de kin getrokken. Het stokje steekt nog tussen zijn tanden. Ik trek het er voorzichtig uit, want hij zou 't licht kunnen doorslikken, en dan ben ik toch maar mooi in den vreemde van een vriend en reisgenoot beroofd. Ook ik sluit mijn ogen. Wat ben ik moe! De zon op

mijn oogleden. Het ruisen van de boomtoppen. Geur van dennenaalden en van aarde. Wuivend gras. Gras. Gras op gras. Bomen. Bomen op bomen. Lucht op lucht. Zon op zon...

Ik was sinds de dood van mijn vader niet meer in dat bos geweest, en het leek of de kennelijk recent aangebrachte bordjes *Verboden Toegang* het waagstuk dat deze onderneming inhield symboliseerden. We hadden met een 'schieten zullen ze toch wel niet' besloten ons er niets van aan te trekken, en gezien de mate van verwaarlozing van de omgeving leek het ook onwaarschijnlijk dat er uitputtend gesurveilleerd werd. Maar ik had verzuimd haar te vertellen welke banden ik had met deze plaats...

Het was een week van *wachten* geweest, een week die me niet snel genoeg had kunnen passeren, doorgebracht in die toestand van absolute passiviteit die optreedt wanneer de twee inwendige worstelaars volledig aan elkaar gewaagd zijn. 'Ach, ze vond je hoogstens áárdig, wel grappig, een beetje *typisch*...' 'Maar waarom dan? Waarom zou ze die middag ten opzichte van jou niet hetzelfde hebben kunnen ervaren als jij ten opzichte van haar?' 'Nooit in de spiegel gekeken zeker!' '*Nou ja!* Dáár waren we toch al jaren overheen! Je hebt toch wel eens eerder iets met een vrouw gehad, schele!' 'Ze heeft natuurlijk een vaste vriend. Ondenkbaar toch: zo'n vrouw, en dan zonder vaste verkering? Zet 't nou maar uit je hoofd!' 'Maar wanneer ze een vriend had, waarom dan zo geestdriftig met jou afgesproken?' 'O, maar ze *komt* helemaal niet hoor, ze is die afspraak allang weer vergeten!' 'Vergeten? Wekte ze de indruk iemand te zijn die zo'n afspraak vergéét?' 'Van gedachte veranderd. Je staat daar zondag voor pilaar - neem dat nou maar van me aan.' 'Waarom bel je haar dan niet even? Een kleine moeite, en je wéét 't.' 'Nee, kóm, dat zou ze als opdringerig ervaren. Dat is altijd het stomste dat je doen kunt, bellen. Bovendien, wees maar gerust: *zij* zal wel bellen. Om het af te zeggen. Die beleefdheid zal ze nog wel opbrengen...'

Ik had haar adres in het telefoonboek opgezocht, en een be-

smuikte expeditie ondernomen naar de straat waar ze woonde. Met de blik van iemand die maniakale belangstelling voor stedelijke architektuur, paarde aan het onopvallende gedrag van een kontroleur der kijk- en luistergelden, had ik langs de gevelwand naar haar raam gespeurd, maar toen ik gemeend had dat er ergens een gordijn bewoog - zeker niet háár gordijn overigens; gezien het tijdstip moest ze zich trouwens op dat moment op haar werk bevinden - had ik me haastig uit de voeten gemaakt. In *die* straat vertoonde ik me niet meer - het hele stadsdeel werd voor de zekerheid maar tot verboden gebied verklaard: want hoe me een houding te geven wanneer ik haar daar, ver van mijn eigen buurt, zogenaamd toevallig tegen het lijf zou lopen?

Het gebruikelijke beeld dus, al moest ik ver in mijn verleden teruggaan om het in zo'n ziekelijk sublieme vorm aan te treffen. Ik kon uren voor me uitstaren, de oren gespitst op telefoongerinkel. Maar steeds was het een ander.

En halverwege de week meende ik haar te ontwaren in een café, prettig konverserend met een kennelijke rivaal. Met mijn maag tot in mijn tenen had ik vervolgens mogen konstateren dat die vrouw alleen maar op haar léék, en dat dan ook alleen nog maar in half profiel; het had me er niet van weerhouden minutenlang verholen door mijn oogharen naar dat profiel van haar te staren, me kwellend met de gedachte dat ze, wanneer ze het wél geweest was, niet eens de moeite had genomen me te *groeten*...

Nee, gebeld werd ik niet, en ook ik belde niet, maar toen ik die zondagochtend op de afgesproken plek verscheen, stond ze daar al, o euforie, met goddank datzelfde jasje aan, en die tas over haar schouder, me verwelkomend met hetzelfde adembenemende lachje als op die zaterdagmiddag, toen ze ingestemd had samen een kop koffie te gaan drinken - en nu lopen we, naast elkaar, zonder elkaar aan te kijken omdat daar nog gelegenheid genoeg voor is, over de met oude beuken omzoomde oprijlaan van dit bos dat voor haar *een* bos is en voor mij het mijne... Linksaf. Daar stond vroeger de orangerie. Die is blijkbaar afgebroken terwille van de brandnetelculture die er nu ongebreideld

huishoudt. De druivenkas staat er nog.

'Even kijken'.

In mijn jeugd hing het er rond deze tijd boordevol trossen muskaatdruiven waar we ontzettend de poeperij van kregen doordat je, net als bij drop, niet op kon houden ervan te snoepen. Maar de bodem blijkt nu bedekt met een dikke laag bemodderde glasscherven, en van de wijnstokken rest niets dan een stel pokdalige stammetjes dood hout.

We lopen verder. Links: de moestuin, overwoekerd met koolzaad en andere leden van de familie parvenu. Rechts tekenen zich tussen de bomen de omtrekken van het kasteel af - van alles was er in die tijd maar één: *de* moestuin, *het* kasteel, *de* oprijlaan. Het was een onverkwikkelijke ontdekking, later, dat er méér moestuinen bleken te bestaan, en misschien wel grotere, en méér kastelen, en misschien wel oudere...

We passeren het huis van Ome Keesje. Het is nog redelijk intakt, al zijn de ramen dichtgemetseld. In dat niervormige, cementen vijvertje roerde ik ooit met een stokje de modder tot wolken. Hij was ruim in de negentig, Ome Keesje, maar, zo werd er altijd onmiddellijk aan toegevoegd, nog in het gelukkige bezit van al zijn tanden en kiezen - en dat kon zelfs *ik* toen al niet meer zeggen, al betrof het bij mij een melkgebit. Achter dat, nu blinde raam had hij gezeten, bij een kachel die zomer en winter brandde, met vilten pantoffels aan - want hij had het altijd koud. Hij was bijna zeventig jaren lang weduwnaar; het vijvertje was eens aangelegd terwille van het kind dat samen met zijn vrouw in het kraambed blijven zou. Koetsier was hij geweest, maar een stoeterij werd er allang niet meer op nagehouden. Graag vertelde hij dat hij prins Hendrik nog een keer gereden had, in de landauer van meneer de baron. De hand die hij tot slot van zijne majesteit gekregen had was nog wekenlang, in ongewassen staat, tot in de wijde omtrek een bezienswaardigheid gebleven, 'maar ja, de regen hè.'

We ronden zwijgend de bocht naar het kasteel. Van het prieel, eens een rustiek, uit stammetjes opgetrokken koepeltje, met een

daklijst van houtsnijwerk ‘op z'n Zwitsers’, staan alleen nog de balken en de dakkonstruktie overeind. Maar de zwerfkei er voor - we spekuleerden altijd omtrent de herkomst en de wijze waarop hij wel vervoerd kon zijn - ligt er nog, zij het in een aanzienlijk kleinere uitvoering dan de kolos uit mijn herinnering. Ik weifel. Ik heb die ochtend een foto uit een oud fotoalbum getrokken, en in mijn zak gestopt. Ik haal hem, gestoken in een envelop, tevoorschijn. Is dit niet een beetje te bestudeerd en theatraal? Teveel een *foefje* zelfs, gemeten aan de mate van verraad die ik nu pleeg, verraad aan een verleden dat immers toch niet gedeeld kan worden, zelfs niet beschreven, ook niet in de meest minutieuze termen - behorend tot een ander boek, een boek dat allang gesloten is? En is het niet tevens een verraad aan háár, omdat ik haar zonder dat ze het zich bewust kon zijn meegetroond heb naar een plek die exclusief de mijne is, en die ons onvermijdelijk bestempelt tot vreemdelingen voor elkaar?

‘Moet je kijken.’

Dat ben ik, schrijlings gezeten op die steen, met een pofbroekje aan, verdiept in de krant die ik met een gewichtig lachje op z'n kop houd. Het zonlicht op mijn haren is van een zon die nooit meer schijnen zal.

‘Niks veranderd hè?’ voeg ik er aan toe, met een gemaaktheid die me niet ontgaat. ‘Daar ben ik vier, geloof ik. Mijn vader was indertijd voorzitter van de stichting die dit landgoed exploiteerde. We waren hier alle vakanties.’

En ik besluit, hoewel ik niet weet of dat als een verontschuldiging zal overkomen of juist als een extra aanzet van pathetiek: ‘Ik ben hier sinds zijn dood niet meer geweest.’

Ik laat mijn ogen zwerven langs de glooiing van het grasveld. Het witte koetshuis met het kleine klokketorentje. Het kasteel waarvan de luiken gesloten zijn. Het rosarium, alleen nog herkenbaar aan de tegelpaadjes. De vijvers, droog. De tennisbaan, groen van het mos, het net in flarden. De rackets, die met kattedarm bespannen waren, werden steevast vergeten, om ze de volgende dag weer aan te treffen: krom als hoepels, vanwege de

ochtenddauw die vroeger ook veel rijker was.

‘Er moet hier veel voor je veranderd zijn’, zegt ze, terwijl ze het fotootje, na het nauwkeurig bestudeerd te hebben, aan me teruggeeft.

Ooit lag ik hier, op deze plaats, verscholen in het warme, hoge gras, gelukzalig lachend naar de zon. Niemand die me zag. Er is gebeld voor de thee, maar ik verroer me niet. De stem van mijn moeder, uit de richting van die kolossale bruine beuk waaronder 's zomers altijd het withouten tuinameublement stond opgesteld. ‘Jongeluihui! Theehee!’ Ik hoor de stemmen van mijn broers, van mijn vader, die vandaag zijn panama op heeft. De witte kannen moeten nu op tafel staan, plus mijn beker, in afwachting van dat armzalige bodempje thee dat aangelengd zal worden met een plens verfoeide melk. Dat wordt zelfs met een café noir, ‘likkoekje’ genaamd, niet goedgemaakt. Dus ik blijf waar ik ben en verroer me niet. - Waarop de stem van mijn moeder, in een laatste poging met verraderlijke overredingskracht: ‘*Dikkie!* Limonáááde...!’

We keren het kasteel de rug toe en betreden het eigenlijke bos. Ja, het is hier veranderd, maar ikzelf ben dat niet minder - want bij iedere associatie, elk herkenningspunt, is het of ik oog in oog sta met mijn ongevormde, ongeformuleerde *ik*. Dát was ik, dat ventje in het hoge gras, en wat hier loopt is een spook, een spook dat ongewilde schreden zet op een pad dat zich buigt in de duisternis, zich bij iedere stap blijft buigen in duisternis, dezelfde bocht die zich maar niet rechten wil - tot ik op het punt van uitgang zal zijn teruggekeerd. O onherroepelijkheid! *Dat was toch de bedoeling niet? Zo was het toch niet afgesproken?* En ik herinner me opeens de schok toen het voor het eerst tot me doordrong dat dat minuscule handje van me, dat eens in de grote veilige hand van mijn vader gerust had, opeens zonder dat ik er erg in had gehad, uitgegroeid bleek tot een hand, even groot en behaard als de zijne indertijd. Want die schok is het die ik nu opnieuw ervaar. Plus de rest.

We lopen over een dik, verend tapijt van beukebladeren. De

paden zijn nauwelijks te onderscheiden. Zware dorre takken. Hier en daar een omgewaaide boom.

‘Je zou denken dat een bos altijd hetzelfde blijft’, merk ik op. ‘Maar dat is niet zo. Een bos verwildert bijna even snel als een tuin.’

En zij: ‘We gingen vroeger thuis altijd wandelen op zondag. Vaak in de bossen.’

Hier rechtsaf maar. Ik kende dit bos vroeger op m'n duimpje, kon de weg zelfs in het aardedonker nog feilloos vinden. Ik testte dat wel eens uit, rillend van angst om ieder onbekend geluid, en het laatste stuk terug, wanneer ik het veilige licht van het kasteel in het oog had, op een holletje.

We lopen, nu weer in stilte. Al is die menselijke eigenschap ook mij niet vreemd, ik haat lieden die wanneer ze buiten zijn altijd zo nodig moeten praten, steeds maar hun eigen stem moeten horen - alsof er iets te bezweren valt. Ik heb daar ook wel een theorietje over, over die panische neiging tot benoemen: ‘O wat is het hier mooi’, ‘O wat is het hier stil’, ‘O kijk eens wat een prachtig plekje.’ Ik denk dat het komt doordat de natuur zich aan je voordoet als een totaliteit, als iets volmaakt neutraals waaruit je uitsluitend wanneer je je forceert, je aandacht heel doelbewust ‘stuurt’ dus, een onderdeel kunt lichten - een onderdeel waar je je aan meten kunt. Doe je dat niet, laat je dus die totaliteit - waar jij op dat moment ook deel van uitmaakt - ongehinderd op je inwerken, dan komt je normale gedachtenstroom tot stilstand, je denkt, merk je steeds weer met schrik, werkelijk aan *niets,* en je verglijdt in de onpersoonlijke abstraktie die bewustzijn heet. - Nu, daarvan heb *ik* in dit bos geen last, want aan alles hier is een geschiedenis verbonden, alles wordt koortsachtig geregistreerd, of ik nu wil of niet.

Hé, dat vogelkastje was er toen nog niet of heb ik nooit gezien. Op die plek daar heb ik ooit oog in oog gestaan met een reusachtig hert - moeilijk uit te maken wie van ons tweeën het meeste schrok.

Dit pad was vroeger bij het spoorzoeken geliefd. Harde onder-

grond waarin het prettig pijlen zetten was.

In die boom moeten zich nog sporen bevinden van de hut die ik er in bouwde.

In dat bosje onderhout heb ik voor het eerst met een meisje gelegen, op een uitgespreide jas. Verhit, en niet alleen van elkaars adem. Tandenkletterende zoenen. En mijn hand op zoek naar welvingen die ze nog niet te bieden had.

We komen bij een tweesprong.

‘Zullen we daar even gaan zitten?’ stel ik voor, wijzend op een bemost plekje aan de voet van een oude berk. Ze vindt het best. Ik hoed me ervoor haar aan te kijken, terwijl ik de papieren uit mijn binnenzak haal die ik tijdens de wandeling nog een paar keer geheel onnodig op hun aanwezigheid gekontroleerd heb. Ik probeer mijn stem zo achteloos mogelijk te laten klinken, en vertel dat ik een verhaaltje geschreven heb dat toevallig precies deze plaats als onderwerp heeft. Een soort parabel, *De open plek* genaamd.

‘Zal ik het je voorlezen?’

‘Ja, dat is best.’

Ik strijk het papier glad, schraap mijn keel:

‘De open plek dus...’ - Maar wat klinkt mijn stem aanstellerig en ijl in de stilte van het bos!

‘Je weet zeker dat je het niet vervelend vindt? Dan moet je het gerust zeggen hoor...’

‘Nee, ik vind 't leuk.’

En ik begin.

DE OPEN PLEK

Geregeld doel van zijn ochtendwandelingen was een open plek in het bos. Driehoekig van vorm, ingeklemd door een wig van paden, ging er van deze plek, door haar ligging en de afwisseling van boomsoorten, een veelzijdige bekoring uit.

Gewoonlijk naderde hij de open plek onder de overkapping van een oud beukenbos vanuit zuidelijke richting, en zag hij al vanuit de verte hoe de stralen van de ochtendzon de grond daar - waar het onveranderlijk mooi weer geweest moet zijn - onbelemmerd in gloed zetten.

Voordat hij bij de tweesprong rechtsaf sloeg - linksaf was om de een of andere

reden streng verboden - bleef hij altijd even staan om met een goedkeurende blik vast te stellen dat alles nog in orde was. En ‘in orde’ was zoals het hoorde te zijn en diende te blijven - omdat het altijd zo geweest was.

Het beukenbos zette zich aan zijn rechterhand voort, maar in een minder strenge variant: er groeide bosgras, de beuken duldden er met kamperfoelie omrankte pijnbomen in hun nabijheid. Links was een massief eikenbos met onderhout en varens, en aan de overzijde van de open plek vormden de kaarsrechte stammetjes van een bos lariksen een palissade. Doordat de lariksen jong waren en in verhouding tot de beuken en eiken nog betrekkelijk laag, ontstond er een - wat hem betrof - opwindende vertekening van het perspektief: de open plek, die in werkelijkheid bescheiden van afmeting was, leek vanaf de tweesprong veel uitgestrekter. Maar alles stroomt, zoals bekend. Naarmate de lariksen groeiden, en deze naaldverliezende boom doet dat met ongekende vlijt, werd de open plek voor het oog steeds kleiner.

Vandaar liep hij verder in pal oostelijke richting, waar een ander verschijnsel hem wachtte, dat hem, ondanks de alledaagsheid ervan, altijd weer verblufte. Dauwdruppels op de bladeren, onder de twijgjes en in het spinrag tussen de laag over het pad hangende beukentakken zouden betoverend schitteren in het tegenlicht van de laagstaande zon. Ook dit fenomeen - zijn verbazing namelijk - begroette hij met de voldoening die een herkenning brengen kan.

Het pad voerde hem vervolgens met een wijde boog door het lariksbos. Dit type bos heeft een heel speciale charme: die van de eentonigheid. Er zijn niet meer dan drie kleuren in aanwezig. De naalden zijn lichtgroen, de stammetjes asgrijs, en de grond is bedekt met een volkomen effen kleed van zachtbruine naaldjes die iedere oneffenheid tot een glooiing verzachten.

Langs die weg keerde hij terug naar de open plek. Het pad, dat in de schaduw stevig en verend was geweest, werd mul, en doorschoten met blootliggende wortels. Ook op die plaats, door een oude berk met een wit oplichtende stam gemarkeerd...

‘Deze berk?’ vraagt ze met een hoofdbeweging naar boven.

Ik knik.

‘Je vindt het toch niet saai, hè?’

‘Nee hoor...’

Ze pakt haar sigaretten en steekt er twee aan. Eentje wordt me aangereikt.

‘Daar gaan we weer. 't Is bijna uit hoor.’

...bleef hij een ogenblik staan. Het was daar, na de koelte van het lariksbos, warm en zelfs een beetje benauwd doordat het dichte onderhout luwte gaf

tegen de overheersende westenwinden die de toppen van de bomen gewoonlijk zacht deden ruisen. De vertekening van het perspektief werkte van hieruit omgekeerd: het was bijna onbegrijpelijk dat hij zich, zo kort daarvoor door zijn oogharen turend, nog zonder moeite had kunnen voorstellen dat hij aan de rand van een geheimzinnige, uitgestrekte vlakte stond.

De bodem, hier en daar omgewoeld doordat er ooit boomstronken gerooid waren - want zo was de open plek ontstaan - was begroeid met polletjes geel gras en bosjes heide. En op een dag stonden er, in rechte lijnen om de anderhalve meter geplant, kniehoge sparretjes. Zij waren het die met het verstrijken van de jaren een uiterst langzame terechtstelling voltrokken aan een open plek die nu geen open plek meer is.

'Gôh...' zegt ze, na even afgewacht te hebben of het nog verder ging.

Ik vouw de papieren op en berg ze weg, opgelucht dat ik er doorheen ben. Nogal gekunsteld allemaal; tijdens het lezen is het zweet me aan alle kanten uitgebroken.

'Ik ben dus behoorlijk wat jaren ouder dan dat bos met sparren daar', zeg ik, wijzend naar de zo ongeveer drie-manshoge bomen voor ons. 'Gek idee...'

Ik kijk haar aan. Wat ben je mooi! Wanneer ik je zou willen omhelzen zou dit moment geëigend zijn - maar ik wil het niet: het zou zijn alsof het voorafgaande alleen maar een aanleiding geweest is voor iets anders. Dus krabbel ik overeind, al was het maar om me niet langer aan de verleiding bloot te stellen... 'Zullen we verder gaan?'

Ook zij komt overeind, en terwijl we verder lopen, langzaam en verzadigd, richting lariksbos, geeft ze me een arm. Heel gewoon en ongekunsteld doet ze dat, op een wijze alsof ze me dagelijks een arm geeft, al *jaren,* en wanneer ik nu terugdenk aan die dag, dan is dát me, naast alles, bijgebleven als het meest opvallende: dat we zo gewóón deden tegen elkaar, en dat daarmee inderdaad ook alles zo rustgevend en gewoon kon zijn...

Kompaan is ontwaakt met de geestdrift van een kind dat na een nacht vol duisternis en dromen opgelucht een nieuwe dag begroet: 'wat méésterlijk om hier te zijn!' Hij staat op en rekt zich

knorrend uit. En na een tranenverwekkend gapen:

‘Kom op, ik verga gewoon van de honger!’

Ook mijn maag rammelt, maar ik kreun bij de weinig aanlokkelijke aanblik van stok en koffers.

‘Wanneer we onze bagage nou eens later op gingen halen’, stel ik voor. ‘Misschien kunnen we iets lenen, een karretje of zo...’ ‘Nicht loeien, Mensch. Een karretje! Kerel wezen. De *tonus,* daar komt het op aan!’

We hijsen de stok op onze schouder, en verder gaat het weer, omhoog, omlaag. De opgevouwen zakdoek die ik bij wijze van kussentje op mijn schouder heb gelegd blijkt een even simpele als afdoende oplossing voor mijn ongerief. Waarin een klein man groot kan zijn...

Ik kijk op mijn horloge. Over zeven al. Rond dit tijdstip moet haar wekker aflopen, stel ik me zo voor. Ja, ze zal nu wakker zijn... - en daar is dan de onvermijdelijke gedachte: dat ze misschien wel eens niet alléén ontwaakt zou kunnen zijn. - De lucht die ik ter bestrijding van een duizeling diep inadem is gelukkig van een opvallend zuiver gehalte.

Een gammel houten bruggetje voert ons over een snelstromende beek. Beneden, verscholen achter de bladeren, ruist een waterval. ‘Prachtig aangelegd allemaal. Echt vakwerk’, verklaart Kompaan. Waarop hij de stelling ontvouwt dat men aan de hand van de architektuur van bergen het volkskarakter van streek of land kan herleiden.

‘De Zwitserse Alpen bijvoorbeeld. Dat is één en al vakmanschap en degelijkheid. Die staan echt als een *bank*. Heel wat anders dan de Dolomieten. Ken je die? Typisch Italiaans. Flodderig, slecht afgewerkt, brokkelen af onder je handen - worden nog slechter onderhouden dan de wegen daar. Frankrijk? Daar hebben de bergen alleen maar een zuidflank. De wijnbouw, hè. De noordflank is daar zoiets als de achterkant van de maan. En bijvoorbeeld in Beieren, daar heb je typisch Duits gebergte: niet te hoog, niet van dat opzichtige en overdrevene, want dat is allemaal zonde van het geld en nergens voor nodig. De bergen hebben daar

het model van de klassieke Volkswagen. En de Himalaya, dat moet gigantisch zijn - maar wat wil je, met die miljarden mensen er omheen: dat zijn de piramides onder de bergmassieven. Nederland, dat is echte Hollandse zuinigheid. Vaalserberg. Kopje van Bloemendaal. Die hebben iets over de Schotten te beweren! In Nederland schijnt het wettelijk verplicht te zijn dat je de top van een berg per fiets moet kunnen bereiken...'

Het pad verbreedt zich tot een karrespoor. Heggen aan weerszijden, daarachter glooiende hooivelden. Kompaan begint alleen al bij het *zien* ervan te niezen. Hooikoorts.

Het karrespoor voegt zich bij een heuse weg. We naderen een dorpje. Witte vakwerkboerderijen. Een postkantoor. 'Daar zijn ze hier maniakaal op, op posterijen', aldus Kompaan. 'Weet je dat je wanneer je hier een berg beklimt vanaf de top een ansichtkaart naar huis kunt sturen? Overal postkantoren.'

De klok van een miniatuurkerkje wijst over achten aan, en ik bereken dat ze nu ongeveer op weg moet zijn naar haar werk. Voorlopig zit ik voor acht uren safe... Wanneer het dorpje achter ons ligt blijft Kompaan staan. Hij wijst.

'Daar moeten we wezen.'

In de diepte gloort, half verscholen tussen de bomen, het doel van onze tocht: het voormalige klooster van Torello. Ik herken het van de foto's, hoewel die altijd vanuit een andere hoek genomen waren, met in de verre, diepe achtergrond het glinsterende meer dat vanaf ons standpunt achter de helling schuil moet gaan.

We slaan een pad in dat zich in wijde lussen door een oud beukenbos naar beneden slingert, amper breed genoeg voor de auto's die er, getuige de sporen, af en toe rijden. Kompaan heeft nu bedacht om stelselmatig bochten af te snijden, en er zit, gezien de stok die ons verbindt, weinig anders op dan hem te volgen in dit ongemak, half glijdend en uit evenwicht - en niet zonder protest. Dan ronden we een bocht. Weidegrond, met houten hekken afgezet. Paarden. Een boomgaard. Een ommuurde moestuin. En tenslotte, in het felle tegenlicht van de ochtendzon: de poort,

zonder specie uit gehouwen keien opgetrokken, ongetwijfeld nog daterend uit de Middeleeuwen. Ergens blaft een bond, weifelend en zacht alsof hij zich verontschuldigt vanwege het vroege tijdstip waarop de plicht hem roept. Stallen en schuren. Het geluid van zinken emmers op een granieten vloer. De kapel; de toren, omkranst door zonnestralen. Het hoofdgebouw, met de half open kloostergang waar ooit monniken brevierden.

We ontdoen ons van onze bagage, Kompaan roept *volk!* en duwt op goed geluk een deur open die op een kier staat. Voetstappen naderen, en we worden zonder verbazing verwelkomd door een blozende, dikke vrouw met een schort voor en een kapje op het hoofd, die zich voorstelt als mevrouw Ribbig en blijkbaar het hoofd is van de huishouding hier. Onze gastheer, vertelt ze, is nog in rust, want het was nogal laat geworden gisteravond. Wij doen in 't kort verslag van onze reis met hindernissen, en dan spreekt ze het verlossende woord: ‘De heren zullen wel hongerig zijn...’ - Welnu, dat zijn ze. We volgen haar, door een gang van gebarsten, marmeren tegels naar een ruimte die de oude kloosterkeuken geweest moet zijn. Er brandt een prettig vuurtje onder de immense schouw, hammen en worsten hangen aan de berookte balken. En daar staat een ronde tafel, die bijna aan het oog onttrokken wordt door een plateau verrukkelijke waren. Er zijn diverse soorten worsten. Bledkroze mortadella, rood op wit gemarmerde cotta, franse peperworst en Bündnerfleisch. Er zijn hammen. Parmaham, gekookte ham, gerookte ham. Er zijn plakken koud wild zwijn. Allerlei kazen. Er is provolone, verse en gerookte, maar ook ricotta, gorgonzola, Emmenthaler vanzelfsprekend en Alpenzeller, geitekaasjes en zelfs een echte export-Edammer. Salades staan er. Vitello tonnato op z'n Piemonts - met kappers en ansjovis -, gemengde salade met mortadella en salami, een rauwe champignonsla, een slaatje met ham, tonijn en venkel. Er zijn eieren: zachtgekookte, hardgekookte. En alle gradaties ertussen. Er zijn gedroogde vijgen en anjouperen. Er zijn diverse soorten brood: zwaar boerenbrood met kümmel, pumpernickel, kadetjes, zo blank als hosties, stok-

broodjes uit Turijn en dwarsgebakken witbrood uit de supermarkt.

‘Wauw wauw!’ aldus Kompaan, die handenwrijvend voorstelt om maar niet langer te wachten en meteen maar aan te schuiven. Nu, dat doen we.

‘Waarmee kan ik je van dienst zijn?’ informeert mijn reisgenoot.

‘Koffie? Thee? Of zullen we dat flesje Merlot daar maar liever ontkurken. Want van een *ontbijt* valt hier toch amper meer te spreken...’

VIII

De ‘bruine kamer’, waar we, naar was aangekondigd, waren ingekwartierd, bleek niet alleen echt te bestaan, maar ook werkelijk bruin te zijn, van vloerbedekking, behang en schilderwerk, tot beddespreien toe. Uit niets viel of te leiden dat we ons in een uit de Middeleeuwen daterend gebouw bevonden. Alles rook naar nieuw. We bleken de eerste gasten te zijn die na een renovatie gebruik maakten van het vertrek. En zo hoorde het ook, volgens Kompaan: ‘hier valt niets op aan te merken!’

Terwijl hij de twee riante, door een nachtkastje gescheiden bedden op hun veerkracht testte - scheen ook niets op aan te merken - verzekerde ik me van het bed aan de raamzijde door mijn koffer erop te leggen. Kompaan reageerde niet - toch had ik bij mezelf een aarzeling bespeurd, gevolgd door iets van opluchting. En dat verbaasde me. Was ik bang voor hem, voor zijn grilligheid, zijn onberedeneerde beslissingen? Wee degene die op een in zijn ogen al te achteloze wijze gebruik maakte van zijn welwillendheid! ‘Eenvoud is het kenmerk van het ware...’ meende hij intussen - waarmee hij het antieke bureautje scheen te bedoelen, het boekenplankje erboven, de hang- en legkast van ingelegd mahonie, de wandversiering (romantische rotspartijen in verwelkte lithotinten, rustieke bruggetjes over cascades, met op de voorgrond, aan de oever van het woest schuimende bassin, het traditionele groepje wandelaars waarvan een der heren de hoed gelicht heeft

bij wijze van eerbetoon aan zoveel schoons, terwijl een tweede met zijn stok naar boven wijst: zo hoog! zo diep!), plus de drie fauteuils rond het gepolitoerde tafeltje. En misschien ook wel, wie weet, de nog niet aangebroken fles whisky op dat tafeltje, de sifon spuitwater, de glazen - verdubbeld door hun haarscherpe spiegelbeeld op het tafelblad.

Vóór alles diende nu de badkamer aan een inspektie onderworpen en in orde bevonden te worden. Ook alles bruin, tot de WC-bril toe. 'Kombinatie van Zwitsers kwaliteitsbesef en Italiaanse sanitairverslaving', aldus mijn bereisde metgezel. 'Ik ga mij even baden.'

Terwijl Kompaan zich vertroetelde in wolken badschuim met dennegeur, vals en zonder maatgevoel fluitend zoals eertijds mijn vader, die niet blazend maar de lucht inzuigend de mond-fluit bespeelde, pakte ik mijn koffer uit. Altijd meteen de koffer uitpakken, daarin kenmerkt zich de ware globetrotter, hield ik me voor. Zo maakt hij zich een huisje. Ik schuierde mijn kostuum, het enige in mijn bezit overigens, zorgvuldig of met het daarvoor aangeschafte nagelborsteltje, en king het in de kast. Overhemden ernaast, stropdas over roe - het was mijn eerste sinds jaren, en of ik hem nog kon strikken betwijfelde ik, al zei men wel dat je dat 'net als fietsen' nooit verleerde. Ondergoed hier, sokken daar. Alles nieuw, we zijn niet van de armen. Boeken en transistor verhuisden naar het nachtkastje. Papier, schrijfgerei, koffermachine op het bureau, in nette haakse hoeken - uitnodigend, om zo op aan te vallen en 'm eens fiks van katoen te geven. Toilettas voorlopig op het bed. Klaar. Dat oogde al heel anders: het vertrek was aangenaam neutraal, als een hotelkamer die door de minste uitstalling van persoonlijke bezittingen meteen onverwisselbaar de jouwe wordt. - En daar was dan ook eindelijk de sensatie *weg* te zijn. Geen verplichtingen, geen verantwoordelijkheden. Ver weg. Onvindbaar. Geen bel, geen telefoon. Onbereikbaar voor welke onheilstijding ook... dat kon dus even wachten.

Ik deed het raam open - te oordelen naar de breedte van de ven-

sterbank waren de muren hier minstens een meter dik. Een fris koeltje streek naar binnen. Het uitzicht bood een panorama als van ansichtkaarten waarop groen té groen is, en blauw blauwer dan de lucht in je verbeelding ooit kan zijn. Onder ons venster strekte zich een ommuurde moestuin uit. Daarachter was weidegrond. Een klein paardje had schaduw gezocht onder een hoogbejaarde, grijsgroene vijgeboom. Wat een rust! Dan, steil naar beneden, bos in alle tinten herfst. Het aaneengesloten bladerdek van de kruinen: je zou erover kunnen lopen. En daar, afgesloten door een bergmassief dat uit de verte onbegaanbaar steil leek, maar het, getuige slingerende wegen waarop af en toe het zonlicht opflitste in een autoraampje, toch niet was: het meer. De boeggolf van een miniatuurbootje trok een langgerekte letter in het rimpelloze watervlak. Ik spitste mijn oren, maar het speelde zich volmaakt geruisloos af. Alleen insekten, het eentonige geklingel, ver en hoog, van koeiebellen, en een spaarzame vogel - vogels waren hier niet meer, wanneer ik Kompaan geloven mocht: 'allemaal weggevangen, met netten, om op te vreten.' Ik draaide de fles open, schonk me een voorzichtig bodempje in. De houten smaak van *Highland Malt*. Specially bottled for Torello, volgens het etiket...

In de badkamer klonk woest gespetter, en even later begon een scheerapparaat dat zijn beste tijd gehad had schor te protesteren. Vervolgens werd er op energieke wijze tandengepoetst. En daar verscheen mijn reisgenoot, de groeven van de kam in het natte haar, gehuld in die ietwat opzichtige zijden sjamberbroek van hem - geschenk van een dame, zo moest altijd half verontschuldigend, half trots worden opgemerkt.

'Prrrima hier, niet?'

Ik kon het niet ontkennen. Mijn bedenkingen lagen op een ander vlak:

'Maar weet je zeker dat we ons niet een beetje opgedrongen hebben? Ik bedoel: in feite kennen we niemand van de mensen hier.' - Onderweg was namelijk gebleken dat het hier niet zozeer 'vrienden' van Kompaan betrof, die ons zo royaal gastvrijheid

hadden toegezegd, maar eerder ‘vrienden van vrienden’, of beter gezegd ‘iemand die hij kende had een vriend die bevriend was’. En die bevriende vriend van die kennis had ons de introduktie bezorgd. Daar bleek het opeens op neer te komen.

Maar Kompaan meende dat van opdringen geen sprake was: we zouden deze mensen léren kennen, en dan kenden we ze vervolgens wél. ‘Bovendien: alsof ze hier niet *plenty* ruimte hebben! Dat moet je gewoon demokratisch zien. De één heeft veel, de ander niks. Dat hoort niet. Trouwens: wie kunnen ze nou beter te gast hebben dan ons? Over een week willen ze ons hier nooit meer weghebben! Zo is dat. - Moet je kijken wat een méésterlijk overhemd dit is...’ Hij liet de soepele stof met een gelukzalig gezicht langs zijn wang strijken, en verkondigde dat het aantrekken van een nieuw, maagdelijk overhemd vergelijkbaar was met de eerste slok uit een glas bronwater met veel ijs. ‘Wist je dat?’ En tenslotte, naar voldoening gekleed en gesoigneerd, luidde het voorstel, meer gericht tot zijn spiegelbeeld aan de binnenkant van de kastdeur, leek het, dan tot mij: ‘Ga je mee buitenspelen, Koekebakker? Beetje de omgeving verkennen?’

Maar ik lag intussen heel prettig op dat bed, glas en sigaretten binnen handbereik, en besloot er de voorkeur aan te geven een poosje alleen te zijn. ‘Beetje nadenken.’ - Wanneer ik mijzelf op dat punt tenminste geloven mocht...

‘Nou ajuu dan, denk maar lekker’, zegt Kompaan.

En dat is, al is het uiterlijk, wat ik nu probeer: nadenken. Dat wil zeggen, ik lig op mijn rug, met mijn handen in mijn zakken. Het papiertje dat ik in één van mijn zakken aantrof heb ik in kleine snippertjes gescheurd. Ik had het die nacht bij het grillige schijnsel van het vuur geschreven - alles wat ik niet noteer zal ik vergeten omdat ik het niet opgeschreven heb - en in m'n zak gestopt. Hanepoten, schots en scheef. Hij is drieëndertig maar hij weet niet wie hij is, had er gestaan. Dat ‘hij’ was vervolgens veranderd in ‘ik’, en ‘maar’ in ‘en’. Ook dat was ik vergeten... Niet bepaald een boodschap om vlijtig op voort te borduren!

Ik tuur naar het plafond dat lichtbruin en onberispelijk egaal is, ingespannen luisterend naar het suizen in mijn lege hoofd - in afwachting van een eerste gedachte. Ik heb mijn schoenen er zelfs bij uitgetrokken, en mijn overhemd losgeknoopt: knellende en drukkende kleding dienen bij het denkproces vermeden te worden. De gordijnen heb ik tot op een kier dichtgetrokken: schel licht is uit den boze. De transistor heb ik ondanks hevige aandrang onberoerd gelaten. Stilte is geboden.

Aan alle stoffelijke voorwaarden is aldus voldaan, er staat niets in de weg... Maar denken? Het enige dat bij me opkomt, om me vervolgens tot vervelens toe niet meer te willen verlaten, is een *mop:*

> Een Amerikaanse schrijver heeft 's nachts altijd de meest schitterende invallen die hij de volgende ochtend steevast weer vergeten blijkt te zijn. Het enige dat hij zich kan herinneren is dat hij er eentje hád. Schitterende synthetiserende inzichten, evenzovele thema's voor te schrijven onverbiddelijke verhalen of romans... Om aan die verspilling een eind te maken besluit hij papier en potlood naast zijn bed te leggen, voor het slapen gaan. De volgende ochtend wordt hij wakker. Wéér zo'n prachtige inval gehad, bedenkt hij, terwijl hij zich staat te scheren. Het papiertje! Hij holt naar zijn slaapkamer, grist het van het nachtkastje. Wat staat er? *Boy meets girl*.

Alleraardigst. Moet ik onthouden, zeg ik loom in mezelf. Leuk voor Kompaan. Maar terzake...

Denken dus. Maar mijn hemel, wat een wonderlijke bezigheid is dat! Ik wil mijn best doen, ik wil me ertoe inspannen. Maar wáár? Waar zit het zwengeltje, waar zitten de trappers? In m'n hoofd? Ik kan mijn vuisten ballen, ik kan m'n tenen woedend krommen, m'n kaken op elkaar klemmen. Maar hoe moet ik mezelf aansporen tot denken? Had ik nou een vast punt in m'n hoofd, dan zou ik me schrap kunnen zetten? Maar naar zo'n eerste waarheid is het vergeefs zoeken in dit brein...

Altijd weer betrap ik me erop dat ik aan het denken sla over het denken zélf, om in hoogst bolle retoriek of hoogst charmante cirkelredeneringen te vervallen - wanneer die armzalige gedachtenstroom van me tenminste niet al voor dat stadium wegge-

vloeid is in een bodemloos niets: gedachteloosheid, het uitsluitend vermogen *zichzelf* op te merken.

Koncentreer je! gebied ik mezelf, waarbij ik met mijn tong in mijn gesloten mond de letters vorm. Maar voordat ik me tegenstribbelend heb kunnen afvragen waarop dan wel, en hoe, is het tot me doorgedrongen dat ik daar al mee bezig ben, met koncentratie. Ik tuurde namelijk naar het plafond, en vervolgens, zonder het te willen, kéék ik. En het viel me, of ik nu wilde of niet, op dat er sluiers gefilterd licht uitwaaierden over dat plafond. Gezien is gezien. Waarmee de onvermijdelijke vraag in feite al gesteld is. *Hé, vreemd is dat. Wat zou dat wezen?* Waarbij mijn hoofd met een beweging die zo minimaal is dat ik niet eens weet of zij wel fysiek is, mijn ogen volgt in het beschrijven van een vraagteken. Zou het, vraag ik me vervolgens af, misschien de weerschijn kunnen zijn van de zon op het gepolitoerde tafeltje, gedempt en tot golven gebracht door de vitrage die plooit in de wind? De innerlijke prikkel deze kwestie af te ronden met een ondubbelzinnig antwoord is nu niet langer te weerstaan. Ik kom dus overeind en kijk. Ja hoor. Zon, vitrage, tafelblad, plafond. Zo is het.

Denken over jezelf: de dialoog met het eigen spiegelbeeld... Hoe moet ik me dat voorstellen? Hoe doen die mensen dat? Want het is helemaal niet zo dat de barrière die ik ervaar door iedereen zo ondervonden wordt. Ik ken ze! Ze zitten, verklaren ze, 'lelijk in de knoop'. Ze weten ook waarmee. Met zichzelf namelijk. En die knoop die halen ze eruit. Dat doen ze door te dénken. 'Daar moet ik eens even over nadenken', hoor ik ze zeggen. - Waarna de spreker zich diskreet terugtrekt achter een gordijn, om even later zichtbaar opgelucht tevoorschijn te komen met de mededeling dat hij 'er uit' is. En dat is dan ook zo. Waarom zou het niet zo zijn? Omdat *ik* me geen voorstelling kan maken van dat geheimzinnige proces, dat zich afspeelt achter dat gordijn? Omdat *ik* me afvraag of je buiten jezelf kunt treden en tegelijk er in, of het begrip zichzelf kan reflekteren? Nadenken over jezelf... *Mij*

geeft het het hopeloze gevoel dat ik pogingen onderneem mezelf aan m'n haren op te tillen. Hun niet! Ze gaan door het leven met een notitieblok onder de arm geklemd. Daar ordenen ze hun gedachten in, wanneer ik ze geloven mag - en ik geloof ze. Krabbeltje hier, krabbeltje daar, pijltje zus, pijltje zo, geheimtaal, cryptogram. De zaken op een rijtje zetten noemen ze dat. Hoe doen ze 't? Hoe zet je zaken ‘op een rijtje’? Welke zaken eigenlijk? Wat voor rijtje?

Laat ik niet menen dat mijn weerzin de dagen te fixeren ook anderen daarvan zou moeten weerhouden! Want ik ken ze. Ze houden dagboek, iedere dag die niet genoteerd wordt is een verloren dag geweest. Hun leven is een insteekalbum dat zich langzaam vult. ‘Woensdag. Vroeg uit de veren. Lekker weertje. Boodschappen gedaan (Hadrianus!). Geluncht met X. Was niet meer wat 't geweest is - daar zit geen nummertje meer in. Wie is er veranderd? Zij? Ik? Zwaarmoedige middag. Ik word ouder. Film 's avonds geen sukses. Over ouder worden. Naar bed o uur 30.’

De plaatsvervangende schaamte breekt me aan alle kanten uit wanneer ik per ongeluk een blik in zo'n kollektie sla. Iedere gebeurtenis ervaar ik als intiem, ieder feit als een bekentenis. ‘Vermoeiende reis. Nachtelijke aankomst. Vuurtje op perron. Wandeling. Eindelijk: Torello. Ontbijt. Me teruggetrokken. Zaken op rijtje gezet. Mezelf ontknoopt. Ander mens geworden.’ Wanneer een dergelijke notitie mezelf zou betreffen zou 't niet anders zijn - al is moeilijk uit te maken wie zich dan geneert voor wie. Hoe dat komt? Misschien verfoei ik de sporen die ik achterlaat. Misschien heb ik nooit willen wezen die ik ben. Terwijl ik helemaal niet weet wie ik ben... Is het de tegenzin? Plotseling dringt het nu tot me door waar ik mee bezig ben: met denken. Ik ben vergeten *niet* te denken doordat ik mezelf vergeten ben... En die vraag is me ontsnapt: heb ik eigenlijk ooit iets zonder tegenzin gedaan? - Dat vraagteken heft beschuldigend de vinger. Jij ondankbare hond! Jij hebt nooit iets zonder tegenzin gedaan! Maar ik weet helemaal niet of dat wel zo waar is, werp

ik flauwtjes tegen. Ik kan immers niet weten wie ik ben omdat ik niet op kan houden mezelf te zijn? En ik kan immers ook niet weten wie ik was omdat ik niet weet wie het is die dat zou weten?

Maar die gedachte blijft gedacht.

Ik herinner me dat ik een keer als kind in een pretpark een labyrint van glas was binnengegaan, uit louter plichtsbesef: iedereen deed 't, het scheen erbij te horen. En al gauw was ik, naar het in een doolhof betaamt, het spoor volledig bijster. Linksaf? Rechts? Rechtdoor? Waar was het open, waar was glas? Viel niet op te maken. Dan maar terug, al was dat volgens een bordje bij de ingang niet toegestaan... Maar welke kant was dat op, terug? De buitenlucht gloorde aan alle kanten even onbereikbaar, waterig groen door de vele lagen beduimeld glas. Ik stond daar in paniek, en ik had me wel ten koste van een zee van scherven een weg naar buiten willen banen: niet omdat ik verdwaald was, want wat men hier deed was niet echt verdwalen, nee, om dat ene moment van volledige verwarring te wreken, dat moment waarop ik stil was blijven staan, in een flits van schrik, met knipperende ogen, omdat ik mijn zintuigen niet meer vertrouwde. Dat ene moment was het geweest alsof opeens *alles* kon gebeuren, alles mogelijk was, geen ramp ondenkbaar. Dat moment van tomeloze angst voor duisternis bij klaarlichte dag. Een flits van schrik, van woede en spijt inéén. *Ik was erin getrapt!* - Want daarvan is deze herinnering het symbool: je bent met open ogen in de val gelopen, je had het kunnen weten en je wist het. Het is je eigen schuld: je hebt, als altijd, weer een stap teveel gezet...

Intussen stond ik daar, en wat me verbijsterde was dit: dat die anderen, bewegende schimmen achter wanden glas, zich bleken te amuseren, de monden vertrokken in een geluidloos gejoel, happend als vissen in een vervuild aquarium, tastend en botsend tussen glas en zinsbegoocheling, dat die anderen, kortom, de lol van hun leven bleken te hebben waar ik me tot op het bot ver-

nederd had gevoeld...

Mijn idee was het ook niet geweest, dat dagje uit. *Ik* hoefde niet zo nodig in zo'n labyrint. En wanneer men me gevraagd zou hebben hoe ik de dag had doorgebracht, dan zou mijn antwoord hebben geluid: we zijn in een grote speeltuin geweest. Er was een doolhof en een draaimolen. En ik kreeg een ijsje. Wanneer men me gevraagd had hoe dat ijsje smaakte, dan zou ik geantwoord hebben: 'zoet'. En wanneer men me gevraagd had of het een leuke dag was geweest, dan zou ik vermoedelijk geknikt hebben, de blik afgewend om niet betrapt te worden. Want het was me geleerd dat het ongepast is daarop ten antwoord je schouders op te halen. Maar wees ervan verzekerd, over mijn ervaring in het labyrint: geen woord. Terwijl toch juist dát moment levend is gebleven, over al die jaren been. Zo levend dat het wel lijkt of er sindsdien niets gebeurd en niets veranderd is. *Ik* ben het die daar aan de grond genageld staat, onvermijdelijk, mijn leven lang... Wanneer het geheugen scherp genoeg is stelt de tijd geen grenzen. De waarheid gaat gekleed in zomerpak, in een spijkerbroek die wel versleten maar niet versteld mag zijn, in kamgaren grijze pantalon met knoopgulp, in plusfours, in poepjesbruine korte broek, in een vermaakt matrozenpak met petje, in kruippakje, trappelzak, die ene luier die de eerste was. Was hij naakt? Ja, onder zijn kleren was hij naakt.

Ik lig in een bruin, houtnerf geschilderd ledikantje. Het beschot is gepolijst door generaties kinderhanden. Op de vier hoeken prijkt een peervormig gedraaide knop. Mijn vader noemt het bed mijn koets.

Ik ben wakker, toch lijkt het of ik droom, of ik de ene nachtmerrie - ik moest maar kon me niet verroeren - ingeruild heb voor een andere die minstens zo angstaanjagend is. Mijn haar plakt op mijn voorhoofd, mijn hart klopt in mijn keel. Ik richt me op om over het beschot te kijken. Ik wil roepen, maar mijn kaken zijn star en mijn tong is verlamd. De kamer is hoog, ruim, ouderwets, met meubels die massief en zwaar zijn. In het donkerbruine zeil, de kleur van chocolade, zitten ontelbare putjes

van stoel- en tafelpoten. De spiegel boven de wastafel vertoont een archipel van verweringsplekken. Een albasten schaal hangt aan drie koorden: de lamp. Onder de schoorsteenmantel zit een rond gat. In het gat een krant. De balkondeuren staan open. Het laatste daglicht valt binnen door een brede kier tussen de gordijnen. Een glimp van daken aan de overkant. Twee fragmentjes waslijn. Een vogel voert konversatie met een soortgenoot, ver weg, voorbij de Amstelveenseweg of verder. Ergens klinkt gedempt een radio. Het is doodstil in huis.

Wat is het dat me zo'n angst inboezemt, terwijl ik daar ineengedoken zit, de handen krampachtig rond de rand van het beschot geklemd alsof ik gevaar loop anders omhoog te zullen vallen? Wat zien die gesperde ogen die ik niet durf sluiten omdat ik dan een onbegrensd firmament vol vallende sterren binnentuimel? Ze zien alles wat ik niet wil zien, de verstoffelijking van een angst die objektloos is, en niet te bestrijden omdat hij schuilt in mezelf. Ikzelf ben het voorwerp van mijn angst.

Schaduwen. Die kast, log en stom. Een stoel, gespannen op zijn poten, gereed om op te springen. De vloer is diepte zonder eind. De spiegel een venster van ijs. De lamp een hangend zwaard. De gefiguurzaagde pinokkio boven mijn bed een grijnzend duiveltje: jongetje, het is te laat. Muren die op me zullen vallen. Het gordijn dat me wurgen zal. Het balkon, de rand ervan: één aanloop, één sprong...

Maar de angst te bestaan wordt overtroffen door de angst niet meer te bestaan.

Dat ben ik, drie jaar oud, in mijn vroegste jeugdherinnering, en dit ben ik: 33. Die kamer is deze. De gapende deur naar dat balkon dit venster. De diepte voorbij die rand is dezelfde diepte. Die angst de mijne. Je hebt de vrijheid om niet te bestaan. Maar ook de vrijheid om op te staan.

Ik sta op, rek me uit, loop naar de badkamer, neem in het voorbijgaan mijn toilettas mee, zet de tas op het schapje onder de spiegel naast die van Kompaan - goeie, ouwe Kompaan... -, draai, de vorsende blik van mijn stille getuige vermijdend, de

koudwaterkraan open, bevochtig mijn polsen, kijk naar de aderen op de binnenkant van mijn polsen, neem een slok water uit de kom van mijn handen hoewel er twee glazen op het schapje staan, droog mijn handen af, loop terug naar de kamer, ga op de rand van het bed zitten, zucht, steek een sigaret op en denk.

Vervolgens neem ik aan dat de herinnering inderdaad zoiets kan bieden als een toegang tot jezelf. En vervolgens neem ik aan dat de waarde van een herinnering niet schuilt in de feitelijke gebeurtenis die er aan ten grondslag ligt. Want die is niet te achterhalen: het beeld dat ik ervan heb is dubbel vertekend, het oog van toen heeft opgemerkt wat het heeft willen zien, en het oog van nu doet hetzelfde met het beeld dat dat heeft opgeleverd. De fysieke gebeurtenis heeft zich gevoegd naar de betekenis die ik er aan verleend heb, zij is er het symbool van geworden. Vervolgens neem ik aan dat de waarde van een herinnering gelegen is in het feit dat zij levend is gebleven. Vervolgens noem ik dié herinnering levend die betrekking heeft op een situatie waarin ik me nog steeds verplaatsen kan. En tenslotte neem ik aan dat ik me er in verplaatsen kan doordat één element in die situatie - die op zichzelf geen vaststaande betekenis heeft - blijkbaar *niet* veranderd is. Namelijk ikzelf.

Ik ga er daarbij van uit dat je je geen voorstelling kunt maken van iets dat je niet op de een of andere manier bekend is, en bovendien dat je je, wanneer iets je eenmaal bekend is, niet meer verplaatsen kunt in de situatie waarin dat niet zo was. Bijvoorbeeld: ik zie een voorwerp zonder te weten wat het is. En iemand vertelt me wat het is. Nu zal ik naar dat voorwerp niet meer kunnen kijken met de ogen van iemand die die kennis niet bezit. Ik kan me uitsluitend nog verplaatsen in die ander, die ik zelf was, voor zover ik *niet* veranderd ben. Is dat zo? *Ik* geloof dat dat zo is. Wanneer iemand me onverschillig laat kan ik me niet verplaatsen in iemand die die persoon liefheeft. Ook niet wanneer ikzelf, in vroegere gedaante, die ander ben. Tenzij ik mijn liefde van toen of mijn onverschilligheid van nu in twijfel trek - en

daarvoor is, lijkt me, geen reden.

Wat ik weet dat weet ik, maar ik kan ook niet meer weten: ik kan ook vergéten. Bijvoorbeeld: ik kan me iemand - mijn vader - alleen maar voor de geest halen in zwijgende gedaante. Hij zit in een stoel, achter zijn bureau, in de huiskamer (die fauteuil, waarin niemand het zou wagen te gaan zitten: 'zeg, ga jij eens uit die stoel...'), of in de tuin (klapstoel, het ontzagwekkend gespannen kanvas van de zitting). Hij leest in een boek, of doet alsof, met een potloodje in zijn hand, en *zwijgt*. Hij hoort alles maar iets zeggen doet hij niet. Ik kan me moeiteloos zijn oogopslag te binnen brengen, zijn tred, de sproeten op zijn handen. Maar zijn stem niet. Komt dat doordat mijn geheugen visueel is ingesteld? Nee, want ik hoor hem ademhalen, ik hoor het pruttelen van zijn pijp, zijn niezen (hááákuchum), het kraken van zijn stoel. Hoe kan dat? Dat kan doordat de momenten waarop hij gesproken heeft zijn uitgewist. Het zwijgen is hier symbool geworden. Blijkbaar is vergeten een aktiviteit van het geheugen die voor de herinnering niet onderdoet.

Ik was niet lang geleden op bezoek bij mijn moeder. Zomeravond. Laatste zonnestralen. Lange schaduwen over geschoren gazons. De roerloze bladeren van de bomen in het park. Koffie. Ik begon, voor het eerst naar ik me realiseerde, over mijn kinderjaren, vertelde dat ik tot het nogal verlate inzicht was gekomen dat die eigenlijk vrij uitzonderlijk geweest moesten zijn: mijn ouders waren al ruim in de veertig toen ik op het tapijt verscheen. Ik wist natuurlijk niet beter in die tijd, ik vond het omgekeerde eigenaardig: die piepjonge ouders van m'n schoolgenoten. Ik zei dat ik geen waarde hecht aan verwijtende verklaringen, omdat die in mijn ogen altijd op niet-omkeerbare stellingen berusten. Dat ik ben zoals ik ben is niet een *noodzakelijk* gevolg. Ik vertelde haar dat ik me niet kon herinneren dat vader ooit een keer iets normááls tegen me gezegd had. Iets van huis, tuin, of keuken. Iets dat je zonder speciale reden zegt, geen aansporing, bevel, verzuchting, maar 'zomaar' iets. Ik vroeg me of in hoe-

verre mijn geheugen me daarin nu bedroog. Maar mijn moeder antwoordde dat zij het zich evenmin kon herinneren. ‘Dat zei hij nooit hè, van die gewone dingen...’ Plus de mededeling dat ze er wel eens ‘tureluurs’ van was geworden. ‘Ik denk dat vader een erg gesloten man geweest moet zijn, ach, in die tijd wist je dat niet zo, de huishouding, zorgen dat alles draaide, de kinderen, het huis was altijd vol mensen...? - Zo zaten we tegenover elkaar, in de late avondzon, mijn moeder en ik, en ik dacht: *verdomd*, het is net echt! Het is net alsof ik werkelijk tegenover mijn moeder zit, praat, ‘kontakt’ heb: ieder woord, ieder gebaar geeft uitdrukking aan die situatie. Wat hier plaatsvindt is een volmaakte imitatie van een situatie die zich uitdrukt! Ik neem een slok van mijn koffie, ik beaam de uitspraak van mijn moeder, ik bedien me van haar sigaretten. Iedere beweging is uitgebalanceerd, ieder woord weloverwogen. Wat is dit voor een gekunsteldheid? Wat is dit voor een schaamteloos geperfektioneerde vertolking van mijzelf?

Jong en vrolijk? Nou nee. Eerder nogal ouwelijk en somber. Eerder verveeld en afwezig. De permanente tegenzin. ‘Als je er nou maar eenmaal aan begint’, zeiden ze, ‘dan komt de zin vanzelf wel.’ Nou, daar heb ik dan nooit iets van gemerkt! Die zin is nooit gekomen. Talloos zijn ze, de momenten, ze hebben vrijwel al het andere dat er ongetwijfeld ook geweest moet zijn, verdrongen in de vergetelheid: dát zijn dode feiten, historische tableaus waarin ik mezelf niet terug kan vinden. Levend zijn de momenten van verhulde tegenzin, van het ‘alsof’.

‘Wat zal ik nou eens doen?’ - Die vraag moet me wel op de lippen bestorven hebben gelegen. Woensdagmiddag. Vrij van school - de school die ik vervloekte, iedere dag opnieuw. Wat zal ik doen? Alle mogelijkheden stonden me in dezelfde mate tegen. Niets bood een vervulling in zichzelf. Zeg me wat ik doen zal! Want alles doe ik in het oog van de ander. Maar ik doe ‘alsof’. Ik bedrieg je, zij het dat ik dat doe om je welwillendheid te winnen. Wanneer ik speelde deed ik net alsof. En omdat spelen geacht

werd ‘leuk’ te zijn, deed ik net of ik me amuseerde. Kijk mij eens spelen! Is het niet een lust voor het oog? Is 't niet voorbeeldig? Wanneer ik mijn huiswerk maak doe ik dat niet echt. Ik weet niet eens hoe je dat ‘echt’ doet, huiswerk maken. Ik weet van *niets* hoe je het ‘echt’ doet. Ik zit nu weliswaar aan tafel onder een lamp, gebogen over een boek, en het lijkt of ik een poging doe dit rijtje uitgangsvormen uit mijn hoofd te leren, maar dat is alleen maar schijn, een vorm van uiterlijk vertoon. Wanneer je me groet dan beantwoord ik niet jou, maar het handgebaar dat ik je heb zien maken. Wanneer je tot me spreekt dan hef ik mijn hoofd en neem een luisterende houding aan. Ik speel. Ik kijk je aan, maar weet niet wie je ziet. Ik speel. En wanneer ik vergeet te spelen dan komt dat uitsluitend doordat ik opga in mijn spel. Je doet je zolang anders voor dat je niet meer van anders weet. Al die vermommingen... Waarom? Om toch in godsnaam mee te mogen doen! Want het isolement binnen je eigen omslotenheid is iets dat je niet kunt verdragen.

Ik herinner me het moment helder waarop ik voor het eerst gekonfronteerd werd met een woordenboek. Een woordenboek, daar staat alles in! Eerst het woord, gevolgd door zijn betekenis. Eindelijk antwoord op mijn vragen! Ik blader. En allengs word ik bekropen door een gevoel van teleurstelling dat zo hevig is dat het me moeite kost mijn tranen in te houden. Er stáát niets, het is leeg! Alles verwijst naar iets anders dat binnen, en niet buiten, het woordenboek gelegen is. Er is geen betekenis, want iedere betekenis heeft een andere nodig...

Je bent een vreemdeling. Taal, tekens en gebruiken zijn je onbekend. Je kijkt hoe anderen zich gedragen, oefent je erin, je bootst de klanken na die ze woorden noemen, imiteert hun gebaren, je probeert uit hun spel de regels te herleiden, je probeert één van hen te worden - tegen beter weten in. Zo speel ik in de poppenkast, maar ik doe het met tegenzin, geplaagd door een gevoel van heimwee dat me nooit verlaten wil, heimwee naar het ongevormde, het vrijblijvende en nog tot niets verplichte: louter objekt, niet geteisterd door hoedanigheden. Het was mijn keuze

niet, ik heb het niet gewild. Daarom haat ik die kokon waarin ik mezelf verloren heb. Want geloof me, het personage waarvoor ik me noodgedwongen uit moet geven boezemt me de diepste afkeer in, ik haat het van stem tot handgebaar. Pas op voor zo'n akteur! Alles is onecht aan hem. Hij valt voortdurend uit zijn rol. Ga hem uit de weg! Mijd hem, voordat hij je heeft kunnen besmetten met zijn permanente plankenkoorts!

'Nee, het gaat niet goed...' Heeft iemand gezegd.

'Hij is dus dood?' Heb ik gevraagd.

Uh, ik bel je zo terug...' Zei die iemand.

Ik zit op de bank en probeer me wanhopig een voorstelling te maken. Een zwaar, machteloos lichaam onder een laken op een ziekenhuisbed dat in een hoek van een gang gereden is. Wat is er gebeurd?

Er lag een briefje op zijn bureau, de achterkant van een geboortekaartje, beschreven met kleine, minutieuze potloodlettertjes. 'De muntenkollektie moet naar het seminarium, de brieven van Bilderdijk naar het Bilderdijkmuseum, de verzameling prenten naar het Gemeentearchief...' Hij heeft dus een voorgevoel gehad. Ik heb het kaartje in mijn binnenzak gestoken, en me voorgenomen het aan niemand te laten zien.

'... die alle verstand te boven gaat.' - Daar besluit het mee. Het is zijn laatste woord.

Ik zit op de bank en probeer radeloos te voelen wat ik voel, maar ik voel alleen maar leegte. Ik weet niets, begrijp niets. Ik ben doorzichtig. Ik ben volkomen transparant.

Ik lag op een bed en staarde naar een plafond dat volkomen vlak en lichtbruin was. Over dat plafond waaierden sluiers gefilterd licht uit. Dat was de weerschijn van de zon op een gepolitoerd tafeltje, gedempt en tot golven gebracht door een vitrage die plooide in de wind. Ik verbeeldde me dat ik zeker wist dat dat zo was.

Ik was wakker en toch droomde ik. Ik droomde dat ik waakte.

Ik was een lichaam dat ruggelings op een bed lag, sereen, zonder één gedachte. Hoe lang heeft dat geduurd?

Er hebben voetstappen geklonken, traag en sloffend. Ze hebben halt gehouden voor de deur van de kamer waar ik lig. Er is geklopt, drie maal, met een bescheiden knokkeltje. En ik heb iets geroepen dat sprekend leek op: 'Binnen!'

Er staat een man in de kamer, een kale man van een jaar of zestig. Hij is gekleed in kamerjas, pyjama, afgetrapte muilen. Zijn houding is lichtgebogen, alsof hij hoffelijk neigt. Hij glimlacht. Hij zit ruim in het vel, alsof het op de groei gekocht is. Zijn gezicht is enigszins ingevallen, maar vrijwel zonder rimpels. Zijn ogen glinsteren levendig en nemen me nieuwsgierig op.

Ik ben opgestaan en heb hem een hand gegeven - dat is me heel redelijk afgegaan. 'Welkom, Merkuur is de naam,' heeft de man gezegd. Hij is in een van de fauteuils gaan zitten die zonder twijfel de zijne zijn, en heeft met een zucht die wijst op een nacht die niet zonder alkohol gepasseerd is, en met een knikje naar de fles, gevraagd of zijn merk me kon bekoren.

Ik knik, ga weer zitten, tegenover hem, wrijf in mijn handen, recht mijn rug. Hij kijkt me onderzoekend aan, schenkt me een bodempje in, en ook zichzelf. Hij laat de drank over zijn tong been en weer spoelen alvorens te slikken. Ook ik neem een slok. Hij zegt:

'Zo, dus u komt uit Holland.'

Ik knik. Hij vraagt me hoe oud ik ben. Ik antwoord naar waarheid, mijn stem klinkt me van grote afstand in de oren. De man meent dat dit heel erg toevallig is: hijzelf is precies twee keer zo oud! Ook ik vind dit bijzonder toevallig. Dan vraagt de man, en het kost me moeite om niet in een allesverslappend lachen uit te barsten, *wie ik ben:*

Ik maak een gebaar dat aarzeling uit moet drukken. Ik krab op mijn hoofd. Maar ik kan moeilijk volharden in dit zwijgen! Dan schraap ik mijn keel en spreek met een stem die ik amper kan herkennen als de mijne:

'Een tijdje geleden kwam ik iemand tegen, iemand die ik nooit

eerder ontmoet had. We raakten in gesprek, en hij vertelde me dat hij zich om de zoveel tijd in een inrichting op liet nemen. Wanneer het hem te machtig werd allemaal. Daar kwam hij dan weer wat op verhaal. Nu heb ik zelf nooit in een inrichting gezeten, en ik kan me ook niet goed voorstellen dat dat later ooit wel het geval zou kunnen zijn, maar wat me zo frappeerde was dat het me allemaal zo wonderlijk *normaal* voorkwam wat die man me zei, sterker: dat zijn gevoelsleven zelfs normaler was dan het mijne of van ieder ander die niet benauwd werd zoals hij, dat hij, kortom, ontvankelijk was waar wij waren afgestompt...' - Daarbij heb ik het gevoel dat ik iets voorlees uit een boek dat me nooit eerder onder ogen is gekomen. Verbeeld ik me dat ik fantaseer? Omdat ik zo iemand nooit werkelijk ontmoet heb, en die konversatie uit m'n duim gezogen? Nee, toch zeker! Ik zwijg, staar in mijn glas. Het moet hem wel in de oren geklonken hebben als het meest ongerijmde antwoord op zijn vraag... Ik maak een verontschuldigend gebaar, en voeg er nog aan toe dat ik, naar ik meen, voornamelijk mezelf tot last ben met m'n beheptheden:

'Tenminste, dat hoop je dan maar.'

En de man? Ik werp een blik uit mijn ooghoeken. De man lacht. Lacht hij me uit? Nee, ik geloof niet dat hij me uitlacht. Hij buigt zich namelijk naar me over, geeft me een vriendschappelijk klopje op mijn schouder, en zegt tegen me, op de knipogende toon van iemand die een aangename verrassing in petto heeft: 'Welkom op Torello. Het zal je hier bevallen.'

IX

Wat een wonderlijk verblijf! Het leek wel of er in dit gewezen klooster, hoog verheven boven het mondaine gewemel in het dal, een vleugje was blijven hangen van de geest van kontemplatie die er ooit geheerst moest hebben - maar dan wel een vorm van bespiegeling die radicaliseerde, die licht ontaardde in excessen... Of was het onder invloed van die merkwaardige man die onze gastheer was, dat men, gewild of niet, bewust of niet, de neiging ondervond om ongeremd zichzelf te zijn? - In het geval van vriend en metgezel Kompaan was dat dan beslist gewild, want weinigen hadden het zo goed getroffen met zichzelf, maar, voor zover ik hem kende, tevens onbewust. Bij mij was 't net andersom. Zo was Kompaan een Kompaan in optima forma. Hij neuriede, klakte met zijn tong dat het een lieve lust was, en liet geen momentje onbenut. De ene dag wijdde hij zich aan het pas ontdekte alpinisme dat hij met meer doodsverachting dan bergervaring beoefende terwille van een ‘onvergelijkelijk gevoel van vrijheid’ dat ikzelf uitsluitend in verband kon brengen met het begrip vrije val - alleen al de aanblik in het trillende oculair van een verrekijker, van dat nietige, vierpotige spinnetje dat zich omhoogwerkte tegen een overhellende rotswand, deed mijn maaginhoud tot in de slokdarm stijgen. De volgende dag was hij druk bezig, vijlend en slijpend, zijn uitrusting te verbeteren met zelfbedachte snufjes, ingenieuze hangijzers en stijgbeugels waarop

hij absoluut patent ging nemen. Dan weer bekwaamde hij zich in het berijden van een ongezadeld paard - dat gelukkig, zij het in het mindere mate voor de viervoeter dan voor hemzelf, hoogbejaard was -, of schuimde hij de benedenstad af in zijn spierwitte kostuum, brutaal en charmant ineen. Ook ik genoot van het voorrecht, door niets en niemand gehinderd wanneer ik hef zelf niet was, mijzelf te mogen zijn: indolent en tobberig met andere woorden, steeds vroeger op de dag wegvluchtend in een alkoholisch waas, aan een toenemende verwarring ten prooi, omdat ik tot inzichten kwam die, als bij een diagnost die van therapie geen weet heeft, alleen maar bijdroegen tot een verhevigd gevoel van uitzichtloosheid. Ik sliep veel, droomde veel, maar het waren dromen waarin volstaan werd met het geven van een bevestiging van de chaos die ik in wakende toestand in mijzelf aanrichtte. 's Middags maakte ik een vaste wandeling naar een hooggelegen alp. Daar kon men zich, wanneer men het gezelschap van koeien niet meetelde, alleen op de wereld wanen. De ijle blauwe lucht, de zachtglooiende weidegronden waarover de middagzon vloeiende schaduwplekken wierp, de bergketens rondom, met hun vaalwit besneeuwde toppen: zo was het al geweest voordat een menselijk oog het gadesloeg. Ik lag er, met naast me een heupflakon cognac, uren in het harde, droge gras, veinzend een boek te lezen, langzaam vervallend in een staat van vervreemding die me tenslotte deed schrikken van zelfs de aanblik van mijn eigen hand. Dan stond ik op, verbaasd over de vanzelfsprekendheid waarmee mijn benen me droegen - om me te verwijderen van iemand die, volmaakt doorzichtig, achterbleef: een afdruk in het gras.

Zo regen de dagen zich aaneen. We groeiden enigszins uit elkaar, Kompaan en ik, maar dat verontrustte hem noch mij, want we waren er aan gewend tijdens uitstapjes ons eigen gang te gaan. Wel informeerde hij voor het slapen gaan trouw naar mijn bevindingen van de afgelopen dag:

‘En? Ben je er al uit?’

Kompaan had op het punt van levensvragen een even simpele als

voor hemzelf bevredigende voorstelling van zaken: men diende het leven op te vatten als een vorm van vakantie. Je was van huis gegaan met een bepaald geldbedrag op zak. Over de hoogte van dat bedrag was je in het onzekere gelaten. Die onwetendheid dwong je tot een keus. Door zuinig aan te doen en ieder dubbeltje drie keer om te draaien voor je het uitgaf, kon je je verblijf zo lang mogelijk rekken. Je kon ook kwistig zijn en doen wat je hart je ingaf. Die laatste opvatting genoot zijn voorkeur. Je terugkeer zou dan weliswaar wat sneller vallen, maar je had tenminste volop van je verblijf geprofiteerd - trouwens, ook in het andere geval kon toch iedere dag de laatste zijn? - Daar hield hij het 'persoonlijk' op, niet in het minst gehinderd door de vraag waarvoor in zijn metafoor dat geld, dat huis en die vakantiebestemming nu eigenlijk stonden. Daarover na te denken achtte hij een niet erg nuttige tijdpassering, omdat het denken in zijn ogen eerder de problemen in de wereld hielp dan dat het tot de oplossing ervan bijdroeg. En in het licht van mijn ervaringen van de afgelopen dagen kon hij daar nog wel eens gelijk in hebben ook...

'Eerlijk antwoord geven?'

'Tuurlijk.'

'Wel, je zult 't niet willen geloven, maar ik ben er intussen achter gekomen dat de moeilijkheid van het geven van een eerlijk antwoord niet schuilt in het openhartig vertellen van de waarheid, maar in de vraag wat die waarheid eigenlijk *is*...'

'Jéézus!'

'Overigens ben ik nog steeds verliefd, geloof ik. Ik weet alleen niet meer zo goed op wie...'

'Weet je wat jij moet doen? Jij moet die vrouw morgen gewoon eens opbellen, zal ze vast ontzettend leuk vinden, je stem weer eens te horen. Doe dat nou, man!'

Dat was weer typisch zo'n advies van Kompaan! *Hij* zou bellen, dat stond vast, stralend van voorpret over de plezierige verrassing die hij een ander ging bezorgen. Ik niet, daarentegen. Zoveel zelfkennis had ik wel. Hij dééd dat gewoon, niet gehinderd door

de gedachte dat die verrassing wel eens een minder aangename kon zijn, voor hem dan, in de vorm van een onbekende mannenstem aan de andere kant van de lijn bijvoorbeeld, een stem die slaperig, boven het geritsel van lakens uit, 'jáá...' zei, gevolgd door een niet eerder gehoord gegiechel van een bekende stem... 'Ik heb haar nummer niet', loog ik, en tastte onwillekeurig in mijn achterzak naar het snippertje papier waarop het, al enigszins vervaagd door slijtage, prijkte. Ik droeg het met me mee, dat snippertje dat ooit in een koffiebar afgescheurd was van een krant, op het gevaar af het kwijt te raken: dat was nou *mijn* vorm van fatalisme. Ik kende dat nummer trouwens uit mijn hoofd.

'O, ik bel morgen Inlichtingen wel even', dreigde Kompaan. 'Wist je trouwens dat je van hier kosteloos de Nederlandse inlichtingen kunt bellen? Ideaal natuurlijk wanneer je een vriendin hebt die daar werkt. Hèèè, ik ga pitten... Morgen lekker zeilen op het meer. Ga toch mee jôh, ze heeft een ontzettend leuke vriendin, een beetje klein en donker, echt iets voor jou, werkt in een boekhandel...' - Die *ze*, dat was een door hem als verpleegster betitelde tandartsassistente - hij hád nu eenmaal iets met verpleegsters - die hij al op de tweede dag van ons verblijf in de stad had opgeduikeld, en die vriendin had ik uit de verte gezien: een spichtig meisje dat duidelijk de rol van bijwagen vervulde - zoals ook ik dat zou zijn ten opzichte van Kompaan wanneer ik hem op dat zeiltochtje zou vergezellen. Nee, ik bleef maar liever waar ik was. 'Beetje orde op zaken stellen en alles eens op een rijtje zetten, daarvoor is een klooster een ideale plaats van retraite...' Zo speelde Kompaan zijn spel, en ik het mijne. - En Merkuur? Merkuur was een geval apart.

Zelden heb ik iemand ontmoet die zozeer door tegenstrijdigheden in evenwicht werd gehouden als onze gastheer. In zijn persoon en levenswandel leken de begrippen vorm en inhoud onafhankelijk van elkaar te bestaan, als twee komplementaire figuren die niets met elkaar uitstaande hadden dan een wederzijdse grens. Waar men bij elk ander geneigd zou zijn te spreken van een

gespleten persoonlijkheidsstruktuur, leek die typering bij hem niet te voldoen: het was alsof hij samengesteld was uit *twee* persoonlijkheden, twee tegengestelde karakters die langs elkaar heen leefden als twee bewoners van een huis die nooit aan elkaar zijn voorgesteld. Het was het één of het ander: óf hij reikte je bij wijze van spreken de hand op een manier die aan niets anders deed denken dan etiquette, óf je werd ongeveer vermorzeld onder de onstuimigheid van zijn omhelzing - zonder dat je wist waaraan je de eer te danken had. Wie hem uitsluitend kende van zijn vormelijke kant, kon menen dat zijn gedrag en uiterlijk vertoon niets waren dan een vertaling van innerlijke leegte. Maar dat was schijn. Zijn gevoelswereld was dermate vulkanisch dat die uitsluitend beteugeld kon worden door het tegenwicht van een tot het uiterste doorgevoerd protokol waarmee zijn omgeving zo vertrouwd was dat men niet beter wist of het hoorde zo en was normaal. Zijn levensgang was cyclisch: hij kende ook perioden waarin hij volledig op hol sloeg en niets hem ver genoeg kon gaan om, alles en iedereen bruuskerend, de dekmantel van uiterlijkheden van zich af te schudden. - Maar daar was hij nog niet aan toe... Voorlopig verkeerde hij in zijn cerebrale fase, voorlopig wekte hij de indruk dat al zijn handelingen weloverwogen waren, de uitvoering van een voornemen, bijna hóórbaar bekommentarieerd door een innerlijke monoloog. Zoals je iemand die dronken is wel eens in zichzelf kunt *zien* praten wanneer hij, zwaaiend op zijn benen, zoiets lastigs moet verrichten als bijvoorbeeld het steken van een sleutel in een slot - 'hier heb ik dus een sleutel, en die moet in dat slot daar, juist ja, nu draaien ja, o nee, precies andersom...' -, zo leek het of Merkuur, juist bij nuchterheid in kennelijke staat verkerend, door geen enkel automatisme bijgestaan, aan alles wat hij deed zijn volle aandacht moest schenken om niet halverwege vergeten te zijn wát hij eigenlijk aan het doen was en hóe dat ook alweer gedaan werd. Dat gaf een merkwaardig voorspelbare toets aan zijn gedrag. Je zag hem bijvoorbeeld een blik werpen op de fles die naast hem stond, en je hóórde zo ongeveer hoe hij zich te binnen bracht

waarvoor het voorwerp diende, wat het bevatte, en hoe de inhoud in relatie stond met zijn lege glas. En je wist: nu gaat hij bijschenken - een handeling die hij trouwens graag en gul verrichtte... En werkelijk, hij kwam overeind en pakte de fles, wat inhield dat hij, snuivend van een inspanning die bij hem een gedachteninspanning was, zijn linkerhand in de richting van de fles stuurde en deze bij de hals omvatte. Daarbij zweeg hij, en ook jij deed er een plechtig zwijgen toe, want je wist dat hij niet langer luisterde: één ding tegelijk. Hij monsterde de dop van de fles en bracht zijn rechterhand in het geweer om hem, na aandachtig het pijltje op de capsule bestudeerd te hebben, los te draaien. De dop verhuisde naar het tafeltje, werd, met de tastende blik van iemand die verziend is, veiligheidshalve nog wat verder van de rand geschoven, waarna de eigenlijke daad van het inschenken op dezelfde ‘hardop gedachte’ wijze verricht kon worden en de vloeistof in de glazen zorgvuldig op hetzelfde niveau gebracht. Dop weer op de fles, fles teruggezet, iets verder van de tafelrand verplaatst, glas aangereikt, eigen glas gepakt. Waarop de schenker in kwestie puffend van voldaanheid terugzakt in zijn stoel, een ferme slok neemt, en, na het slaken van een langgerekt ‘hèhè’, een onderdrukte boer laat en verzucht:

‘Dat wil altijd wel smaken, ja?’

‘Prima spul, meneer Merkuur.’

Hij had een vaste indeling van de dag, de maand, zelfs van het kalenderjaar - weken bestonden in zijn denken niet. Daar werd door hem strikt de hand aan gehouden, ook wanneer, 's zomers en op hoogtijdagen, alle gastenverblijven bezet waren, en het komplex eerder de indruk wekte een ietwat zonderling hotel te zijn of een open inrichting voor luxe-patiënten aan wie uiterlijk niets mankeerde, dan de huishouding van iemand die graag mensen om zich heen had. 's Ochtends werd er uitgeslapen. Zijn ontbijt nuttigde hij tegen het middaguur, meestal in z'n eentje op zijn kamer, soms, wanneer de maand nog pril was, in het gezelschap van gasten die de lunch gebruikten. De middag was

bestemd om te werken. Dan kon men hem treffen in zijn atelier, een reusachtige zolder met matglazen bovenlichten waardoor een koel noorderlicht naar binnen viel, en die zich uitstrekte over de volle oppervlakte van het hoofdgebouw, met aftrek van het trappenhuis. Daar stond ook in rekken zijn komplete oeuvre, rechtop in het gelid: tweehonderdvijfenzeventig grote doeken, alle van dezelfde maat, de lengte- en breedteverhouding volgens de gulden snede. Voor het personeel was deze ruimte verboden gebied, bezem en stofdoek waren er niet bekend, en het leek wel of de chaos die er heerste de mascotte was van Merkuurs laat opgebloeide levensvervulling: alles moest daar blijven zoals het was, een schoonmaakbeurt zou hij moeten bekopen met het verdorren van zijn talent. Hoe hij ooit, al over de veertig, zonder enige opleiding in die richting, zonder er voorheen zelfs maar een neiging toe vertoond te hebben, tot schilderen was gekomen, liet hij in het vage, maar het lag voor de hand dat er minder een ‘wenk van een vriend’ danwel een psychiatrisch advies aan ten grondslag had gelegen. Want echte vrienden bezat hij, die zich tot geen bindende relatie meer in staat achtte, in feite niet.

Wanneer men zijn werkruimte betrad werd men door de gastheer gewaarschuwd voor wat hij ‘het opstapje’ noemde. De vloer was namelijk volledig bedekt door een verend, centimeters dik, naar het midden toe opbollend tapijt, bestaande uit geologische lagen van grijsbruin pakpapier, besmeurde tissues, zand en as, dotten poetskatoen en lappen, door ingedroogde verf tot één geheel verlijmd. Wanneer de wanorde zelfs hem te gortig werd, volstond hij ermee deze met een nieuwe laag pakpapier aan het gezicht te onttrekken - een methode die wel efficiënt was, maar op den duur de stabiliteit van het meubilair ernstig aantastte. Dat was trouwens schaars. Afgezien van een schildersezel, een omgevallen keukenstoel, een leren fauteuil waar de lappen bijhingen, en een bijzonder onappetijtelijke tweepersoonsmatras van het soort dat men wel eens verregend bij vuilnisbakken aantreft, bestond het uit een grote potkachel die minder diende voor verwarming danwel om de kunstenaar te voorzien van de as

waarmee hij zijn verven mengde, en twee tafels van ruw, ongeschaafd hout, die aan weerszijden van de ezel stonden, besmeurd als een palet. Ze waren overladen met lege conservenblikjes, hardgeworden kwasten en penselen, platgedrukte verftubes, schoteltjes met driftig vermorzelde sigareneindjes, glazen en lege flessen. - En pas na dit alles in ogenschouw te hebben genomen drong het tot je door dat het in de ruimte geheel ontbrak aan wandversiering. Voor zover Merkuur de behoefte had zich te omringen met zijn werk, dan toch zo dat het aan het oog onttrokken bleef. En verder niets, geen schetsje, zelfs geen opgeprikte reproduktie of ansichtkaart. Het leek wel of hij alleen maar werkte om het immense magazijnrek te vullen dat zich tegen de achterwand verhief. En zo was het ook. 'Kijk...' zei hij, wijzend op een stoffige maquette die in een hoek op de grond stond. Het was het schaalmodel van het museum dat na zijn dood bij testament zou worden opgetrokken om tot permanente expositieruimte van zijn werk te dienen, ontworpen door een Italiaanse architekt die hij 'mijn eigen Speer' noemde: een futuristisch bouwwerk, gedacht in staal en glas. 'Om ze te pesten. Stel je eens voor: een schitterend museum, tot de nok gevuld met *junk...*' - In werkelijkheid was zijn werk volgens de weinige kunstkenners die het onder ogen hadden gekregen van ongewoon gehalte. Maar de wereld van de kunst was er een waarvan Merkuur zich afzijdig hield. Verkopen deed hij niet, en wanneer hij af en toe wat doeken uit het rek trok, dan deed hij dat met tegenzin, misschien uit angst dat het oog van de ander zijn onbevangenheid zou doden.

Hoewel zijn stijl met de jaren figuratiever was geworden, zij het allerminst naturalistisch, placht de kunstenaar te verklaren dat de opkomst van de vitalistische abstrakte schilderkunst voor mensen zoals hij, 'die natuurlijk eigenlijk niks konden', een zegen was geweest. Zijn doeken waren woest en pasteus geschilderd, meest in teerachtige bruine tinten, in oker, rode aarde. Het thema, voor zover een betrekkelijke abstraktie aan een konkreet onderwerp gebonden kan worden, was onveranderlijk hetzelfde:

geweld, verwoesting, ontbinding. Juist in het vermogen vanuit een abstraktie te werken naar een konkrete, maar niet benoembare voorstelling, waarvan de elementen niet meer waren dan aanduidingen, school het geheim van zijn talent. Zo ging er van zijn komposities een dreiging uit die onontkoombaar was omdat zij, niet lokaliseerbaar, school in onderlinge samenhang. Hij signeerde zijn werk niet, gaf zijn schilderijen evenmin een titel mee, maar beperkte zich ertoe op het spieraam de datum te vermelden en het nummer in de reeks. Zo zwijgzaam als hij gewoonlijk was over zijn partikuliere voorgeschiedenis, zo karig was hij met de toelichting op zijn werk. ‘Ik doe maar wat, begin gewoon maar ergens, en om de een of andere reden blijkt het altijd over hetzelfde te gaan.’ ‘Maar waarover dan precies?’ ‘Dat zie je toch...’ Iemand had eens gezegd dat hij, Merkuur, met verf en linnen zijn angsten bezweerde - en dat was mooi gezegd, zo vond hij zelf. Iedere maand voegde hij met ijzeren regelmaat een schilderij aan zijn oeuvre toe, uitgezonderd een jaarlijkse vakantie die hij steevast genoot in Nice, en dat deed hij nu al vijfentwintig jaar. Parallel aan de maandelijkse wordingsgeschiedenis van een doek voltrok zich een psychische ommedraai aan Merkuur. Zo rustig en bedaard als hij die eerste dagen rondscharrelde op zijn atelier, door zijn oogharen turend naar het vers opgespannen linnen, met in de ene hand een pijpje houtskool en in zijn andere de verlakte vleugel van een uil, zo beschaafd, *gentlemanlike* gedroeg hij zich daarbuiten: een minzame, wat oudere heer van overigens moeilijk te bepalen leeftijd die, tiptop in maatkostuum, niet gehinderd door enige spontaniteit of fantasie, uitsluitend leek te bestaan in zijn goede omgangsvormen. Wanneer vervolgens de eerste grondlagen op het doek verschenen, was het of zich aan de schilder ervan een omgekeerd proces voltrok: alsof er bij hem iets werd blootgelegd. Hij werd verstrooid, zijn stem kreeg de gespannen onzekerheid van iemand die, onbekend met het gezelschap waarin hij verkeert, niet weet of zijn opmerking gepast en terzake is. Hij kon dan opeens in gepeins verzinken, voor zich uitstarend, het hoofd wat scheef, zich er niet van bewust dat een

slip van zijn overhemd over zijn broeksband bungelde, terwijl de jaren bij toverslag op zijn gelaat getekend werden. Dan ontwaakte hij, tipte zijn as in zijn glas, nam een slok, en mompelde: ‘jaja, zo is 't maar net...’ Waaraan had hij gedacht? ‘Aan niets, maar het is gevaarlijk aan *niets* te denken. Dan val je in een peilloos gat.’ Soms stokte hij midden in een zin, stond op, en verliet, zich excuserend met de mededeling dat hij iets vergeten was, het vertrek, om even later terug te keren met de verwilderde blik van iemand die vergeten is wat hij vergeten was.

Gedurende die tussenfase, die een week of twee kon duren, en waarin op het doek dat hij onderhanden had een kompositie verscheen die slechts de gedachteloosheid waarin hij keer op keer verviel tot uitdrukking leek te brengen, een inhoudsloos stramien waarmee hij nog alle kanten opkon, was hij tot diep in de nacht te vinden in de halfduistere kloosterkapel. Daar celebreerde hij zijn passie: de muziek.

Hij was in het bezit van een platenkollektie waarvoor een gemiddeld radiostation zich niet hoefde te schamen, en zowel in zijn woonvertrekken als in de kapel stond een imposante geluidsinstallatie opgesteld. Gedurende de maand vond er een merkwaardige verenging van zijn appreciatie plaats, die er mee eindigde dat hij slechts één muziekstuk, of zelfs een deel ervan, het eindeloos herhalend, kon verdragen. In dat stuk, die passage of die harmonie, trof hij dan, naar zijn zeggen, de volmaakte vertaling van wat hij nou eigenlijk bedoelde. Maar wat dat dan wel was moest in het ongewisse blijven, omdat het buiten de muziek om niet geformuleerd kon worden. ‘Taal verwoest.’

In de volgende fase kon hij uren roerloos op het atelier zitten, onderuitgezakt in zijn aftandse clubfauteuil, starend naar het schilderij ‘waaraan nog iets ontbrak’. De kwasten raakte hij dan dagenlang niet aan, en zijn gedrag werd ronduit destruktief. Hij ging steeds meer drinken, raakte tenslotte een delirium nabij, zijn handelen werd manisch, en hij toonde zich tot welke uitspatting ook in staat om de schijnwereld van vorm en loze uiterlijkheden van zich af te schudden. Dat ging door tot er een nooit

te voorspellen eindstreep werd bereikt: een mate van ontreddering waarvan men ieder moment verwachtte dat hij die met de dood zou moeten bekopen. Tenslotte stopte hij - niet zozeer uit vrije wil, maar eenvoudigweg omdat hij niet meer in staat was een glas naar zijn lippen te brengen. Dan sliep hij een etmaal lang, in bed gelegd door iemand van het personeel of door één van de gezelschapsdames waarmee hij zich die laatste dagen omringde: vrouwen die hij mainteneerde en die met zijn beheptheid bekend waren. Zijn woonvertrekken werden schoongemaakt zonder dat hij het, in coma verkerend, merkte. Wakker geworden stond hij op, herboren naar het leek. Ongewassen, gekleed in kamerjas, liep hij dan naar zijn atelier, keurde het doek gedurende een paar minuten, en voltooide het met een onbegrijpelijke trefzekerheid in minder dan een uur. Het schilderij werd weggezet om het te laten drogen, en een nieuw doek werd opgespannen. Pas dan kleedde hij zich tot in de puntjes, en nuttigde hij op zijn gemak een uitgebreid ontbijt - waarop de cyclus weer van voren af aan zijn aanvang nam.

X

De geschiedenis die deze kleine man me vertelde is wel een van de merkwaardigste die ik ooit gehoord heb.

Hij was geboren in 1913 in Amsterdam, als oudste zoon van een fabrikant van oliën en vetten; zijn geboortehuis lag op een steenworp afstand van het mijne, we bezochten, door drieëndertig jaren tijds gescheiden, dezelfde middelbare school - zij het hij langer en met meer sukses. Na het voltooien van zijn studie chemie vertrok hij, alvorens, zoals in de bedoeling lag, te trouwen en zijn vader op te volgen in het familiebedrijf, voor een stageperiode naar het Zwitserse Bazel. Daar bevond hij zich toen de oorlog uitbrak, en hij bleef er, al snel verstoken van kontakt met zijn verwanten, de daaropvolgende jaren. Na de Duitse kapitulatie keerde hij bij eerste gelegenheid terug naar het vaderland, om tot de ontdekking te komen dat zijn voltallige familie, zowel als zijn verloofde, gedeporteerd, ‘umgesiedelt’ waren, en niet meer teruggekomen. Het ouderlijk huis was leeggehaald, tot het hout van vloeren en raamkozijnen toe. Het enige dat men onberoerd had gelaten waren de roestige kachels in de kelder. Er viel uit af te leiden dat een en ander tijdens de zomermaanden moest hebben plaatsgevonden.

Aanvankelijk vanuit de hoofdstad opererend, later reizend door een nasmeulend Midden-Europa, ondernam hij een vruchteloze zoekaktie. Overal was hij geweest, meest liftend met Rode

Kruistransporten, oostwaarts, tegen de richting in, alsof hij zo werkelijk terug kon gaan in de tijd, om de sporen van een apocalyps in ogenschouw te nemen die nog amper door gras en onkruid aan de blik onttrokken werden. Dat dit fanatiek onder ogen willen zien het karakter van een boetedoening had, was hem pas later ingevallen.

Ten slotte viel er weinig anders vast te stellen dan dat het enige dat hem restte hijzelf was, plus een immense erfenis die zich op deze enige overlevende gekumuleerd had.

Na zijn zaken afgehandeld te hebben - fabriek en huis werden van de hand gedaan - keerde hij het vaderland voorgoed de rug toe. Terug in Bazel zegde hij de huur van zijn woning op, stuurde een kopie van de sleutel naar een liefdadige instelling, vergezeld van een briefje dat het huis leeggehaald kon worden. Hij kocht een koffer en een beperkte nieuwe garderobe, twee identieke paren schoenen, toiletartikelen, en, zich erover verbazend met hoe weinig een mens toe kan in het leven, een treinkaartje naar Nice. Daar arriveerde hij nog diezelfde dag, vroeg in de avond, met, afgezien van het zojuist aangeschafte, niets in zijn bezit dan een paspoort - eigendom van het Koninkrijk der Nederlanden.

Het temperatuurverschil was opmerkelijk geweest en had, in kombinatie met de drukte op het kleine stationsplein, een drukte die hem om de een of andere reden als uiterst mediterraan voorkwam, ondanks alles een vleugje vakantiestemming bij hem opgewekt. Vakantie? *Hij? Toen?*

Hoewel nog vroeg in het voorjaar (begin april), was de avond zwoel als na een zomerdag, al zou het dan wel, realiseerde hij zich, een zomerdag geweest zijn naar noordelijker norm.

Hij staat roerloos, de koffer tussen zijn voeten, aan de rand van het bordes van het stationsgebouw, en zegt in zichzelf: wanneer het nu zou regenen zou de damp van het plaveisel slaan. ‘Maar het regent immers niet.’ Nee, het regent niet.

Vanuit de gammele taxi vormt hij zich een beeld van de stad, met eenzelfde nieuwsgierigheid als waarmee hij gedurende de

treinreis urenlang zonder te bewegen het landschap aan zich voorbij heeft laten trekken: alsof alles nieuw was en voor het eerst gezien, alsof de wereld zojuist geschapen was, kompleet met de illusie van een partikulier verleden en van geschiedenis. In deze stad is hij overigens in werkelijkheid nooit eerder geweest. Vrijwel onophoudelijk claxonnerend baant de auto zich een weg door het drukke verkeer. Veel Engelse kentekenplaten. Zo-zo. Sommige winkels zijn nog open. Huisvrouwen doen er nog even snel inkopen voor het avondmaal. Ja. Noodzakelijk dat vast te stellen. ‘Ze doen inkopen voor het avondmaal.’ Wat de ogen waarnemen dient in woorden omgezet te worden om werkelijk gezien te zijn. Mensen, mensen. Fietsers met alpino's op het hoofd. Flarden harmonikamuziek uit cafeetjes waarvan de deuren open staan. Musette. Of het is nusette? Geëmailleerde reklameborden. Landon Fils. Byrrh. Mannen in wijde overalls staan aan de toog en drinken witte wijn uit overvolle glazen. ‘Ze drinken witte wijn.’ Deze stad bestond al voor mijn komst. Deze mensen leefden.

Wanneer de taxi op een haar na een kinderwagen schept, schrikt hij hevig, maar denkt niet: dat ontbreekt er nog maar aan! Hij vraagt de chauffeur wat kalmer aan te doen, maar voegt er helemaal niet aan toe: er zijn al genoeg slachtoffers gevallen. Hij zegt: ik heb alle tijd. De chauffeur voldoet schouderophalend aan het verzoek. Of is de slakkegang die nu inzet bedoeld als provokatie? 't Zal hem een zorg zijn.

Ze ronden een weids plein. Onder de arcaden stalletjes met manden zeebanket. ‘Fruits de mer.’ Krabben en kreeften. De verblindende lichtpunten van carbidlampen. De taxi draait een brede boulevard op. ‘Promenade des Anglais.’ Muziek van strijkjes, volle terrassen. ‘Palmen.’ Daar waar het donker is is zee.

Wanneer de taxi stilhoudt voor het pompeuze hotel (Negresco), dringt het galmend tot hem door dat hij verzuimd heeft geld te wisselen. Steen in vijver van gemoedsrust. Handen trillen, zweet breekt uit. Alsof de chauffeur hem kastijden zal! Alsof hij niet even snel kan gaan wisselen aan de balie van het hotel! Alsof

hiermee de hele onderneming in het honderd is gelopen! Ja, want alles moet vlekkeloos geregeld zijn, gesmeerd draaien als een zielloze machine, niets mag zich wenden, niets mag toevallig, niets mag onvoorspelbaar zijn...

Na zijn uiteenzetting over valutakoersen achterdochtig te hebben aangehoord, aksepteert de chauffeur brommerig het Zwitserse bankbiljet dat in waarde de ritprijs in veelvoud overtreft. Dan staat hij op het trottoir, zijn koffer in de hand van een in livrei gestoken boy, en rijdt de taxi weg. En weer heeft hij dat gevoel: dat hij een arm mist, of een been. Kan dit werkelijk alles zijn? Heeft hij niet iets vergeten? Een voorwerp? Een handeling wellicht? Iets dat onherstelbaar noodzakelijk zal blijken?

In het hotelregister schrijft hij zich in onder de naam Merkuur, zomaar, in een opwelling, zonder te weten welke associatie hem nu precies die naam heeft ingegeven. Achter ‘occupation’ zet hij een minuskuul horizontaal streepje. ‘Kastlijntje’, denkt hij daarbij. De vraag hoe lang hij denkt te blijven beantwoordt hij met: onbepaald. ‘Indéterminé.’ En, omdat hij niet zeker weet of dat de korrekte term is, voor de zekerheid ook nog: ‘Indefinitely.’ Hij neemt een kamer op de eerste verdieping, met uitzicht op zee, en reserveert een tafel voor het diner. Voor meneer alléén? ‘Bien sûr.’ Hij zegt dat zonder ironie of bijgedachte. Wenst meneer nog op een bepaald uur gewekt te worden? Nee, meneer slaapt lekker uit.

Hoe breed zijn de gangen! Hoe dik is het tapijt! Hoe waardevol die schilderijen! Wanneer die kroonluchter eens naar beneden kwam zetten! Dat zou me een ravage geven! Maar zijn kamer is te hoog, te overdadig gemeubeld en gedecoreerd. De kasten zijn te diep. De badkamer is al te kompleet geoutilleerd voor twee personen. En het bed is breed genoeg om *ouderlijk* bed te kunnen zijn - en dat is breed. Want zijn koffer is te klein. En hij kijkt in de spiegel.

Hij neemt een douche. Poetst zijn tanden. Scheert zich. Snijdt zich daarbij niet. Verkleedt zich langzaam en sekuur, zijn das wel driemaal strikkend voordat de gewenste symmetrie, de ideale

lengteverhouding tussen voor - en achterpand bereikt is. Hij verricht deze handelingen neuriënd, volmaakt gedachteloos. Neuriënd? Ja, want straks gaat hij dineren. Alvorens de deur te sluiten werpt hij een blik achter zich, en realiseert zich dat hij dat die ochtend heeft nagelaten bij die andere deur.

Hij loopt met afgemeten passen door de gang. De trappen afdalend ontmoet hij zichzelf in de reusachtige spiegel op de overloop. Hij recht zijn rug en zegt in zichzelf: zie! hij schrijdt! hoe heroïsch is zijn schrijden!

Maar bij het betreden van het restaurant: precies het omgekeerde. Een flits van paniek. Het is hem aan te zien! Kelners komen geruisloos van alle kanten aangesneld. Exit door de achterdeur - met zachte drang of harde hand. Omdat hij een aanblik biedt die men in het restaurant van een luxehotel niet gewend is te verdragen.

Nee niets, natuurlijk niet. De gerant neigt, hij begeleidt hem naar zijn tafel, schuift zijn stoel aan, en hij zit. Dat is vlekkeloos verlopen.

Het restaurant is gelukkig matig bezet: wat bejaarde wintergasten, zakenlieden, een echtpaar met twee voorbeeldig opgevoede jonge kinderen, een geüniformeerde hoge Piet in het gezelschap van een iets te jonge dame, en, aan de tafel tegenover de zijne, een blondharige leeftijdsgenoot die, terwijl hij machinaal zijn soep lepelt, volhardt in zijn lektuur. Mann's *Zauberberg*, hij herkent de band.

In hotel Negresco blijkt voedseldistributie een onbekend begrip. Hij bestelt een kompleet menu, niet omdat hij honger heeft, maar om het zo lang mogelijk te laten duren. Langzaam heeft hij gegeten, zonder veel smaak, mes en vork hanterend met een chirurgische precisie. Tussen de gangen door heeft hij beheerst zijn benen over elkaar geslagen en zijn kin op zijn gevouwen handen laten rusten. Hij heeft om zich heen gekeken met de kalme blik van iemand die in innerlijke rust verkeert. ‘Ze stoppen eten in hun hoofd’ - die gedachte heeft hij meteen verdreven door zich te bedienen van een sigaret. Dus denkt hij niet - want rookt hij.

‘Morgen ga ik mezelf een zilveren sigarettenkoker cadeau doen.’ Dat is geen denken, dat is formuleren, juist om niet te hoeven denken. Cadeau doen. Cadeau doen. - Want heb ik teveel gedronken? Nee, de fles is nog voor ruim eenderde vol. Heb ik een boer gelaten of een scheet? Ook niet. Zelfs geen binnensmonds oprispinkje of heimelijk windje is me ontsnapt. Ook heb ik niet in mijn bord gespuugd. Niet in neus of oor gepeuterd, dus ook het produkt niet geïnspekteerd, onder de nagel van duim of pink. En toen de leeftijdsgenoot bij het aansnijden van zijn *côtelette suisse* dodelijk getroffen werd door opspattend vet - ben ik toen in lachen uitgebarsten? Nee, ik heb mijn blik diskreet afgewend, zoals het hoort. Ik ben niet op de tafel geklommen, heb mijn broek niet laten zakken, heb geen obscene taal uitgeslagen, die kelner geen beentje gelicht - al had hij het verdiend. En toen ik zag dat de hand van die operettegeneraal onder de tafel tastte naar de knie van zijn tafelgenote ben ik niet opgestaan en heb ik hem de Hitlergroet niet gebracht. Ik heb geen glas wijn uitgegoten in het décolleté van die iets te jonge dame, de kinderen van het echtpaar niet met een dessertlepeltje de ogen uitgewipt, ik heb me beschaafd gedragen zoals men zich beschaafd gedraagt. - Dat is namelijk de reden van zijn komst. Daarvoor is hij hier. Omdat er hier op hem gelet wordt. Hier dient hij te weten hoe hij kijken, lopen moet. Hier bestaat hij uitsluitend nog in zijn gedrag.

Het is tegen half twaalf wanneer hij zich neuriënd - neuriënd omdat hij weet wat hij gaat doen - naar de bar van het hotel begeeft. Hij bestelt een bruine rum, niet omdat dat het sterkste in huis is - want dat weet hij niet -, maar omdat hij nooit eerder bruine rum gedronken heeft. Afgezien van de leeftijdsgenoot die, nu gehuld in blazer, verdiept is in zijn boek en bier drinkt, is hij de enige klant. - Hij zou hem aan kunnen spreken, een gesprek kunnen beginnen: ‘bevalt het u, dat boek...?’ Maar hij volhardt, nippend aan de rum die zijn slokdarm in een aangename gloed zet, in zwijgen. Al was het maar om niet het risiko te lopen te zullen vragen, ongewild en voor hij er erg in heeft: hoe is dat

nou, schéél te zijn? Praten, konverseren, zonder te schrikken van zijn eigen onzekere stem, zonder de angst *door te zullen slaan* - alsof er dan toch werkelijk iets te bekennen valt... Ook dat zal komen.

Hij bestelt hetzelfde, en de in een gestreept vestje gestoken barkeeper ziet er aanleiding in om nieuwsgierig te informeren of hij misschien een Duitser is. Geen Duitser, antwoordt hij met tegenzin, onwillekeurig overschakelend op Engels, omdat zijn aksent vermoedelijk die vraag heeft uitgelokt. Zwitser dan? - Ook de ander bedient zich nu, niet weinig trots, van Engels. Nee, geen Zwitser. Hollander, maar wel in Zwitserland woonachtig geweest de laatste jaren. Gevlucht? Nee, zat er toevallig al. Wat een geluksvogel is hij! Geluksvogel, inderdaad. ‘It was terrible here, sir’. Hij antwoordt met een gebaar van: 't is algemeen bekend, en geeft, door zich half af te wenden, te kennen dat wat hem betreft het onderhoud geëindigd is.

Na het tweede glas zonder verdere tegenslag leeggedronken te hebben, gaat hij naar zijn kamer - waarbij het neuriën achterwege blijft. Hij opent de deuren naar het balkon. De boulevard is uitgestorven. Nachtwind. Het droge geritsel van de leerachtige palmbladeren die hij, wanneer hij zich uitrekt, aan zou kunnen raken. Geruis van branding, tikken van kiezels. De sikkel van de maan. Sterren. En verder? Een hondje dat voorbij komt, keurig op het trottoir, en op een holletje om de hoek verdwijnt, de neus aan de grond. Nog meer? Een gedachte die zich aan hem opdringt: de gedachte geruisloos naar beneden te gaan, naar buiten, op zijn tenen, en, gekleed als hij is, de zee in te lopen, kaarsrecht, in een beheerst wandeltempo, dieper en dieper, tot de waterspiegel zich boven zijn hoofd gesloten heeft... Hij huivert van de kilte die onder zijn kleren kruipt. Dan zegt hij in zichzelf: hier ben ik. En: ik ben hier. Mijn eerste dag.

Hij trekt de gordijnen dicht, kleedt zich uit, merkt dat hij aan alles gedacht heeft behalve aan pyjama's, en kruipt naakt tussen de koele, stijfgesteven lakens. Zijn lichaam is zo zwaar dat het verbazing wekt dat het bed niet onder zijn last bezwijkt. Hij

trekt het licht uit, sluit zijn ogen, en zegt in zichzelf: nu gaan we slapen. Slapen? *Hij? Toen?*

Pijnlijke steken in zijn borst ter hoogte van zijn middenrif die zich niet laten bestrijden met massage. Oorsuizingen alsof er ergens gas ontsnapt - wat toch niet het geval is. De onmogelijkheid zijn ogen gesloten te houden, omdat er een hoofdpijnverwekkende druk op zijn oogleden wordt uitgeoefend. Hij draait zich om en om. Gaat zitten. Haalt diep adem - wat niet helpt. En ligt weer.

Schemertoestand, tussen slapen en waken. Een wonderlijke, want tot het uiterste gekomprimeerde leegte. Samenpersing van niets. Tastbaar vacuüm. Het is alsof zijn brein, geheel buiten zijn wil om, koortsachtig, als een bezeten gemaal in de weer is zijn hoofd gedachteloos te houden, vrij van beelden, leeg, zonder herinnering. Wat zich aandient, en *alles* dient zich aan, wordt weggezogen, vervloeit in duisternis voordat het zich heeft kunnen tonen. Duisternis en stilte. Hij spert zijn ogen wijd open in die duisternis, maar geen glimpje licht dringt tot hem door. Hij spitst zijn oren, houdt zijn adem in - maar in deze luchtledigheid ontbreekt een drager voor geluid.

Hoe zich te ontspannen, wanneer dat ontspannen al zijn krachten opeist? Hoe tot rust te komen, wanneer die rust alleen ten koste van een uiterste inspanning verworven kan worden, en in stand gehouden? - Misschien door water te gaan drinken.

Wanneer het glas aan zijn trillende hand ontsnapt en uiteenspat op de granieten badkamervloer, staat zijn hart stil en kost het moeite weer op adem te komen. Wanneer hij de scherven voorzichtig verzameld heeft, en gedeponeerd op de bodem van de prullebak, werpt hij er nog een blik op. En wanneer hij weer in bed ligt en het licht is uit, slaagt hij er niet in zich te bevrijden van dat laatste beeld: die scherpgepunte glasscherven, zo dichtbij, zo binnen handbereik. Hij staat op, wikkelt de scherven in een stuk vloeipapier, en werpt het pakketje met een wijde boog vanaf het balkon het duister in.

Vervolgens heeft hij de kamer doorzocht. Voor de keus gesteld

tussen een franstalig Nieuwe Testament, een engelstalig dito, en het telefoonboek van Nice en omstreken, heeft hij de voorkeur gegeven aan het laatste. Hij is begonnen bij de A, en inderdaad in slaap gevallen.

Hoewel hij die nacht de klok van vieren nog heeft horen slaan, is van uitslapen geen sprake. Acht uur. Hij vervloekt zichzelf vanwege de kier tussen de gordijnen en de baan oogverblindend zonlicht die erdoor naar binnen valt. Gordijnen dicht en verder slapen? Nee, want hoofdpijn. En hoe vroeg het ook zijn mag, en hoe lang dus nog de dag - laat hij in godsnaam voorbij zijn, deze nacht.

Hij belt voor zijn ontbijt. Het wordt binnengebracht door een meisje van een jaar of achttien, mollig en zwartharig, Algerijns, naar hij vermoedt. ‘Heeft u goed geslapen?’ Borsten. Brede heupen. Een handgebaar: kom jij maar eens wat dichterbij. ‘Jij wilt vast wel wat bijverdienen...’ Waarop ze haar schortje afdoet, haar rok uittrekt, en dat witte bloesje, haar kousen afrolt, haar borsten nog dieper insnoert om haar beha te kunnen ontsluiten, en, met niets aan dan een broekje, zacht en warm, in bed kruipt bij die gulle jongeheer? - Zelfs haar blik vermijdt hij.

Hij ontbijt in bed, leest de krant (Nice Matin). ‘De heer Keitel verklaarde ten overstaan van het tribunaal: “Hetgeen door de openbare aanklager aan de hand van dokumenten is bewezen overtreft mijn voorstellingsvermogen zozeer, dat ik het niet juist acht dit bewijsmateriaal met behulp van juridische argumenten aan te vechten”.’ En: ‘Dr Marcel Petiot, beschuldigd van moord op 27 personen, is schuldig bevonden aan 24 moorden en ter dood veroordeeld. Het vonnis zal door de guillotine worden voltrokken. Drie minuten na het uitspreken van het vonnis heeft Dr Petiot hoger beroep aangetekend.’ Hij leest die laatste zin over en over. Drie minuten. Waarom in godsnaam *drie* minuten? Hij kijkt op zijn horloge. Nog maar amper negen uur.

Die ochtend wandelt hij, de hoed voor zijn ogen getrokken, in de ochtendzon over de Promenade des Anglais. De zee. Het kiezelstrand. De witte, fel oplichtende hotelgevels. De parasols. De

palmen. De lucht, lichtblauw, transparant. - Hij loopt. De gewaarwording *op* iets te lopen. Te weten: op de korst van een planeet.

In de merkwaardig intieme, aan drie zijden door huizenblokken omsloten haven kijkt hij, in het gezelschap van een paar mummelende bejaarden, toe bij het lossen van een vissersboot. Kolossale, dikbuikige vissen worden een voor een opgegooid en opgevangen, een levende ketting van handen die eindigt in een diepe kar met ijs. Ze zijn hard en glad als natte keien. Rigor mortis. Wanneer de laatste vis in de kar verdwenen is, blijft er op het dek een dikke gelei van bloed en slijm achter.

Hij neemt de weg naar Villefranche, bestijgt de duizend treden van de Mont Boron. Hoevelen zijn hem voorgegaan? Het treegewijze pad dateert, leest hij op een bord, uit de tijd van de Romeinen. Cypressen, oleander, zwaargeurende mimosa. ‘Wat een paradijsje.’ Hof van Eden. ‘Of van heden?’ Klopt dat? Ja, dat klopt.

In het voorbijgaan taxeert hij de villa's die tegen de helling gebouwd zijn, schat de omvang van de tuinen, inspekteert de staat van onderhoud. *Gesteld* dat ik er eentje zou kopen, welke zou ik nemen? Een visioen: daar staat hij, lang en slank, in een perfekt gesneden smoking. Lang en slank? Hij *is* niet lang en slank. Niettemin: daar staat hij, op dat bordes daar. De avond valt. Achter alle ramen van het huis brandt licht. Geluid van vele stemmen. Muziek. Een grote auto zweeft geruisloos dichterbij. Hij daalt af. De auto stopt. Hij opent het portier, buigt zich, fluistert: ‘eindelijk, daar ben je...’

Hij luncht op het terras van een uitspanning, gelegen op de top, met uitzicht over zee en stad. In de verte: zijn hotel. De gewaarwording op hetzelfde moment ook dáár te zijn, onder een parasol op het terras, genietend van een lunch die wel wat beter is dan deze. Ook die ander, op dát terras, heeft de ogen opgeslagen. In de verte: Mont Boron. Maar die ander weet niet dat hij dáár is. Want die ander is hier nooit geweest... Hij steekt een sigaar op, niet ontevreden over zichzelf en over die gedachtengang. Want

hij heeft er toch maar mooi een fikse wandeling opzitten, in tegenstelling tot die ander...

De terugtocht verlengt hij door een ruime omweg te maken, uitmondend in een oud stadsgedeelte, dat eerder Oosteuropees aandoet dan Frans. Zelfs die konstatering verlamt hem een moment. Wirwar van steegjes. Zwaarbeladen waslijnen overdwars. Grauwe wanden die in de hoogte overneigen onder dat gewicht. Fluisterende schimmen in de schemer van onverlichte winkeltjes met open pui. Zwarte hoeden. Al die baarden... Ja, nou èn? - Weet je wat wij gaan doen? Wij gaan een mooie sigarettenkoker voor jou kopen.

In een antiekzaakje vindt hij er een die weliswaar dof en gebutst is, maar gesierd wordt door twee initialen, een P, een M, kunstig gegraveerd. Pro Memorie... Verder lopend vermaakt hij zich met de vraag welke voornaam hij zich voor die P gaat kiezen. Na een drogisterij te zijn binnengegaan, waar hij bij gebrek aan vocabulaire zijn wens met poetsende bewegingen kenbaar maakt, keert hij terug naar zijn hotel. Kwart voor vijf. Alweer bijna tijd om een aperitief te gaan gebruiken.

Op zijn kamer poetst hij de koker tot hij zich erin kan spiegelen. Hij vult hem en steekt hem op zak. Die hèb ik. Jets is meer dan niets. ‘Wie amper één dag oud is, die héèft nog niet zoveel.’ - Dat zinnetje, waarvan hij het gevoel heeft het een keer gelezen of gehoord te hebben, zal hem die avond, kompleet met die nadrukkelijke accenten, als een eentonig refrein door het hoofd blijven spelen.

Hij leest de avondedities van de kranten (Andrej Gromyko benoemd tot Russisch ambassadeur in Washington; Arthur Axmann, voormalig leider van de Hitlerjugend gearresteerd; Duitse universiteiten broeihaarden van reaktie; studenten boycotten muziek van ‘food’ Mendelssohn; Neurenbergse tribunaal wordt ‘propaganda van triomfantelijk lachende overwinnaar’ genoemd; Von Ribbentrop veinst onwetendheid: ‘ik heb het niet geweten’), en gaat dineren in het restaurant. Hij krijgt hetzelfde tafeltje toegewezen als de vorige dag, en moet zich bedwingen

niet precies hetzelfde te bestellen.

Aan het tafeltje tegenover het zijne zit een verliefd paartje. Dat is vervelend. Daar hoort iemand te zitten die verdiept is in een boek.

Half elf: hij laat zich naar het casino van Monte Carlo rijden, met het voornemen het kapitaaltje dat hij van plan is in fiches om te zetten, in recordtijd van de hand te doen. Om te voelen hoe dat voelt. Twee uur later heeft hij het verdrievoudigd, en wat hij voelt is onverschilligheid. Wie amper één dag oud is... - zeg, hou op! Hij schuift de berg fiches, inzet plus winst, op zwart. Het wordt zwart. Hij schuift ze naar rood. Het wordt rood. Hij laat ze liggen op rood. Het wordt zwart, en het resultaat blijft onverschilligheid. Hij geeft de croupier een knipoog en verdwijnt.

Die nacht bestrijdt hij zijn slapeloosheid suksesvol met cognac, zijn kater de volgende ochtend minder suksesvol met glazen mineraalwater en een Engels ontbijt.

Hij maakt dezelfde wandeling naar de Mont Boron. Begroet herkenningspunten alsof het oude bekenden zijn. Luncht op het terras, waar het op hinderlijke wijze drukker is dan de dag ervoor. Werpt een blik op het hotel in de verte. Maar die ander zit daar niet, dit keer. Die ander heeft, met niets in het hoofd dan het gedachteloos vullen van een dag, dezelfde wandeling gemaakt als hij. Want alles moet hetzelfde zijn, doel in zichzelf, zonder verwijzingen. Een neutraal, gevoelloos verglijdend *nu,* zonder toekomst omdat er geen verleden is.

Hij eet. Hij drinkt. Hij ziet en hoort - onvermijdelijk is dat. Kinderstemmen bijvoorbeeld. Een groepje kleuters. Ze spelen met emmertjes en bekertjes in het grind van het terras. Ach so... Een klein meisje bijvoorbeeld, dat stralend een karretje trekt waarin een beer. Ach so... Waarom de blik afgewend? Omdat hij zijn ogen vochtig voelt worden? Onzin. Kinderen zijn kinderen. Karretje is karretje. Beer is beer. Hij kijkt hoe laat het is. Bijna twee uur alweer. Over vijf minuten mag hij verder van zichzelf. Het oude stadsgedeelte zal hij gaan vermijden, pyja-

ma's kopen zal hij dit keer niet vergeten, hij zal de kranten lezen, een aperitief drinken, dineren aan dezelfde tafel, het casino bezoeken zonder zelf te spelen, zijn slapeloosheid zal hij verdrijven met cognac.

Maar: nadat hij om af te rekenen in zijn binnenzak getast heeft, en daar een leegte heeft bespeurd, de *negatieve aanwezigheid* van iets - zo tastbaar dus -, begint hij al zijn zakken te doorzoeken, steeds weer, steeds dezelfde zakken - met de razernij van iemand die een wesp onder zijn kleren voelt.

Want: zijn paspoort. Zijn paspoort is daar niet.

Een loden angst houdt hem op zijn stoel gedrukt, voorschouw van alles dat komen gaat en onafwendbaar is. Zweet op zijn voorhoofd - zelfs om het af te vegen ontbreekt hem de kracht. ‘Kunt u aantonen dat u bent wie u zegt te zijn? Niet? Zegt u nou zelf... Heeft u dan ooit een cheque geïnd *zonder* legitimatie? Natuurlijk is dat geld op die rekening van u. Alleen, wie bént u?’ En in het hotel: ‘Niet Merkuur dus, dat was een grapje zegt u zelf. Leuk grapje!’ In gedachten telt hij zijn kontanten. Niet eens genoeg voor de hotelrekening over de afgelopen dagen. Ironisch: dat gemiddelde jaarsalaris dat hij aan de speeltafel verkwanseld heeft! Heel leuk: dat superieure knipoogje dat hij de croupier heeft toegeworpen! ‘Neemt u daar maar even plaats, het is zowel voor uzelf als voor ons het beste wanneer we deze zaak diskreet en zonder misbaar afhandelen.’ En daar zit je, kaffer die je bent. Je koffer wordt gehaald en naast je neergezet, terwijl de portier fluisterend een telefoongesprek voert. ‘Maar heeft u dan helemaal niets van waarde?’ Je overhandigt hem de sigarettenkoker. Pro memorie. Men bekijkt hem met een vies gezicht en schudt het hoofd.

Hij staat op, wankelend, trekt zijn jas uit, betast de voering. Niets. Dan valt hij terug in de stoel. Hij begint te trillen over al zijn leden en zijn stoel trilt mee. Het is alsof alles dat hij achter heeft gehouden opeens een uitweg zoekt. Alle woede, alle angst, alle verbijstering, al het medelijden, al het zelfbeklag - alles ontlaadt zich in dit niet te onderdrukken trillend huilen zonder

klank of traan.

De kelner komt aangesneld met een glas water. Hij drinkt het gehoorzaam leeg, met kletterende tanden, en zegt dat het weer gaat.

Tenslotte onderneemt hij de terugtocht, langzaam, met aarzelende tred, de ogen speurend op en naast het pad, zich steeds weer inprentend hoe een paspoort er *uitziet*. Zwart toch? Een klein zwart boekje toch? - De afwezigheid die hij ervaart is zo sterk dat het lijkt of hem met dit verlies werkelijk het bestaan ontnomen is. Hij moet zich tot het uiterste bedwingen om niet te gaan liggen, zomaar, langs de kant van de weg, om nooit weer op te staan. Beheers je! Denk na! Ben je op de heenweg ergens blijven staan? Nee. Niet dat ik weet. Heb je je jasje uitgetrokken? Ook niet. - Hij zoekt vergeefs naar de blinde vlek in zijn geheugen, die vlek waarin dat moment vervloeid is, dat moment waarop hij, op de heenweg, halt heeft gehouden, zijn jasje heeft uitgetrokken, heeft omgekeerd, en leeggeschud. De enige konklusie die er logischerwijs te trekken valt is, dat het onmogelijk is dat hij zijn paspoort *niet* meer heeft. Weer doorzoekt hij zijn zakken, tast hij de voering af. Dan verscherpt zich een beeld. Zijn hotelkamer. Het bed. Het nachtkastje. Daarop, naast het voetstuk van de lamp: zijn pas. Zijn pas! Hij heeft hem op het nachtkastje laten liggen! Hij is vergeten zijn pas bij zich te steken! Straks zal hij binnenkomen, en *daar* zal hij liggen, zijn pas!

Binnen de bebouwde kom beland, houdt hij een taxi aan. *Vite!* Negresco! *Vite!* Tien minuten later opent hij met stilstaand hart de deur van zijn kamer. En werkelijk, daar ligt zijn pas. Hij grist hem van het kastje. Slaat hem open. Ja, zo luidt zijn naam, en dat is inderdaad zijn foto.

Hij laat zich achterover op het bed vallen. En krijgt de slappe lach. Een slappe lach die overgaat in huilen, maar nu echt. Hij kronkelt over het bed, een prop laken tussen zijn tanden, en slaagt er niet in zichzelf tot bedaren te brengen, slaagt er niet in zich te bevrijden van het beeld dat dit allesverslappende huilen in stand houdt. Dat hij alleen is, en in Nice, op een bed ligt, built,

en niet op kan houden met huilen, want sigarettenkoker.

Grotesk vervormd door een waas van tranen komt het kamermeisje naderbij. Hoe is ze binnengekomen? Haar hand op zijn schouder. Kan ze iets voor hem doen? Hij schudt heftig het hoofd, verbergt zich in het kussen. En even later, wanneer ze op de rand van het bed zit, in haar schoot. En dan staat er opeens een man voor het bed. Die man knipt een tasje open en haalt een stethoscoop tevoorschijn. Hij wordt beklopt en beluisterd, gezond maar overspannen verklaard, en - blik op fles cognac - 'voorzichtig aan met alkohol'. Hij krijgt een recept voor een kalmerend drankje en een slaapmiddel in tabletvorm.

Die nacht heeft hij voor het eerst ervaren hoe het is wanneer je lichaam slaapt terwijl je geest helder blijft. Alsof je gedachten zweven. En de volgende dag hoe het is wanneer je geest slaapt terwijl je lichaam waakt. Alsof je niet werkelijk bestaat.

Hij zit op het hotelterras, niet wetend wat te doen. Weggaan? Bazel, Amsterdam, waarheen? Zijn vierde kopje koffie. Nog een sigaret. - Wel, overspannen dus...

Hij ziet alles - zee, mensen, parasols, vlaggen, verkeer, stoelen, tafels, een kopje -, en alles benauwt hem. Alles, tot het feit toe dat hij ziet en dat hem dat benauwt. Ik ben bang. Waarvoor ben ik bang? Voor alles. Bang voor alles. Bang dus. Ja. Maar is niet alle angst te herleiden tot angst voor de dood? Ja. En dit is de paradox: dat je je uitsluitend van die angst kunt bevrijden door de dood zelf. De dood kan alleen bezworen worden door de dood. - Die gedachte blijft hem door het hoofd spelen, die gedachte wordt, alsof het een wiskundige formule is die antwoord geeft op al zijn vragen, de onvermijdelijke uitkomst van iedere gedachtengang. Die gedachte krijgt de kracht van een besluit, en tenslotte het gezag van een gebod. Je wilt niet langer, zeg je, je bent bang? Je zegt dat je niet langer bang wilt zijn? Wel, je *hoeft* helemaal niet! Niemand zal je tegenhouden...

Hij ligt op zijn bed, zoekt in het telefoonboek. Een arts die niet de hotelarts mag zijn. Op tafel staat een flesje slaaptabletten. Hij heeft ze geteld. Het zijn er negenentwintig.

‘Neem me niet kwalijk dat ik u stoor, maar ik zit met een probleempje. Mijn naam zult u niet kennen, maar ik ben een Nederlandse romancier, hier in Nice bezig de laatste hand te leggen aan een boek. Ik zal u niet lastig vallen met het thema, dat doet ook niet terzake. De kwestie is deze: ik wil mijn verhaal vanavond beëindigen met de dood van mijn protagonist. Suïcide. Slaapmiddelen. En nu is het voor mij van belang zeker te weten dat de dosis die ik hem in mijn boek laat slikken ook werkelijk een dodelijke dosis is. U begrijpt mijn vraag?’

‘Aan welk slaapmiddel had u gedacht?’

‘Phenobarbital. Mijn hoofdpersoon is in het bezit van dertig tabletten phenobarbital van vijftig milligram. Is dat toereikend?’

‘Eén moment, ik zoek het even voor u op...’

Stemmen op de achtergrond, onverstaanbaar. Voetstappen die naderen. Hij houdt zijn adem in.

‘Ik heb het hier. De maximale dosis is tweehonderdvijftig milligram per keer en vijfhonderd milligram per dag. Ik kan u dus geruststellen: uw hoofdpersoon is morgen zo dood als een pier...’

Een wonderlijke kalmte is over hem gekomen. Het is alsof iedere handeling die hij verricht - zonder haast want hij heeft alle tijd - de enig mogelijke is.

Hij belt naar de receptie. Informeert hoe laat de ochtendpostbestelling gewoonlijk plaatsvindt. Tussen acht en negen? Keurig.

Hij schrijft, zich verbazend over de regelmaat van zijn handschrift, een briefje aan de direktie van het hotel. Maakt daarin zijn voornemen kenbaar. Excuseert zich voor het ongemak. De service was prima. Hij is volledig compos mentis. Gelieve te voorkomen dat het kamermeisje mij aantreft. Nabestaanden zijn er niet, voor zover mij bekend. Bijgevoegde cheque moet ruim voldoende zijn voor de rekening plus nog komende kosten. Hij likt de envelop dicht, loopt de trappen af, koopt bij de receptie een postzegel, zegt dat hij vroeg naar bed gaat en niet gewekt

hoeft te worden, gaat naar buiten, post de brief in een bus vlak om de hoek en wijdt een gedachte aan de omweg die deze zal gaan maken.

Terug in zijn kamer staart hij even uit het raam, stelt vast dat het uitzicht hem inmiddels wel bekend is en de neus uitkomt, loopt naar het bed, bukt zich, pakt de fles cognac, giet het staartje in een waterglas en drinkt het op: dat kan geen kwaad meer.

Vervolgens heeft hij met een Licht hoofd vanwege de cognac, zijn kamer opgeruimd, en zijn koffer gepakt, zijn paspoort bovenop. Laat men vooral niet denken dat hij niet wist wat hij deed. Dan vult hij een karaf met water, zet die naast het waterglas op het nachtkastje. Hij pakt de tabletten van tafel, een handjevol. Het lege flesje verhuist naar de prullenmand, zo ook het kalmerende drankje waarvan de verpakking nog onverbroken is. Hij gaat op de rand van het bed zitten. Hardop tellend neemt hij de tabletten in, een voor een, met kleine slokjes water.

Bij de vijf gekomen zegt hij in zichzelf: niets aan de hand, dosis per keer. Bij tien: per dag. Elf, twaalf, dertien... - steeds moeizamer. Duizelingen. Antiperistaltische opwellingen. Met diepe zuchten probeert hij ze te onderdrukken. En het vijftiende tablet *komt terug,* vergezeld van een mondvol cognac en zuur. Hij klemt zijn tanden op elkaar, de lippen stijf gesloten, slikt vergeefs. Dan komt hij, zich afzettend op het nachtkastje, overeind. Niet hier! Niet op het tapijt! Ondanks een botsing met een deurpost en een wastafel, is hij er in geslaagd de toiletpot op tijd te bereiken.

De volgende ochtend hebben ze hem aangetroffen. Drie bedremmelde heren in de deuropening, waarvan er één een bekend briefje in de hand houdt. Hij ligt met de rug naar hen toe, gekruld over de pot alsof hij er in heeft willen kruipen.

Dan komt hij overeind, met beide handen steunend op de bril, draait zich om, *gaat zitten*. - Oog in oog met een lijk was hun verbijstering niet heviger geweest.

Op de middag van diezelfde dag kocht hij, Merkuur, want zo

was hij zich blijven noemen, op een advertentie in de krant, zonder het gezien to hebben, het voormalige, meer dan een eeuw leegstaande klooster van Torello, opstallen plus berg, gelegen in een streek waar hij nooit geweest was, maar die bekend stond om zijn prettige klimaat. ‘Ideaal dus voor jeugdige bejaarden.’

XI

Aldus het verhaal van Merkuur, dat, hij legde er de nadruk op zonder overigens een verklaring te geven voor zijn blijkbaar zo exclusieve openhartigheid, slechts één keer eerder door hem was prijsgegeven, en het viel me weer eens op hoe gering de relatie is tussen een tot zijn feitelijkheden gereduceerd verslag en de beleving waartoe die feiten aanleiding hadden gegeven. Want ik kende dat verhaal! ‘Ik ontmoette eens een man, een Jood, die tijdens de oorlog ik meen in de vs had gezeten, en na de Duitse kapitulatie teruggekeerd, tot de ontdekking was gekomen dat zijn voltallige familie gedeporteerd was...’ - Wat vertelde dat verhaal, zolang een hoofdpersoon van vlees en bloed er aan ontbrak? Zoals een geschiedenisboek - in tegenstelling tot de fiktionele roman -, hoe nauwkeurig ook, uitsluitend de uiterlijke vorm van feiten kan beschrijven, maar niet de inhoud ervan, omdat we om die te kunnen beleven werkelijk terug zouden moeten gaan in de tijd, zo werd het verhaal van Merkuur toegankelijk gemaakt door zijn lijfelijke aanwezigheid. *Hij* was het die daar gelopen had door de tuinen van de Mont Boron, het was *zijn* gehavende wereld geweest die door het missen van een paspoort ineen was gestort, *hij* was het die op die bewuste ochtend hangend over de toiletpot in een hotelbadkamer was aangetroffen...

De eerste keer dat hij zijn verhaal verteld had, zo voegde hij er ongevraagd aan toe, was tijdens een verblijf in datzelfde Nice

geweest, begin zestiger jaren. Want in Nice was hij blijven komen, ieder pril voorjaar, steeds logerend in diezelfde kamer van hotel Negresco, om de dag te gedenken waarop, zoals hij het zelf uitdrukte, zijn wedergeboorte had plaatsgevonden. Het precieze jaar wist hij zich niet te ontwringen; door de betrekkelijke eentonigheid van zijn bestaan viel het hem moeilijk zich in de verleden tijd te oriënteren. - Dat ik omtrent het exakte jaartal een zeker vermoeden had - wanneer ik mij niet vergiste moest het in '61 geweest zijn, in Nice dus, en niet in Cannes, zoals ik steeds gemeend had - hield ik om verschillende redenen voor me. Want dat de geschiedenis van twee onafhankelijk van elkaar existerende personages op één punt, één tijdstip, in één persoon zou kunnen versmelten, een persoon die dan óók nog ikzelf was, kwam me voor als al te onwaarschijnlijk, onwaarschijnlijker nog dan het denkbeeld dat sprake zou kunnen zijn van *twee* Merkuurs, twee verschillende mensen met een volmaakt identieke levenslijn.

Terwijl Merkuur een blok in het vuur legde, keek ik op mijn horloge. Hij was meer dan vier uur achtereen aan het woord geweest, maar het leek, gesteld dat vervreemding in tijdsruimte uitgedrukt kan worden, minstens een wéék geleden dat Kompaan, die de laatste dag van ons verblijf had aangegrepen om een ‘teufelse’ bergtocht te ondernemen, ons had alleengelaten met de mededeling dat hij ‘lekker naar zijn mandje ging’. Zo was ik achtergebleven in het gezelschap van een gastheer met wie ik tot dat moment niet meer dan beleef de frasen had uitgewisseld - een gastheer die opnieuw de glazen vulde en vervolgde.

Op een avond had hij volgens zijn gewoonte in de bar van het hotel gezeten, nippend aan zijn traditionele glas bruine rum. Mijmerend zat hij daar, volkomen tevreden met zichzelf en de situatie waarin hij verkeerde: de rust die door de zachte strijkersmuziek gestoffeerd werd, de behaaglijke warmte, de gepaste zwijgzaamheid van de barkeeper die er zelfs in slaagde het omslaan van zijn krant geruisloos te doen verlopen, en de weten-

schap vooral dat er buiten een sneeuwstorm gierde over een verlaten Promenade des Anglais. Alles was hem hier vertrouwd als in een ouderlijk huis. Hij vond er zijn weg blindelings, had zijn vaste tafel in het restaurant, het personeel kende hem bij naam, en bij reserveringen was het onnodig zijn voorkeur kenbaar te maken. Terwille van hem werd de bewuste kamer desnoods ontruimd, al was de huidige direktie, naar hij vermoedde, niet op de hoogte van de achtergrond van zijn gewoonterecht.

Maar die avond was zijn sereniteit van korte duur geweest.

Een drietal gasten was, hinderlijk vrolijk en luidruchtig, de bar binnengedrongen. Hollanders, de haren vochtig van de sneeuw. Ze waren tegenover hem aan de overzijde van de hoefijzervormige bar gaan zitten, zodat behalve auditief ook visueel kontakt onvermijdelijk was: een gebruinde, atletisch gebouwde man van een jaar of vijfendertig met een benig, scherpgetekend gezicht, een arendsneus en uitzonderlijk lichtblauwe ogen, de besproete schedel omkranst door wild krullerig haar dat ondanks zijn leeftijd volledig grijs was, in het gezelschap van twee buitengewoon mooie, mondain geklede meisjes van rond de twintig die in een gelijkwaardige verhouding tot hun metgezel leken te verkeren. Wat had hem, Merkuur, half tot zijn ergernis, gefascineerd in die man aan de overzijde van de bar? Van alles kon dat zijn. Het kontrast bijvoorbeeld tussen het nogal opzichtige *bohème* waarvan zijn kleding blijk gaf: soepele suède schoenen, spijkerbroek, loshangend shirt met kleurige bloemmotieven - alsof het buiten geen winter was en binnen geen Negresco -, en de moeilijk te omschrijven natuurlijke distinktie waarmee hij zich bewoog. Of was het de bekoorlijkheid van het gezelschap dat hij op zo'n vanzelfsprekend ontspannen wijze deelde? Was het dat de man onmiddellijk Merkuurs nieuwsgierig geworpen blik beantwoord had, met die wonderlijk lichtblauwe ogen, ogen die leken te kunnen hypnotiseren? Of was het dat die ander na het kruisen van hun blikken, waarbij geen van beiden voortijdig de ogen neersloeg, de belangstelling voor zijn gezelschap op slag verloren leek te hebben en nu met gefronst voorhoofd voor zich uit staar-

de alsof hij razendsnel een situatie moest taxeren? - Veel tijd om uit die rijkdom aan mogelijkheden tot een keus te komen was hem overigens niet vergund geweest: die ander was, na iets gefluisterd te hebben, opgestaan en, zijn glas in de hand, naar hem toegestapt. Na een vaag buiginkje luidde de vraag of het hier, kuchje, misschien een landgenoot betrof - een vraag die om onduidelijke redenen in het Frans gesteld werd, en die door een verblufte Merkuur, geheel tegen zijn gewoonte in, bevestigend werd beantwoord in diezelfde taal. Waarna de vreemdeling, zich, nu in het Hollands, verontschuldigend vanwege de indiskretie, geïnformeerd had of hij, Merkuur, mogelijkerwijs van Joodse afkomst was, en of het gepermitteerd was dat hij een momentje bij hem kwam zitten. Merkuurs hoofdknik kon gelden als het antwoord op twee vragen. 'En daarmee was een van de allermerkwaardigste ontmoetingen een feit.'

Zo zaten ze naast elkaar, Merkuur en die ander die verzuimd had zich voor te stellen: zwijgend en eensklaps nogal gegeneerd, allebei hun glas koesterend in de palm van de hand, een smeulende sigaret tussen de vingers, starend richting dames.

Het was de vreemdeling die uiteindelijk de stilte verbrak, met een hoofdknik in de richting van de overzijde van de bar, waar zijn verwijdering zonder verbazing was geaksepteerd en de blikken niet beantwoord werden.

'Naar welke van de twee zou uw voorkeur uitgaan, als ik vragen mag?' - De stem wat schor en, viel nu op, licht geaffekteerd. Merkuur keek, met een aandacht die een serieuzere kwestie waard was, peinzend van de een naar de ander, en stelde, na zich geexcuseerd te hebben voor zijn accent - hij had zijn moedertaal al meer dan twintig jaar amper meer gesproken - de wedervraag welke de ander zelf prefereerde.

'Een moeilijke keus', luidde het antwoord. 'In mijn ogen is de blondine de mooiste van de twee, echte klasse, maar daar staat tegenover dat de roodharige, voor zover ik haar nu ken, toch wel de liefste is...' - Hij zei dat zonder enige pikanterie, alsof zijn

oordeel evengoed een automobiel, een renpaard of een zeker gerecht had kunnen gelden.

'...Of bent u meer gesteld op jongens?' - Het klonk eigenaardig letterlijk allemaal, zonder bijgedachte of bedoeling. Zozeer zelfs dat de voor de hand liggende gedachte dat de vreemdeling die meisjes blijkbaar exploiteerde, met een uitwijk naar wat knaapjes, helemaal niet opkwam bij Merkuur. Hij schudde het hoofd: 'Wat dat aangaat blijven mijn ervaringen beperkt tot mijn puberteitsjaren. Maar om op uw gezelschap terug te komen: in uw antwoord ligt het mijne besloten. Het is namelijk mijn opvatting, dat vriendelijkheid, *kindness* zoals de Engelsman zegt, als menselijke kwaliteit hoger moet worden aangeslagen dan schoonheid.' En hij vervolgde, na even nagedacht te hebben, langzaam en nauwkeurig formulerend:

'Het punt van de erotiek laat ik nu buiten beschouwing, want ik ga ervan uit dat de vraag op Platonische grondslag - of zegt men dat niet zo? - gesteld werd...'

'U bent vrijgezel?' Merkuur knikte, en voegde er min of meer tot zijn eigen verbazing aan toe dat hij ooit, voor de oorlog, verloofd geweest was - hij kon zich niet herinneren in de voorgaande jaren een keer eerder melding gemaakt te hebben van dat feit: een gebeurtenis die niet alleen in een andere tijd maar ook op een andere planeet leek te hebben plaatsgevonden. Was hij zichzelf nog wel, hij die bij het uitwisselen van zelfs de meest neutrale en futiele gegevens, een leeftijd, een nationaliteit, al het gevoel had zich weerloos uit te leveren aan een gespreksgenoot? Hij dronk zijn glas met één teug leeg, om zich een houding te geven, om te voorkomen dat hij zou glimlachen om niets - niets, of het moest de onverwachte aandacht zijn die aan zijn persoon geschonken werd door iemand die terwille daarvan een heel wat opwindender gezelschap versmaadde.

'Verdraaid lastig trouwens om aan de hand van uw tongval te raden waar u domicilie houdt...'

Is hij werkelijk gehypnotiseerd, Merkuur? Hij geeft de informatie zonder spoor van terughoudendheid aan die ander die nagela-

ten heeft ook maar iets prijs te geven over zichzelf, die een volstrekte vreemde voor hem is, een avonturier misschien die het op zijn geld gemunt heeft... Hij vertelt dat hij in Zwitserland woont, in Tessin, Ticino. Voormalig klooster, *Torello*.

'Laten we zeggen dat ik met het huispersoneel in het Duits, en met het tuinpersoneel in het Italiaans kommuniceer - dus uw verwarring is niet onbegrijpelijk.'

'Aha, u bent hôtelier...' oppert die ander, die natuurlijk allang wéét dat Merkuur gefortuneerd genoeg is om er behalve huisook tuinpersoneel op na te houden. '...En voor zaken in Nice!' - Maar Merkuur schudt het hoofd:

'Hôtelier ben ik niet, al moet ik toegeven dat sommige van mijn gasten me die indruk wel eens geven. En de reden van mijn verblijf hier...' Nu aarzelt hij, want het dringt tot hem door dat hij bezig is zich te laten verleiden tot een openhartigheid waarvan hij niet weet in hoeverre het zorgvuldig door de jaren been opgebouwde innerlijke evenwicht erdoor verbroken zou kunnen worden - en dat dan nog los van het misbruik dat die ander van bepaalde informatie zou kunnen maken. Schandaalpers. Chantage. Of is dat waan? Hij kijkt de man aan en zijn blik wordt onbekommerd beantwoord. En hij zegt, zonder speciale reden, in zichzelf: De roodharige de liefste? Daar staat tegenover dat de blonde beslist de mooiste is...

'Ik zou u absoluut niet willen...' - Maar Merkuur legt hem met een handgebaar het zwijgen op:

'Ik bedacht juist dat men een ontboezeming ook op kan vatten als het letterlijke antwoord op een gestelde vraag. De kwestie is deze: ik logeer elk jaar een week of zo in dit hotel om de dag te gedenken waarop, laat ik zeggen, mijn wedergeboorte plaatsvond. Ik deed hier ooit een poging tot suicide, in '46, vlak na de oorlog. Het mislukken daarvan, een falen dat werkelijk niet bewust of onbewust was ingekalkuleerd, heb ik toen aangegrepen als het bewijs van mijn uiteindelijke wil tot leven - en dat is wat ik sindsdien op mijn manier probeer te doen.'

De ander knikt en buigt zich over. Hij wekt de indruk dat Mer-

kuurs verklaring hem de bevestiging geeft van een zeker voorgevoel.

‘U was zeker wel verbaasd dat ik zomaar op u toestapte, zoëven? Ik wilde u in verband daarmee iets vragen. 't Is een beetje malle vraag misschien, maar gelooft u in de voorspellende kracht van de droom?’ - Zijn stem is eensklaps onzeker geworden, kwetsbaar alsof hij zich met die vraag blootstelt aan de willekeur van de ander.

Merkuur antwoordt dat hij op het punt van het bovennatuurlijke de grootste skepsis heeft, een wantrouwen dat misschien is toe te schrijven aan het feit dat hij ooit in een grijs verleden de exakte wetenschap beoefende. Hij ontkent intussen niet dat er bepaalde parapsychologische verschijnselen onomstotelijk zijn vastgesteld. Overigens is *zijn* droomwereld van een uiterst chaotisch gehalte en eerder terugverwijzend in de tijd dan toekomstvoorspellend.

‘Ik heb namelijk over u gedroomd’, vervolgde de man. ‘Verschillende keren achtereen zelfs. Terwijl ik er toch absoluut zeker van ben dat we elkaar nooit eerder ontmoet hebben. Wat ik mij nu afvraag, en dat is nu wij elkaar zijn tegengekomen een aktualiteit geworden, is het volgende. Stel dat we een voorspellende kracht toekennen aan een bepaalde droom, en daar is in dit geval toch moeilijk aan te ontkomen lijkt me, in hoeverre heeft de mens dan de vrijheid in zijn handelwijze of te wijken van die voorschouw? Wanneer ik droom dat ik u in deze bar aan zal treff en en dat ik naar u toestap - zoals dus inderdaad gebeurd is -, beantwoordt mijn gedrag dan aan de droom of beantwoordt de droom aan mijn gedrag?’

‘U droomde dat u informeerde naar mijn Joodse afkomst?’

‘Zo is het.’

‘En droomde u misschien ook *waarom* u dat deed?’ De ander reageerde niet op Merkuurs kennelijke ironie. Hij schudde vaag het hoofd, niet zozeer ontkennend alswel, leek het, vanwege de gladheid van het ijs waarop hij zich begeven had.

‘Ik veronderstel dat ik dat deed omdat zowel in uw leven als in

het mijne de Tweede Wereldoorlog een beslissende rol heeft gespeeld... Dat *is* toch zo?' Hij keek Merkuur gespannen aan. Deze knikte.

'Ja, dat is zo.'

De vreemdeling ging rechtop zitten en vouwde zijn handen als voor een gebed op de rand van de bar. Merkuur slaagde er niet in zich te onttrekken aan de spanning waaraan de ander onderhevig leek te zijn. Hij probeerde met een diepe zucht verzet te bieden aan de vochtige waas die voor zijn ogen trok, een waas die hij ook bij zijn gespreksgenoot meende te bespeuren. Deze hernam na een korte stilte, waarin niet alleen de twee meisjes deelden maar ook even de muziek:

'Ik ga u een bepaald verzoek doen - een immateriële aangelegenheid, laat ik dat voorop stellen. En ik wil er met nadruk op wijzen dat ik u in geen enkel opzicht moreel verplicht aan dat verzoek te voldoen - ik druk me wat ongelukkig uit, ik bedoel dat ik het u in geen enkel opzicht kwalijk zal nemen wanneer u weigert...'

'Moet ik daarover van te voren beslissen?'

'Nee, nee, vanzelfsprekend niet.'

'Hoe zit 't met die droom van u? Ik veronderstel dat ik daarin gevolg geef aan uw verzoek?'

De ander knikte, voor zich uit starend in een verte die zich uitstrekte achter de wand van flessen waarop zijn oog gericht was. 'Wel', vervolgde Merkuur, 'dan moet ik me daar maar bij neerleggen. Want wie ben ik dat ik me aan de predestinatie zou kunnen onttrekken? Wat kan ik voor u doen?'

'Ik zou graag met u willen praten.'

'U wilt met me praten?' - Merkuur, die veel verwacht had maar niet dit, trok zijn wenkbrauwen tot ironische boogjes. Maar de ander merkte het niet op. Hij zocht, eensklaps hevig transpirerend, naar woorden.

'...Het valt me niet gemakkelijk de zaak te verduidelijken. Ik wil niet zeggen dat het een geheim betreft, want verschillende instanties en intimi zijn er, zij het niet tot in de details, van op de

hoogte - maar 't is toch wel iets dat ik al die jaren in m'n kop heb meegezeuld. De kwestie is deze. Er was, laten we zeggen, in de oorlog sprake van een bepaalde scheidslijn... En nu is het zo, dat men kan zeggen dat ikzelf aan de verkeerde zijde van die lijn gestaan heb...'

Zijn stem klonk volkomen vlak en toonloos, alsof hij de zinsneden zo vaak voor zichzelf geoefend had dat ze voor hem volmaakt betekenisloos geworden waren. Zelfs het kuchje dat nu ingelast werd leek bestudeerd.

'...Waar het op neerkomt is dit: ik heb in de oorlog aan de Duitse zijde gevochten...' - En hij herhaalde, bijna fluisterend: '...Aan *Duitse* zijde. Ik ben dus, al is het indirekt - nee, het is niet indirekt, direkt dus, medeverantwoordelijk voor wat er gebeurd is. Wanneer u mij veracht heb ik daarvoor alle begrip. Dan laat ik u nu alleen en voeg me weer bij mijn gezelschap...' - Maar dat laatste drong al niet eens meer door tot Merkuur. Een hoge fluittoon in zijn oren, en hij moest zich vasthouden aan de rand van de bar om niet toe te geven aan een duizeling. *Nee!* dreunde het. Niet *dit,* in godsnaam. Ach, *kan* het soms zijn dat u van Joodse afkomst bent? Mag ik *even* plaatsnemen? Ach, welke van de twee zou u prefereren? Moeilijk te raden waar u domicilie houdt! Is 't *werkelijk* dat u niet gelooft in de voorspellende kracht van dromen? Ach, wat een *elegante* konversatie! Wat een *walgelijke* vertoning! - Treedt hij werkelijk buiten zichzelf, Merkuur? Want hij staat op, kalm en waardig, hij knoopt zijn jasje dicht, draait zich om en verdwijnt zonder een groet - maar *tegelijkertijd* blijft hij roerloos zitten. Hij slaat die ander, zo hard hij kan, met zijn vlakke hand in het gelaat - maar hij verroert zich daarbij niet. Hij geeft zich over aan een allesverslappend lachen, maar is dat nog wel lachen... - terwijl zijn gezicht volkomen strak blijft staan, zijn kaken stijf opeengeklemd, en er geen enkel geluid aan zijn lippen ontsnapt. Mijn God, wat *alleraardigst!*

'U hebt het volste recht...' - Merkuur scherpt zijn blik en kijkt de ander aan. Die zit gebogen, roerloos, de ogen schuw afge-

wend, alsof hij nóg een klap verwacht, een klap die niet denkbeeldig is. Wanneer die blijkt uit to blijven tast hij met trillende vingers naar zijn sigaretten. En wanneer het pakje aan zijn hand ontsnapt en op de grond belandt, kijkt hij het na, verslagen en, lijkt het, niet tot enig bewegen meer in staat: alsof die val de bezegeling impliceert van het vonnis dat hij over zichzelf heeft afgeroepen. Waarop hij bijna onverstaanbaar, met droge lippen, mompelt:

'Och jeetje...'

En het was dit 'och jeetje' geweest dat Merkuur tot bezinning had gebracht. Uitsluitend dat. Het toppunt van troosteloosheid, en dan nog dat *och jeetje*... Hij was opgestaan, had het pakje opgeraapt en voor de ander neergelegd:

'Ik geloof niet dat iemand welk recht dan ook heeft. U wilt praten? Dat is goed.'

Dus hadden ze gepraat, die bewuste avond en de halve nacht, eerst in de bar, later, in toenemende staat van dronkenschap verkerend, op de kamer van Merkuur.

Merkuur had zijn levensverhaal verteld. En de vreemdeling het zijne.

Hij was, vertelde hij, geboren in een klein stadje, midden in de streek die men 'het groene hart van Holland' noemt. Afkomstig uit een streng Calvinistisch middenstandsmilieu, waar behalve een sektarisch blaadje geen krant over de vloer kwam en de radio een uitvinding van de duivel genoemd werd, was zijn politieke notie toen de oorlog uitbrak en de bezetter verscheen, nihil geweest. Hij achtte deze onwetendheid een belangrijke faktor in de ontwikkelingen die zouden volgen, maar wilde het met nadruk uitsluitend als verklaring achteraf en beslist niet als excuus laten gelden. Een tweede faktor was, meende hij naderhand, het feit geweest dat na de capitulatie in het stadje het gerucht de ronde had gedaan dat zijn vader op een zwarte lijst gestaan had, een lijst van potentiële kollaborateurs. De orthodoxe Calvinisten hadden in die dagen in een uiterst kwade reuk gestaan vanwege

hun opvatting dat de burger een absolute gehoorzaamheid in acht diende te nemen aan het boven hem gestelde gezag, of dit nu een bezetter was of niet. Gevolg hiervan was dat hij, de oudste zoon, op straat werd lastiggevallen en bedreigd. Naast deze twee faktoren, zijn politieke onwetendheid en het gevoel buitengesloten te zijn en mikpunt van bedreiging, kon ook een ontluikende homosexualiteit - die later in bisexualiteit zou verkeren - gelden als verklaring voor zijn toenemende hang naar de sfeer van de fascistische jongerenorganisatie Jeugdstorm.

In die kring zou hij die eerste oorlogsjaren blijven hangen, tot hij in '43, mede op aandrang van een vriendje, gedurende drie maanden deelnam aan een door de Hitlerjugend georganiseerd Weersportkamp in de Oostenrijkse Alpen. Jongens van allerlei nationaliteiten leerden er van instrukteurs, niet veel ouder dan zijzelf, maar verminkt of invalide van het front teruggekeerd, exerceren, schieten met windbuksen, kaartlezen, verkennen. De onderlinge kameraderie had er een bijna openlijk homo-erotisch karakter. Hij onderging het als een enorme opluchting de bekrompen atmosfeer van zijn milieu en van het bedompte provinciestadje voor enkele maanden vaarwel te kunnen zeggen. Teruggekeerd, slaagde hij er echter niet in zich weer aan te passen aan het hernieuwde isolement, aan een omgeving bovendien waar de erotische voorkeur die hij in het diepste geheim koesterde, als een waarborg gold voor hel en eeuwige verdoemenis. Het een en het ander, en daaraan toegevoegd de aandrang die op hem werd uitgeoefend door Hein, de vriend met wie hij naar Oostenrijk was gegaan en die nog avontuurlijker van aard was dan hijzelf, brachten hem tot het besluit zich als vrijwilliger te melden voor deelname aan de Duitse Kriegsmarine. We gaan varen, luidde het, in een naïviteit die ook hijzelf zich later amper meer in had kunnen denken. Samen met nog twee jongens uit de buurt hadden ze getekend. Ze kregen een spoorkaartje naar een marine-opleidingskamp bij Mannheim. Daar werd hun een matrozenpak uitgereikt, en zo began zijn Duitse oorlogstijd, medio 1944, terwijl het Derde Rijk, met D-day in het verschiet, bezig was in te

storten. ‘En dat wilt je.’

Na het voltooien van hun opleiding, de klassieke scholing tot matroos, werden de vier jongens ingezet op een mijnenveger die als tack had konvooien transportschepen op de Oostzee to begeleiden. Na twee weken waren ze getorpedeerd. Hijzelf was er levend uitgekomen, zijn vriend Hein eveneens, maar de twee andere jongens van hun clubje waren verdronken. Daarmee was het tevens gedaan met hun ervaringen ter zee, want marinebodems waren vrijwel niet meer voorhanden: ze werden overgeplaatst naar de Baltische staat Koerland, waar de Duitsers zich ter verdediging van een klein, laatste bruggehoofd hadden ingegraven.

‘We waren geen SS-ers, we waren eigenlijk niet eens soldaten, zeker niet volgens de Duitse opvattingen, we waren matroos maar we *zaten* op het land. Het *was* het Oostfront...’ - Hoe helder herinner ik me de stem die dat, niet eens zo lang geleden, zei! Die stem had inderdaad, wellicht vanwege de onderdrukte emotionaliteit waarmee hij sprak, een tikkeltje geaffecteerd geklonken - dat had Merkuur juist opgemerkt. De man die aan het woord was, was dezelfde. Het was de vreemdeling die Merkuur ontmoet had in hotel Negresco, al was hij niet meer rond de vijfendertig maar midden vijftig. Ook *dit* was een hotelkamer, zij het een minder luxueuze, ook nu was het diep in de nacht en buiten hondeweer, al was het geen sneeuw maar regen. En de branding die flauw in de kamer doordringt is wel degelijk afkomstig van een zee, al is het de Noordzee en niet de Middellandse...

Ik had een slok van mijn zoveelste glas whisky genomen, en de smaak geblust met een slok van mijn zoveelste glas bier.

‘Het was een snort loopgravenoorlog à la Verdun, maar dan onder de ijzige omstandigheden van de winter van een landklimaat. 't Was een hel van beschietingen en bombardementen, bijna niemand heeft het overleefd. We zaten ingeklemd. Aan de ene kant de Russen in grote overmacht, en aan de andere kant de

Duitse Feldgendarmerie. Wie zonder geldige reden ook maar één voet zette over een denkbeeldige grens achter het front werd geacht deserteur te zijn en zonder pardon opgehangen. Dat heb ik verschillende malen zien gebeuren: jonge jongens die in paniek waren geraakt...'

'En daar vocht je?' had ik gevraagd, in toenemende spanning, omdat de essentie van zijn verhaal nu onvermijdelijk begon te naderen. 'Daar nam je deel aan oorlogshandelingen, zo is het toch?'

'Ja, beslist, dat kan ik niet ontkennen. We waren wel marine-jongens, maar we deden natuurlijk mee aan die oorlog op het land, daar zat niks anders op. Niet met wapens, maar dat maakt niet uit. Ook passieve oorlogshandelingen zijn oorlogshandelingen, ook eten halen is een krijgsverrichting...' Hij wrijft in zijn ogen en zwijgt.

Ik aarzel. Mijn hart klopt in mijn keel. Want met welk recht zit ik, ik die in '46 geboren ben, niets meegemaakt, niets gezien heeft, hier iemand ten overstaan van een zacht ruisend bandopnameapparaat, aan een verhoor te onderwerpen? - Met het uitsluitend recht dat hij me er toe heeft aangespoord.

'Je hebt beloofd dat je niets verzwijgen zou. Ik wil dat je me al je krijgsverrichtingen vertelt...'

'Ja, dat heb ik beloofd, dat is waar. Wacht...'

Hij komt moeizaam overeind, blijft een moment nadenkend staan, zwaar leunend op de leuning van zijn stoel. Zijn schedel glimt, zijn ogen zijn roodomrand. Dan pakt hij het etui met pennen en zijn brillekoker en steekt ze in zijn zak.

'Ik ben zo terug. Ik moet de zaken even voor mezelf op een rijtje zetten.'

Hij was verdwenen en ik was alleen achtergebleven. In de kamer naast de mijne werd een kraan opengedraaid. Ik keek op mijn horloge. Bijna vier uur. Ik telde op mijn vingers. We hadden met aftrek van het uur dineren veertien uur nonstop gepraat.

Toen hij terugkwam had hij een papiertje in zijn hand. Hij ging weer tegenover me zitten, schraapte zijn keel en zette zijn bril op:

‘Ik heb even een paar dingen opgeschreven. Want ik wil niets vergeten, ik wil absoluut kompleet zijn.’

Ze kregen er als matroos bij gebrek aan infanteristenervaring speciale taken opgedragen, zoals het leggen of juist onklaar maken van mijnen, het aanbrengen van prikkeldraadversperringen, en het ondernemen van verkenningstochten waarbij ze in feite voor schietschijf dienden: aan de hand van het vuur dat ze met hun aanwezigheid tussen de frontlijnen uitlokten kon de positie van de Russische artillerie worden bepaald. - Dat alles gold als krijgsverrichting. Hij legde er de nadruk op dat *iedere* taak in oorlogstijd een krijgsverrichting is. Ook ambulancedienst, ook het verspreiden van post of het rondbrengen van voedsel.

Hein was al snel gesneuveld tijdens zo'n verkenningstocht, en hijzelf was niet lang daarna gevonden, wat op zichzelf een wonder was geweest, vermoedelijk door een granaatscherf getroffen. Zware hoofdwond, hersenschudding, tweedegraadsbevriezing van handen en voeten. Hij werd overgebracht naar een marinehospitaal, en daar trof hij een dokter die zich over hem ontfermde, blijkbaar, zoals hij achteraf vermoedde, aangetrokken door dit baardloze knaapje met zijn krullebol. Die dokter wist gedaan te krijgen dat hij temidden van een chaos van vluchtelingen en gewonden een plaatsje kreeg op een schip richting Duitsland, en redde hem, toen ze nog maar amper buitengaats getorpedeerd werden, het leven door hem in een sloep te dragen, want tot lopen was hij met zijn omzwachtelde handen en voeten niet in staat. Op een ander schip terechtgekomen had hij twee dagen en twee doorwaakte nachten lang onderin een ruim gelegen, starend naar de scheepswand met de ieder moment te verwachten explosie in de oren, in de wetenschap dat het hem, wanneer ze op een mijn zouden lopen, onmogelijk zou zijn nog op tijd bovendeks te komen.

Begin 1945 werd hij, zij het invalide, ontslagen uit een hospitaal in Noord-Duitsland. In plaats van op verlof te gaan naar een militair herstellingsoord, verkoos hij het, tegen de waarschu-

wing in dat hij zonder geldige papieren als deserteur zou worden aangemerkt, terug te keren naar Holland, dat hij, ondanks zijn slepende been, inderdaad wist te bereiken, zij het dat zijn illegale aanwezigheid juist bij nadering van het vaderstadje door de militaire autoriteiten gesignaleerd werd.

Hij kreeg de gelegenheid in het ouderlijk huis een paar dagen op verhaal te komen en werd vervolgens door de plaatselijke kommandant naar het Oostenrijkse Klagenfurt gezonden, waar de laatste beschikbare mankracht, van kinderen tot invaliden en bejaarden, werd samengebracht om nieuwe gevechtseenheden te vormen ter verdediging van de Duitse hoofdstad. Ze werden op een trein gezet maar Berlijn werd nooit bereikt, want terwijl ze op het Hauptbahnhof van Dresden in hun wagon stonden te wachten barstte er een bombardement boven hun hoofden los dat een dag en twee nachten duurde. Wie van hen nog leefde werd ingezet om de doden van de stad, vijfendertigduizend in getal, naar hij veel later zou vernemen, te helpen bergen.

In plaats van in Berlijn kwamen ze vervolgens terecht in een gebied bij de rivier de Oder dat op de Russen heroverd was. Op deze rivier, die op dat punt heel breed was en traagstromend, had hij, met een bootje van eilandje naar eilandje roeiend, verschillende verkenningstochten ondernomen met als opdracht er achter te komen waar op de andere oever Russische koncentraties lagen. Eén keer was hij daarbij op een tegenstander gestuit die blijkbaar dezelfde taak had als hijzelf. Ze hadden, ieder van een kant, gelijktijdig over de rand van het dijkvormige eilandje gekeken, en waren gelijktijdig weggedoken in de wetenschap dat één van tweeën niet meer terug zou keren. Een uur lang hadden ze, sluipend door het riet, elkaar bespied en beschoten, en hij was het geweest die na dat uur de ander dodelijk getroffen had. Hij was in shock-toestand op zijn basis teruggekeerd en had geen melding gemaakt van een daad die hem in dank en eer zou zijn afgenomen. Dat hij een mens gedood had, bewust, oog in oog, was naast alles de meest schokkende ervaring geweest van dat laatste oorlogsjaar.

‘En dat vertelde hij u zomaar?’ onderbrak ik Merkuur.

‘Ja, hoe bedoel je?’

‘Hij vertelde u dat allemaal zoals u het nu aan mij vertelt?’

‘Ja hoor, hoezo?’

‘Zo maar. Het verbaasde me even.’

Het verbaasde me zeker! Want na de uiteenzetting over het bombardement van Dresden, waarbij hij, als steeds, uitdrukkelijk gesteld had dat geen enkele verschrikking te vergelijken viel met wat er in Auschwitz was gebeurd, had *mijn* gespreksgenoot geaarzeld en gezwegen - alsof hij zichzelf in het nauw gedreven had. Hij was opnieuw opgestaan, had even nagedacht en was weer gaan zitten.

‘We kwamen vervolgens terecht in een gebied bij de rivier de Oder, dat terugveroverd was op de Russen. De Oder was daar heel breed en er lagen allemaal eilandjes in. De Russen zaten aan de overkant.

Met bootjes werden die eilandjes bezet, van beide kanten. Een soort schaakspel was dat: het aftasten van elkaars positie en sterkte. Ik heb daar verkenningswerk verricht. Met die gevechtspatrouilles die twaalf man sterk waren - en die die eilandjes bezetten - heb ik nooit meegedaan, dat hoefde ook niet, want dat was vrijwilligerswerk. Ik trok er in m'n eentje op uit. Dat was m'n kracht. In m'n eentje een vijandelijke linie penetreren. Eén keer is dat misgegaan...’

Hij wreef weer in zijn ogen en keek me kort aan, schroefde de dop van zijn vulpen en schreef, me met zijn linkerhand het zicht benemend, iets op het papiertje.

‘... Ik heb je iets verzwegen, zoëven, toen ik mijn krijgsverrichtingen heb opgesomd. Niet omdat ik het niet wilde vertellen, maar omdat het teveel voor me was op dat moment...’ - Volgde de geschiedenis, als bekend. En tenslotte na veel keelgeschraap: ‘Je gelooft me?’

‘Daar in Koerland droeg je geen wapen, na Klagenfurt wel?’ ‘Het is de enige keer geweest dat ik het doelgericht gebruikt heb - dat moet je geloven.’

‘Ik geloof je.’

Want dat deed ik, en ik deed het in het besef dat ik hem wellicht was blijven wantrouwen wanneer hij het gebeuren dat klaarblijkelijk het moeilijkst te vertellen viel, *niet* aanvankelijk voor zich had gehouden...

Toen de Russen kort daarna opnieuw de rivier overtrokken, was van een mogelijk weerstand bieden geen sprake meer. Ze waren onder leiding van hun negentienjarige kommandant westwaarts aan de haal gegaan: de angst door de Sovjets krijgsgevangen te worden gemaakt was bijna even sterk als die voor de dood. Met de Russen op hun hielen, en in het voortdurende gevaar verkerend met bekend gevolg de voor hen uitvluchtende Feldgendarmerie te passeren en eensklaps deserteur te zijn, waren ze er tenslotte in geslaagd de Elbe te bereiken. Daar werden ze door de Amerikanen krijgsgevangen gemaakt. Hun verliezen tijdens die terugtocht waren enorm geweest. Van de kompagnie van tweehonderdtien man die uit Klagenfurt vertrokken was, restten er nog vier.

Al meteen in dat eerste krijgsgevangenkamp, een doorgangskamp in de open lucht waarin zo'n dertigduizend man bijeen waren gedreven, vernam hij van feiten die hem, naar hij bezwoor, al die tijd volledig onbekend waren gebleven. Een Amerikaanse militair van Nederlandse afkomst vertelde hem zijn ervaringen. Hij had deelgenomen aan de bevrijding van verschillende vernietigingskampen.

En daarmee nam, na een aanvankelijke verdoving waarin hij weigerde die feiten als waar te aksepteren, een ander verhaal zijn aanvang: de geschiedenis van een schuldgevoel. En die geschiedenis duurde voort tot op de huidige dag en zou ongetwijfeld pas een einde vinden met zijn dood.

‘Alles werd onder je vandaan getrapt: het gevoel dat je aan die kant gestaan had. Ik was dan wel jong, maar ik had het toch moeten weten. Niks jong, niks milieu, je hebt je eigen verant-

woordelijkheid. Zo voel ik dat en zo wil ik het ook houden...' - Zo had Merkuurs vreemdeling zijn relaas beëindigd, en in die geest besloot ook Merkuur zijn verslag aan mij van dat relaas. - Wat ik aanvankelijk voor een *Aha-Erlebnis* had gehouden, was allengs verkeerd in het sensatiegevoel de spil te zijn van een werkelijk ongehoorde koïncidentie. Maar prompt daarop had een allesverlammend gevoel van gêne de kop op gestoken, gêne omdat Merkuur maar dóór was gegaan met de geschiedenis die hij tegenover mij de *zijne* achtte en die zich op een zo wonderbaarlijke wijze in zijn geheugen genesteld had - een verhaal dat zo spiegelbeeldig was met het zijne, met een uitkomst die per saldo zoveel overeenkomsten vertoonde: het schuldgevoel van de overlevende dat zich herkende in dat van hem die zich als medeaanstichter beschouwde. - Ik had te lang gewacht hem te onderbreken, eerst omdat ik steeds weer een bevestiging wilde van een zekerheid, daarna omdat ik het juiste moment niet kon vinden, en tenslotte omdat ik teveel tijd verspeeld had en mijn interruptie ronduit blasfemisch zou zijn geweest.

Maar nog was Merkuurs verslag van die gedenkwaardige nacht in de kamer van Hotel Negresco niet ten einde. Hij vertelde dat de vreemdeling zijn geschiedenis nooit eerder aan iemand verteld had. Wel had hij zijn levensverhaal een keer opgeschreven op advies van de psychiater van de inrichting waarin hij midden vijftiger jaren na een mislukte zelfmoordpoging - ook hij! - gedurende een jaar verpleegd was. Die psychiater had hem aangeraden het manuscript waar hij bijna een jaar aan gewerkt had persklaar te maken en te publiceren, maar dat had hij toch niet gewild. Toen hij weer op vrije voeten was had hij het verbrand, blaadje voor blaadje, in de kachel: 'en dat wáren wat blaadjes...'

'Tja, een manuscript kun je verbranden, maar je verleden niet. Dat draag je met je mee, en zul je met je mee blijven dragen...' - Met die woorden had de vreemdeling zich uit zijn stoel gehesen. Hij rekte zich kreunend uit.

‘Wel, dat was het dan. Pfff...’

Ook Merkuur kwam moeizaam overeind. Zijn beide benen sliepen, en het drong tot hem door dat hij minstens twee uur lang in dezelfde stand moest hebben gezeten. Zijn kuiten verwilderd wrijvend om zijn bloedsomloop weer op gang te brengen keek hij naar de ander op:

‘Ik ben bang dat ik niet erg meer in staat ben te reageren op uw verhaal, morgen misschien...’ - Half vallend wist hij het krat bier te bereiken. Hij opende het laatste flesje van de vierentwintig en verdeelde de inhoud, nadat hij zich weer in zijn stoel had laten ploffen, broederlijk over de twee beduimelde glazen. De ander liep met zijn glas naar het raam. Hij trok het gordijn een stukje open en keek naar buiten, en antwoordde, als steeds bijna hinderlijk korrekt formulerend:

‘Het feit dat u me heeft willen aanhoren houdt voor mij een reaktie in die door geen andere overtroffen zou kunnen worden. Overigens: het sneeuwt weer, of nog steeds. Zullen we een stukje gaan lopen, want om nu meteen naar bed te gaan...’

Merkuur aksepteerde het voorstel na zijn horloge geraadpleegd te hebben - alsof het precieze tijdstip nog terzake deed! Kwart voor vijf: ze hadden bijna zeven uur lang onafgebroken gepraat. Zijn mond was droog, en dat viel met bier niet meer te verhelpen. Draaierig en klam stond hij op om, terwijl de ander naar zijn kamer verdwenen was om zijn jas te pakken, in vredesnaam die flessen te verzamelen - waarbij de aanblik van met name de lege en halflege fles gedistilleerd hem deed kokhalzen. Hij spoelde de glazen om in de badkamer en leegde er de tot de rand gevulde asbak in de afvalemmer. Als altijd verscheen daarbij het beeld van scherven in die bak...

Gehuld in een enorme bontjas kwam de vreemdeling weer, zonder kloppen, de kamer in:

‘Ze slapen als rozen, die twee. Zullen we?’

De nachtportier beneden bleek in slaap gesukkeld, blijkbaar tegen uitdrukkelijk voorschrift, want de deur werd onder het uiten van een stroom van verontschuldigingen geopend. En terwijl de

ander, kaarsrecht en, naar het leek, volledig onaangedaan door het gebeuren van de afgelopen nacht, de portier een bankbiljet bij wijze van fooi in de hand drukte, wist hij, Merkuur, die zich aan de deurpost vast moest houden om een wankeling te trotseren, opeens wat hem de afgelopen uren, misschien wel vanaf het allereerste ogenblik van hun ontmoeting die avond, verbaasd en misschien ook wel gehinderd had: de zelfbeheersing van die ander, een zelfbeheersing die slechts één moment verbroken was geweest. Dat was toen hij dat doosje sigaretten op de grond had laten vallen in de bar. Die val doorkruiste zijn regie, dat had hem van de wijs gebracht, één ogenblik. Verder had hij alles, tot het meest minimale toe, onder kontrole gehouden alsof hij handelde volgens een draaiboek waarin ieder woord, iedere zinswending, elk gebaar, van moment tot moment stond opgetekend. En hij, Merkuur, was in dat spel niet meer geweest dan een pion... Was dat zo? Of moest men die zelfbeheersing verklaren vanuit het vermoeden dat die ander dermate geëmotioneerd was dat het minste geringste buiten de voorspelbare gang van zaken hem volledig uit het lood kon slaan?

Buiten bleek de wind aangewakkerd tot een heuse storm. Merkuur, toch al niet al te vast ter been na alle alkohol, had moeite de ander te volgen. Vlokken droge sneeuw werden in vlagen over het wegdek gejaagd. Het was uitgestorven en, afgezien van het loeien van de wind en het gebulder van de opgezweepte branding, doodstil. Merkwaardig, realiseerde Merkuur zich, dat natuurgeweld dat door geen kunstmatige geluidsbron aangevuld of doorbroken werd toch de ervaring van stilte op kon leveren. Ze staken over en sloegen linksaf, over de brede stoep van de promenade, enigszins in de luwte van de borsthoge balustrade die hen scheidde van het strand. Ze passeerden het Casino, de schijnwerpers diffuus door de sneeuw. Ter hoogte van de bloemenmarkt begon de duisternis de overhand te krijgen op het licht. Hier waren geen hotels meer en de lichtpunten van de straatlantaarns waren te hoog voor de omstandigheden. Voetje voor voetje volgde Merkuur door een dikke laag krakende

sneeuw een vreemdeling die hij allang uit het oog verloren had. Waarom eigenlijk? Om niet de mindere te willen zijn, niet kinderachtig te willen lijken? Maakte hij geen rechtsomkeert omdat het hem moeilijk afging iemand te roepen van wie hij de naam niet kende? Omdat hij, op zijn eigen houtje en zonder verklaring teruggekeerd, de volgende dag geen geldige reden zou kunnen geven voor zijn gebrek aan solidariteit? Omdat het hem eigenlijk wel beviel, zo in de sneeuw, op weg naar niets? - Nee, hij ploegde uitsluitend voort, hijgend en ondanks de kou verhit, omdat hij niet *alleen* wilde zijn, niet nu. Omdat hij deze avond en nacht niet zonder afronding, niet zonder deelgenoot wilde beëindigen. Daarom ging hij verder, optornend tegen de wind, terwijl de sneeuw hem in de wijdgesperde ogen prikte.

Vergeefs keek hij op zijn horloge, en overigens ook zonder zin, zonder reden hield hij het bij zijn oor om te kontroleren of het nog tikte - niet te horen door de wind. De duisternis was nu vrijwel volledig, en uit het feit dat het rumoer van de branding steeds meer vanuit de diepte leek te komen leidde hij af dat ze het einde van de Promenade des Anglais bereikt moesten hebben. De weg boog zich inderdaad flauw rechtsaf om de *Mont aux Morts* te ronden. Ze moesten vlakbij pier en haven zijn. - En toen opeens stond die ander daar, Merkuur was bijna tegen hem aangelopen. Ook hij bleef staan, en zo stonden ze beiden, zwijgend, turend in de duisternis. Een tiental meter lager sloegen de golven, wist Merkuur, zich stuk op betonblokken die ter bescherming van het metselwerk in zee waren gestort. Bij iedere explosie van water tekende zich het schuim af in de weerschijn van de sneeuw. Merkuur huiverde bij de gedachte aan het ijskoude water - en opeens, juist toen hij die schim naast hem, die roerloos stond, met één voet steunend op de kniehoge afscheiding die hen voor de diepte behoedde, aan wilde stoten met het verzoek om terug te gaan, kwam er een denkbeeld bij hem op, een denkbeeld dat hem in één flits een verklaring bood voor alles dat hij tot dat moment voor een samenspel van noodlot en willekeur had gehouden. Eén duwtje nog, en de ander had voldaan aan het

slot van zijn scenario! Natuurlijk! Dáárom had hij hem meegetroond naar buiten, vandáár die krankzinnig lange wandeling onder poolomstandigheden, vandáár die al te grote fooi aan de portier: onmisbare getuige van zijn, Merkuurs, beschonkenheid. ‘Ja, een beetje dronken was hij wel. En 't was nogal glad daar, en het stormde. Ik hoorde wel een kreet, maar 't was al te laat. Te redden viel er niets meer in die duisternis...’ - En wat voorgevoel was werd onwrikbare zekerheid toen hij *precies op datzelfde moment* de hand van die ander om zijn bovenarm gevoeld had. Alle kracht ontviel hem onder die omklemming, en hij kneep zijn ogen dicht - alsof hij in deze duisternis nog iets zou kunnen *zien* tijdens zijn onvermijdelijke val! *Dit is het einde,* zei die hand, je hebt je plicht gedaan, je rol is uitgespeeld - maar toen had er werkelijk een stem geklonken, de stem die hoorde bij die hand, en die stem had vlak bij zijn oor, skanderend om verstaanbaar te zijn boven de wind, geroepen: ‘La-ten we ter-ug gaan!’ - Waarop Merkuur, toen de hand hem losliet, werkelijk gevallen was, zij het achterover in een sneeuwhoop.

Ze waren, windje mee, teruggeblazen naar het hotel. In de holle, halfduistere hal hadden ze elkaar welterusten gewenst. En dat was tevens het laatste dat Merkuur over de vreemdeling te melden had.

Hij had hem nooit meer teruggezien, hij had nooit antwoord gekregen op de vraag of die ander op het bewuste moment inderdaad met de gedachte gespeeld had zich te ontdoen van de enige deelgenoot van zijn geschiedenis...

Merkuur zweeg. Het houtblok in de open haard dat urenlang loodrecht op twee andere blokken een brug gevormd had, brak, op afroep leek het, opeens temidden van een wolk van vonken doormidden. Ik keek mijn gastheer aan. Hij zat onderuitgezakt in zijn stoel, roerloos, alsof hij niet van plan was ooit weer op te staan, een allang gedoofd stompje sigaar tussen zijn vingers. Hij moest er de afgelopen uren een tiental gerookt hebben...

‘Ik kan u antwoord geven op die vraag...’

Merkuur beantwoordde mijn blik, niet, zoals te verwachten viel, geïrriteerd door mijn opmerking die, los van de bekentenis die zou volgen, op het toppunt van eigenwijzigheid mijnerzijds zou kunnen duiden, maar eerder half nieuwsgierig en berustend uitgeput.

'...Hij had werkelijk van u gedroomd. Hij had werkelijk gedroomd dat hij zich van u zou ontdoen. Vervolgens heeft hij zich voor de keus gesteld. Hij had het kunnen doen, maar hij heeft het nagelaten...'

Merkuur knikte nadenkend:

'Dat klinkt eigenlijk best plausibel, wat je daar zegt. Zo heb ik het eigenlijk nooit bekeken. Maar vertel eens: wat brengt je op die gedachte, want, sorry, heb ik het terechte gevoel dat je iets achterhoudt?'

'Gelooft u in toeval...? Het spijt me dat ik uw relaas niet onderbroken heb. Maar ik kén die man die voor u een vreemdeling gebleven is. Hij heeft mij hetzelfde verhaal verteld...'

'Wat!? Je kent hem? Je kende zijn verhaal?' Merkuur leek te vermoeid om over wát dan ook verbaasd te kunnen zijn. Ik knikte opgelucht.

'Je kende ook mijn verhaal?'

'Inderdaad, zij het in grote trekken.'

Merkuur kwam overeind, het verbaasde me bijna dat hij na al die tijd nog in staat was zich te verroeren. Hij gooide de peuk in het vuur en begon er, met zijn rug naar me toe, in te porren. 'Misschien heb je er inderdaad goed aan gedaan me je voorkennis te verzwijgen...'

Hij draaide zich om, ging met een zucht op de leuning van zijn stoel zitten.

'Dus je wist 't allemaal al... Misschien is dat wel de reden dat het me in feite zo weinig moeite kostte mijn verhaal te doen.' En, na een korte stilte:

'Gôh, hij was dus echt van plan me te vermoorden...'

'In feite niet. Hij wist het niet. Maar pas wanneer de mogelijkheid werkelijk geschapen is, is er sprake van een reële keus. Hij

heeft, zou je kunnen zeggen, een moord met voorbedachten rade *niet* gepleegd.'

Maar ook ik had nog een vraag. Die twee meisjes die hij zo nadrukkelijk in zijn inleiding had opgevoerd... Hoe was het daar eigenlijk mee afgelopen?

Toen Merkuur zich die bewuste nacht had uitgekleed, en met een laatste, even weerzinwekkende als hoogstnoodzakelijke slok whisky zijn schrik had weggespoeld, was er zachtjes op de deur geklopt. En daar had niet de vreemdeling gestaan om uitsluitsel te geven omtrent een vraag die hij, Merkuur, de daaropvolgende jaren met zich mee zou blijven dragen, maar, voornamelijk slaperig en de haren in de war, het blonde meisje dat de mooiste was...

Maar de volgende dag ruim na het middaguur wakker geworden, 'met de allerergste kater sinds de uitvinding van de alkohol', was zijn kamer leeg geweest. Afgezien van een afdruk in het kussen naast het zijne viel uit geen spoor af te leiden dat de uitkomst van de nachtmerrie waarmee de gebeurtenissen van de afgelopen nacht zich tenslotte ontknoopt hadden, iets anders was geweest dan een schone, maar bedriegelijke droom. Ook de badkamer werd grondig maar vergeefs gevisiteerd, tot de afvalemmer toe. Geen glasscherven, wel peuken.

Hij had zich haastig aangekleed en was, ongewassen en met stoppelbaard, bij de receptie gaan informeren. Jazeker, een man en twee meisjes, de ene rood, de andere blond. Ze waren vroeg in de ochtend afgereisd - wat nogal verbazing had gewekt, want hun suite was voor drie nachten geboekt én betaald. Nee, een boodschap hadden ze niet achtergelaten... - Ook Merkuur had toen besloten zijn verblijf in Nice maar liever te beëindigen. Want hotel Negresco was plotseling heel leeg.

'Wat is er eigenlijk geworden van die man?'

'Beeldend kunstenaar...' Ik kon een glimlach niet onderdrukken. Alsof het *mijn* triomf was dat het klopte.

XII

‘En jij? Vertel eens iets over jezelf...’

Merkuur liet zijn blik op me rusten, de nieuwsgierige blik van iemand die al jaar en dag leefde binnen de omslotenheid van de cirkel die hij ooit getrokken had: een kleine enclave, precies op zijn wensen en noden afgestemd, afgezonderd van een wereldgebeuren dat hem er eens toe gedwongen had een nieuw leven te beginnen. Een wereld die hij verder voor gezien hield. Kranten las hij niet, radio of televisie bezat hij niet, zijn gasten waren zijn koeriers. Van hen vernam hij hoe het ‘daarbuiten’ gesteld was, en alles vervulde hem met verbazing. Van zijn achtergrond en oorsprong was hij dermate vervreemd dat het leek of hij werkelijk ooit op drieëndertigjarige leeftijd het bestaan had geruild met een dubbelganger die tot dat moment zijn naam gedragen had. Dat viel niet toe te schrijven aan geheugenverlies of aan een proces van verdringing, want hij had scherpomlijnde herinneringen aan zijn vooroorlogse bestaan, maar aan een absoluut onvermogen om in dat schimmige figuurtje, vervaagd in de mist van het verleden, iemand te herkennen die hij zelf geweest was. Zelfs het gevoel van weemoed was verzonken in de tijd. Het was tot een onderdeel van zijn persoon geworden: een rimpel op zijn wang, meer niet.

Daar zat hij, Merkuur, zijn blik op mij gevestigd, afwachtend, niet merkbaar verstoord door de stilte die ik had laten vallen - en

hier zat ik, verlamd onder een vraag die toch niets vrijpostigs in zich had, een vraag die door ieder ander, naar ik meende, moeiteloos beantwoord werd. Vanwaar dan die verwarring? Omdat de vraag rechtstreeks gesteld werd, rechtstreeks en aan mij. Omdat ik niet weg kon kruipen: daar zat hij, hier ik, met al mijn hoedanigheden. Omdat opeens tot me doordrong dat ik, in plaats van te putten uit een reservoir van kennis, een poging wilde ondernemen om, met alle beschikbare slagen om de arm, een antwoord te *verzinnen* op die vraag. Omdat ik plotseling tot het besef kwam dat het gebrek aan zelfinzicht dat ik mezelf toeschreef vermoedelijk - nee, niet vermoedelijk, zéker - te maken had met het feit dat ik mezelf blijkbaar niet aksepteerde zoals ik nu eenmaal was: een ondeelbaar *ik,* konkreet en niet amorf, mede door eigenschappen bepaald, mede door beslissingen die in vrijheid genomen waren, en op grond daarvan ter verantwoording te roepen.

'Het stelt weinig voor', mompelde ik tenslotte om niet onbeleefd te lijken. 'Wanneer ik mijn situatie vergelijk met die van u op dezelfde leeftijd, komt alles wat me dwarszit me voor als een luxe-probleem...' - En ik wiste me het zweet van het voorhoofd. Er had zich namelijk een herinnering aan me opgedrongen, met zo'n hevigheid dat ik even, wankelend boven de afgrond van de tijd, had kunnen menen dat het geheel andere omstandigheden waren waarin ik me bevond. Een tl-verlicht vertrek met name. Drie stoelen aan een tafel met een wit formica blad, twee aan de ene kant, de derde er tegenover. Op die tafel een ingevuld formulier. Drie personen. '*Houdt u van uw vrouw?*' - Dat was me een keer gevraagd, verdomd! En ik had dat een nogal rare vraag gevonden! Bestaat God? Is er een leven na de dood? Schuilt er een zin in het bestaan? 'Houdt u eigenlijk wel van uw vrouw?' En ik had, o schaamteloze werkelijkheid van dát moment, mijn ogen neergeslagen. Want ik wist 't niet! Ik kneep radeloos in mijn handen, mijn hersens pijnigend, op zoek naar iets dat blijkbaar zo vanzelfsprekend was: gevoel. Hield ik van haar? Heel veel? Een beetje? Of iets daar tussen in? Of niet, mis-

schien? Haatte ik haar dan? Maar wat is dat: haat? Hoe voelt ‘haat’? Hoe voelt ‘houden van’? Waar in godsnaam zit de thermometer? ‘U bedoelt dat we heel erg aan elkaar gewend zijn?’ Maar dat is helemaal geen antwoord op de vraag! ‘Natuurlijk is ze me dierbaar, we kennen elkaar al zo lang...’ En in een mengeling van schaamte en wanhoop over zoveel onvermogen een even simpel antwoord te geven als de kennelijke strekking van de vraag, had ik er tot overmaat van ramp aan toegevoegd dat in mijn opvatting gevoelens niet toetsbaar zijn aan iets dat buiten het individu gelegen is, dat je dus niet kunt weten wat een ander voelt, net zomin als je er achter kunt komen hoe die een bepaalde kleur ervaart. Dat het denken, strikt genomen, geen toegang biedt tot het gevoel. Dat een gevoel zich niet laat formuleren in de taal waarvan het denken zich bedient. - Is dat een antwoord op de vraag? Nou en of! Het is het antwoord van iemand die zo weerzinwekkend rationalistisch is dat hij bij het aanschouwen van een verdrinking niets anders ziet dan een bevestiging van de wet van Archimedes... Terug in je hok, herinnering!

Merkuur meende intussen dat er niet zoiets bestond als een luxeprobleem. Een probleem is een probleem. Wat voor de één niet meer dan een strobreed is, kan voor de ander een onoverkomelijke barrière blijken. Ik stemde volmondig met hem in:

‘Ook een luxe-probleem is een probleem, en misschien juist zo moeilijk op te lossen omdat de luxe zelf er niet toe aanzet, in tegenstelling tot een probleem dat in nood geboren is.’

Ik vertelde hem dat ik kort daarvoor verliefd was geworden op een vrouw, en dat me in de bewustzijnspiek die die gemoedsaandoening met zich had meegebracht, pijnlijk duidelijk was geworden hoezeer ik vervreemd was geraakt van mezelf. Ik vertelde hem dat ik de dagen dat ik van zijn gastvrijheid had mogen genieten, te baat had genomen om, zij het voorlopig met weinig gevolg, tot een zekere ontrafeling te komen van de geestelijke staat waarin ik verkeerde: hoe was ik op dit doodlopende spoor verzeild geraakt, beheerst door een gevoel van doelloosheid, vervreemd van de wereld en daardoor van mijzelf?

‘Je gaat dan automatisch naar verklaringen zoeken, historiserend, psychologiserend. Eigenlijk geloof ik daar niet in, omdat dat soort verklaringen altijd terugwijzend zijn, maar nooit voorspellend. Je kunt in de jeugd van de moordenaar gaan zoeken naar een verklaring voor zijn daad, je kunt hetzelfde doen bij een heilsoldaat. In geen van beide gevallen zul je in mijn ogen op een noodzakelijke verklaring stuiten, al was het maar omdat je dat verleden beschouwt met kennis van het uiteindelijke produkt. Wanneer de dief een povere jeugd gehad heeft, dan is dat uitsluitend betekenisvol *omdat* hij een dief geworden is. Het zijn nietomkeerbare stellingen. Ikzelf ben, om iets te noemen, opgegroeid in een situatie die enigszins vergelijkbaar is met die van enig kind, want in de tijd dat ik kleuter was verlieten mijn veel oudere broers en zusters het ouderlijk huis. Van een intens huiselijk verkeer binnen de beslotenheid van een gezin was daardoor geen sprake, ook al vanwege het feit dat mijn ouders al ruim van middelbare leeftijd waren, en niet meer ingesteld op zo'n jong kind. Door dat alles heb ik, vermoed ik, een relatief eenzame jeugd gehad. Maar moet ik daar nu uit verklaren waarom mijn leven zich tegenwoordig voornamelijk buitenshuis afspeelt, en ik me eigenlijk het meest op m'n gemak voel in een café of in een hotel, omdat het neutraal gebied is en de kontakten die je er legt vrijblijvend zijn? Misschien... Maar is het niet zo, dat ik diezelfde verklaring ook in het omgekeerde geval zou kunnen gebruiken? Wanneer ik nu het huiselijk leven juist gezocht zou hebben, zou ik zeggen dat ik daarmee kompenseer wat ik vroeger tekort kwam... Wat zegt zo'n verklaring dan nog? Trouwens: wat biedt zo'n verklaring méér dan een zelfbevestiging?’

Merkuur reageerde niet. Hij zat roerloos, de kin steunend op zijn samengevouwen handen, de ogen wijdgeopend alsof hij zich hogelijk over iets verbaasde.

‘Wanneer ik eerlijk ben...’ vervolgde ik - waarop die kin omhoog kwam van die handen:

‘Ja, waarom zou je dat eigenlijk *niet* zijn?’

‘Misschien omdat ik niet goed weet wat 't is, eerlijkheid. Iets

kan een ontboezeming zijn, en tegelijk de grootst mogelijke nonsens. Wanneer je in je eigen leugens gelooft kun je ze in alle eerlijkheid opdissen. U vroeg me zoëven wie ik ben. Zo'n vraag brengt me in de grootste verwarring, en niet alleen, geloof ik, omdat ik hem onwillekeurig te letterlijk opvat en automatisch geneigd ben naar een waarheid te zoeken die niet in maar buiten mezelf gelegen is. Ik geloof dat een eigenschap die me het meest typeert, het onvermogen, voor mijn part de onwil, is, om mezelf te manifesteren als iemand met vaste, gefixeerde hoedanigheden. Waarom? Omdat ik me op de een of andere manier helemaal niet *voel* zoals ik blijkbaar ben. Omdat ik iedere fixatie van eigenschappen nu juist onderga als een vervreemding van mezelf...'

'Dat lijkt me hoogst onprettig', zei Merkuur.

'Dat is tamelijk onpraktisch', gaf ik toe.

'Tamelijk? Of gewoon: onpraktisch.'

'Onpraktisch dus.'

Ik vertelde hem dat ik een aantal jaren terug een ontdekking had gedaan waar ik de afgelopen dagen vaak aan had moeten terugdenken. Mijn vader was overleden, en ik was bezig zijn reusachtige archief te schiften op wat weggegooid kon worden en wat niet. Zo stuitte ik op een tekening die ik rond mijn vijfde jaar gemaakt moest hebben. Ik kon die leeftijd nauwkeurig achterhalen doordat het papier de naam vermeldde van de middelste van de drie kleuterscholen die ik achtereenvolgens had bezocht. En op die tekening bleken tot mijn verbazing allerlei woorden te staan, in hanepoten, geschreven door mijzelf. Ik kon dus schrijven op die leeftijd. Dat wíst ik helemaal niet, net zomin als ik me kon herinneren of ik me dat zelf had aangeleerd of dat een van de studenten die bij ons op kamers woonden me erbij geholpen had. Maar wat opeens glashelder bij me bovenkwam, terwijl ik met die tekening in de hand stond, was het moment waarop ik indertijd mijn produkt, die bewuste tekening dus, getoond had aan de kleuterleidster. En tegelijk klonk over al die jaren heen haar stem

me in de oren: ‘kun jij al schrijven...?’ Er klonk pijnlijke verbazing in die stem, iets van: dat hóór jij helemaal nog niet te kunnen! Pas op dat moment was tot me doorgedrongen dat die andere kinderen misschien *niet* konden schrijven. Ik had gedacht dat iedereen dat kon, net zoals praten. Dus hield ik er mee op: een kind wil niet graag anders zijn dan anderen, is dan de gebruikelijke verklaring. En een jaar later, in de eerste klas van de lagere school, heb ik opnieuw leren schrijven, tegelijk met de andere kinderen van de klas. Dat bewees ook mijn eerste schrijfcahiertje, dat ik eveneens terugvond in die doos.

Een paar jaar later vertelde ik mijn bevinding aan een oude oom van me. Die toonde zich allerminst verbaasd. Hij vertelde me dat mijn vader in die jaren op z'n minst een wonderkind in me gezien had, en dat ook bepaald niet onder stoelen of banken had gestoken. Zodat hijzelf gedacht had: oei, oei, dat gaat mis, dat wordt een doodeng knaapje... ‘Maar weet je dat dan niet meer, dat je vader je op schoot nam, en de loftrompet over je stak?’ Nee, dat wist ik niet, daar kon ik me absoluut niets van herinneren. Was ik het vergeten? Had ik het verdrongen? Verdrongen natuurlijk! - En in samenhang daarmee was het informatie die me, leek het, een sleutel in handen gaf tot de oplossing van een vraagstuk dat me jarenlang parten heeft gespeeld.

Na de lagere school, die ik met middelmatige cijfers doorliep, volgde er namelijk een uitputtend lange reeks van scholen waarop het onveranderlijk niet ‘ging’, tot ik uiteindelijk, twee jaar ouder dan mijn medescholieren, het niet erg hoog aangeslagen Mulo-diploma haalde, en tenslotte de uitwijk nam naar een avondopleiding, om het toch nog te brengen tot de status van student. Dat mislukken heeft beslist een stempel op me gedrukt, want ik voelde me een outcast op die scholen. En dat is een gevoel dat je niet gauw verlaat, omdat het een habitus met zich meebrengt die zichzelf maar al te gemakkelijk in stand gaat houden.

‘Mijn leven zou er, kortom, anders hebben uitgezien wanneer... - maar dat is altijd een onzinnige spekulatie, want dan zou het

jouw leven niet zijn, en jij niet jezelf!'

'Precies', onderbrak Merkuur me. 'Wanneer de oorlog niet was uitgebroken had ik nu hier niet gezeten. Dan was ik vast en zeker beroepschemicus geworden en direkteur van een onderneming in oliën en vetten - ik moet er trouwens niet aan denken!'

'Toch is er een essentieel verschil', vervolgde ik, terwijl er iets bij me begon te dagen, want ik had die herinneringen opgehaald uit vele, in feite zonder precies te weten waarom. 'Uw leven heeft een radikale ommekeer ondergaan vanwege een gebeurtenis waarin u zelf de hand niet hebt gehad. En het dringt tot me door dat ik geneigd ben om het in mijn geval ook zo op te vatten, dat ik mijzelf altijd als speelbal beschouwd heb van krachten die buiten mezelf gelegen waren. Die verklaring waartoe de informatie van m'n oom de sleutel gaf bijvoorbeeld, een heel geijkte, psychologiserende, hield die misvatting in stand. Met dat mislukken op school zou ik namelijk, onbewust of niet, de hooggespannen vaderlijke verwachtingen hebben geloochend - een Freudiaans cliché dat best betrouwbaar aandoet. Mijn vader was hoogleraar. Met opvallend veel zonen van hoogleraren liep het in die dagen, net zoals met mij, 'mis' op school. Bestond er misschien zoiets als een 'zoontjes-van-hoogleraren-complex'? Misschien. Maar ik denk intussen dat een andere verklaring veel steekhoudender is. Achteraf kan ik namelijk alleen maar vaststellen dat, voor zover ik ze kende, geen van die zonen waar het 'mis' mee ging bijzonder begaafd in *leren* was, terwijl hun milieu met zich meebracht dat ze automatisch naar het gymnasium gestuurd werden.

Mijn vader wilde een wonderkind in mij zien. Dat is een feit waaraan ik een betekenis kan ontlenen. Bijvoorbeeld dat hij op mij een wensbeeld projekteerde dat hij bij mijn oudere broers niet in vervulling had zien gaan. Die verwachting werd door mij geloochenstraft. Ook aan dat feit ontleen ik een betekenis. Ik herleid het tot een opstandige houding mijnerzijds. Daarmee heb ik de twee feiten teruggebracht tot een konflikt tussen mijn vader

en mij. Alsof ik wèl aan zijn wensbeeld had kunnen beantwoorden! Mijn psychologiserende benadering heeft blijkbaar zo versluierend gewerkt, dat ik totaal voorbijgegaan ben aan de konstatering dat ik helemaal geen wonderkind wás...

Het begint nu tot me door te dringen hoe gevaarlijk dat soort verklaringen zijn, hoe snel ze de gedaante aannemen van een zelfrechtvaardiging, en vervolgens die van een zichzelf vervullende profetie. Er is niets op tegen om een handeling, een beslissing, een houding, op te vatten als symbolen van een achterliggende betekenis, zolang je je maar blijft realiseren dat die betekenis een ontlening is. Het feit gaat aan de betekenis vooraf. Het menselijk gedrag is niet willekeurig, maar voorspelbaar is het evenmin. Ik geloof dat het moeizame van de weg naar evenwicht niet schuilt in het scheppen van nieuwe betekenissen, maar in het loslaten van de oude, achterhaalde. Dat geldt voor het individu, dat geldt volgens mij niet minder voor het denken in het algemeen. Ik ben een kind van de naoorlogse geboortegolf. De Tweede Wereldoorlog heeft een schaduw geworpen over mijn generatie, ongrijpbaar, juist omdat we hem niet hebben meegemaakt. Tenminste zo ervaar ik het. We zijn opgegroeid, eerst in de sfeer van een geforceerd naoorlogs optimisme, een reaktie op een werkelijkheid waarin we niet gedeeld hadden, later onder de voor ons vormeloze dreiging die uitging van de Koude Oorlog. Bij ons thuis werd er zelden over de oorlog gesproken. Toen ik, zo rond mijn tiende, kennis begon te nemen van wat er gebeurd was, raakte ik er volledig van in de ban. Alles waarop ik de hand kon leggen werd uitgespeld, geen foto zo gruwelijk of ik dwong me ertoe hem nauwkeurig te bekijken. Het is toeval dat jij de dans ontsprongen bent: jíj had daar kunnen staan... - Angstdromen van gillende sirenes, van oogverblindende explosies in de nacht, van mensenmenigten die, bestookt door een gordijn van kogels, alle kanten op vluchten, in blinde paniek, weg van dat plein dat helemaal geen uitgang biedt. Die obsessie duurde maanden, en het zou nooit meer worden zoals het geweest was. De idylle was verbroken. Dat was er niet bijverteld toen ze je ter wereld brach-

ten! ‘Here houdt ook deze nacht over mij getrouw de wacht...’ - Nou dat viel dus vies tegen! Er zijn helemaal geen grenzen, alles is mogelijk. Ieder gevoel van geborgenheid is een illusie. Er ligt een tijdbom te tikken onder dit bestaan.

Wij zijn de nakomelingschap van een kultuur die zichzelf de nek heeft omgedraaid. Onze onevenwichtigheid komt voort uit het feit dat we werden opgevoed volgens een denken dat het onze niet meer kan zijn - zonder dat we er een ander denken tegenover kunnen stellen, want hoe kun je buiten je eigen denken treden? Je kunt geen nieuwe taal scheppen aan de hand van een bestaande. De begrippen die ons zijn bijgebracht blijken met de werkelijkheid zoals we die aantreffen allerminst te korresponderen. Maar we zijn gedwongen ze, bij gebrek aan nieuwe, nog steeds als norm te hanteren - al weten we ze door de geschiedenis en de aktualiteit geloochenstraft. We verkeren in spraakverwarring met ons eigen bestaan. De materie kent geen goed of kwaad, laat staan rechtvaardiging.

Ik was laatst getuige van enorme rellen in de stad. Massale vechtpartijen, regens van stenen, brandende autowrakken, traangas. De aanblik van een stad in oorlog. En wat me het meest frappeerde was het gevoel dat deze agressie een volmaakt blinde, wanhopige agressie was, dat er geen doel werd nagestreefd. Het was destruktie louter terwille van de destruktie zelf. En ik bedacht dat dit het begin zou kunnen zijn van een nieuwe, ongekende revolutie: de revolutie zonder ideologie.

In wat voor toekomstverwachting leeft een generatie die, voor het eerst, geen ander uitzicht lijkt te hebben dan op een onvermijdelijke wereldramp, of het er nu een is die zich snel voltrekt in de vorm van een oorlog die dan ook meteen de laatste is, of een uiterst langzame, in de vorm van een uitputting van de natuurlijke hulpbronnen en een verstikkende vervuiling? Zo'n generatie is stuurloos, niet omdat de situatie waarvoor zij zich gesteld ziet op zichzelf onoplosbaar is, maar omdat die oplossingen niet ontleend lijken te kunnen worden aan de gedachtenwereld waarmee zij is opgegroeid. De generatie van onze ouders heeft nog net

een laatste glimp opgevangen van een wereld in kontinuïteit, van een bestaan waarin het wereldbeeld van christendom en humanisme gespiegeld kon worden. Wij niet. Het heimwee is ons bij overlevering ingegeven. Wij staan voor het dilemma óf ons, in de krankzinnige hoop op een wonder, neer te leggen bij een doem die, tenzij dat wonder gebeurt, onafwendbaar is, óf het gevecht aan te gaan met onze identiteit, in een pogen dat achterhaalde wereldbeeld van ons af te schudden. Wij zullen het moeten wagen, zonder een vlucht in een al dan niet religieuze projektie of een beroep op een zichzelf rechtvaardigend onderbewustzijn, een werkelijkheid onder ogen te zien die *leeg* is. En pas dan, wanneer we ons hebben aangewend om niet-interpreterend te kijken, met een oog dat géén vaststaande betekenis vooronderstelt, zullen we ons een vrijheid geschapen hebben die ons in staat stelt een andere relatie te zien tussen de wereld en onszelf...'

'Heremijntijd', mompelde Merkuur. 'Niet gering wat je daar zegt. Een heleboel, bedoel ik...'

Zijn blik bleef rusten op een dubbele foto die ingelijst op het tafeltje naast me stond. De linker was zwart-wit, de rechter in kleur: het bijgebouw dat dienstdeed als garage en woning van Gino, de chauffeur. Links een ruïne, rechts een juist voltooid bouwwerk. En op beide foto's stond Merkuur. Oud en nieuw. *Hij* was ooit een nieuw leven begonnen, en ik vroeg me af hoe hij 'm dat geleverd had...

'Tja', zei Merkuur, en het was of hij mijn gedachten geraden had:

'Die schuur was een ruïne. Ik heb al die stenen één voor één genummerd en hem tot de grond toe afgebroken. Daarna heb ik de muren weer opgemetseld, de balken vernieuwd, het dak opnieuw belegd. Daar ben ik meer dan een jaar mee bezig geweest, toen was het af. Ik zag in die tijd vrijwel geen mens, ik sliep in een hoekje op een oude matras, at voornamelijk uit eigen tuin. Een volmaakt gedachteloos bestaan. Steen voor steen - dat was eigenlijk het enige dat ik dacht. Steen voor steen, steen voor

steen... Toen het klaar was, was ook ik klaar, met mezelf. Voor de restauratie van het hoofdgebouw en de kapel heb ik natuurlijk een architekt en handwerkslieden in de arm genomen...' Hij stond op en rekte zich uit. Ik zocht vergeefs naar een passend antwoord op zijn woorden.

'Het begint al behoorlijk licht te worden.' Hij had de gordijnen opengetrokken, nadat hij, eensklaps ontbrand in ongekende energie, het vertrek gezuiverd had van de sporen van de afgelopen nacht: flessen in kast, glazen op blaadje, inhoud asbak in haard, gemorste as weggewapperd met zakdoek.

'Zullen we een eindje gaan lopen. Want om nu meteen naar bed te gaan...'

Aldus geschiedde.

Buiten was het heerlijk fris. Er hing een dichte nevel in de dalen zodat het leek of de bergen dreven op een zee van mist. We namen de route die Merkuur steevast koos voor zijn vaste wandeling. Gesproken werd er niet. De zon brak door.

Teruggekeerd vroeg Merkuur hoe laat onze trein vertrok.

'Rond drie uur.'

'Ik zal opdracht geven dat Gino jullie naar het hoofdstation van Bazel rijdt. Dat scheelt uren.'

Hij stak zijn hand uit:

'Wel... Ik denk dat we elkaar vandaag niet meer zien...'

Ik drukte zijn hand en dankte voor de genoten gastvrijheid. Hij draaide zich om, terwijl ik staan bleef, niet zonder een gevoel van onvoldaanheid, alsof er iets afgerond had moeten worden, door hem of door mijzelf - een gevoel dat, hoe ongemotiveerd ook, op slag verdween toen hij op de drempel stilhield, zijn hoofd wendde, een tamelijk merkwaardig buiginkje maakte, en zei: 'Je gezelschap is me aangenaam geweest.'

Waarop ik bloosde en hij weg was.

Hoewel ik de deur van de kamer zo zachtjes mogelijk opende en sloot, sloeg Kompaan terstond zijn ogen op alsof hij al die tijd op me had liggen wachten. Hij ging rechtop in bed zitten, wreef

zijn ogen uit en keek op zijn horloge.

‘*Jij* bent vroeg!’

‘'t Is fantastisch weer’, zei ik. Het besluit niet meer naar bed te gaan was al genomen.

‘Lekker even in bad.’

Vervolgens viel ik in bad in slaap.

Kompaan schudde me wakker:

‘Hé Koekebakker! Héél gevaarlijk, weet je dat!’ - Waarna hij zijn roeping van levenbeschermende engel breed uitmat, en ik me voornam niet te vergeten na terugkeer in het vaderland vriend Mazzelman, expert op het gebied van slapen en dutten, van maffen en tukken, van uiltjes knappen en prettig onder zeil gaan, op de hoogte te stellen van mijn ongebruikelijke sponde.

Derde deel

Zo loopt hij: met zijn handen in zijn zakken, in gedachten, fluitend. Zo loopt iemand die geen haast heeft en in innerlijke rust verkeert.

Wanneer zijn oog in het voorbijgaan valt op de etalage van een platenwinkel, dringt het tot hem door dat hij die ochtend, van huis gegaan zonder zelfs zijn koffer te hebben uitgepakt, vergeten heeft die grammofoonplaat mee te nemen. Stom. Toch besluit hij er geen slecht voorteken in te zien. Iemand die twee etmalen nauwelijks geslapen heeft moet veel vergeven worden. Bovendien kan het verzuim worden goedgemaakt; wel zo elegant trouwens: een geleende plaat nieuwgekocht te retourneren. Hij kijkt op zijn horloge. Tien voor zes. Eigenlijk was hij dat ook van plan geweest en om die reden, vlak voor sluitingstijd, op weg naar deze winkel.

Hij gaat naar binnen, groet met een hoofdknik de lange, ziekelijk ogende man die achter de kassa staat. Niet best: iedere keer wanneer hij hem zag het afgelopen jaar, in zijn winkel of tijdens de pauze van een koncert, had het, zoals ook nu, geleken alsof datzelfde beigekleurige kostuum alwéér een maat groter was geworden. ‘Van binnenuit opgegeten’, had hij dat eens horen benoemen in de wachtkamer van de dokter. Hij huivert onwillekeurig en vraagt:

‘Heeft u die plaat met de vierhandige walsen van Brahms door

Lipatti en Nadia Boulanger?' De man kijkt hem even aan, alsof hij de ernst van de vraag wil peilen, en er verschijnt een glimlachje rond zijn lippen dat lijkt te willen zeggen: alsof *ik* niet weet waarvoor jij kwam...

'Natuurlijk. Van Lipatti heb ik altijd alles dubbel in huis.' En, terwijl hij de platen in een bak onder zijn nagel weg laat schieten:

'De nieuwe opname van Levine is binnen. De Vijfde van Mahler plus het adagio van de Tiende. Zal u beslist interesseren. Schitterende vertolking.'

Wanneer de begeerde plaat tevoorschijn is gekomen, en de ander bezig is met het verwijderen van de beschermhoes en het prijsje, een omslachtig karweitje voor iemand die geplaagd wordt door een lichte tremor, vertelt hij van zijn ongefundeerde vooroordeel tegen de dirigent James Levine. Uitsluitend vanwege die andere Levine, de pianist die Joseph heette.

'Geen familie, dacht ik', zegt de man. 'Wilt u een bon?'

Te laat beseft hij de konsekwenties van zijn bevestigende antwoord. En terwijl de ander bevend zijn balpen ter hand neemt vraagt hij:

'Kent u die anekdote over Joseph Levine?'

De man, het puntje van zijn tong tussen zijn tanden, reageert niet, en hij vervolgt:

'Levine was uitzonderlijk vingervlug, zoals u weet. En op een avond speelde hij na een koncert tijdens een souper bij iemand thuis nog wat *encores*. Ook de pianisten Horowitz en Rubinstein zijn van de partij. En wanneer de maestro is uitgespeeld en weer heeft aangeschoven, vraagt de een, voor iedereen duidelijk verstaanbaar, aan de ander: "Zeg Arthur, wist jij dat Levine sneller kan spelen dan een pianola?" Waarop Rubinstein antwoordt: "Jazeker. Maar daar staat tegenover dat een pianola opmerkelijk *gevoeliger* kan spelen..."'

'Een groot Liszt-vertolker toch indertijd, Levine', zegt de man, zonder overigens een spier te vertrekken. 'Kijk.' En toont hem het Mahler-dubbelalbum. 'Eigen import.'

‘Zet u 'm maar voor me apart, anders moet ik er de hele avond mee sjouwen.’ En, bedenkend dat er iets niet klopt:

‘Die Lipatti is voor een cadeautje.’

‘Feestpapiertje er omheen?’

‘Nee hoor. Een tasje kan volstaan.’

Wanneer hij de winkel heeft verlaten en in een bekende richting loopt, klinkt naast hem de oorverscheurende claxon van een opzichtige, stapvoets rijdende auto. Een portier zwaait open.

Hij is ingestapt zonder dat de auto, geruisloos zwevend boven het wegdek, haltgehouden heeft.

‘Hallo Kompaan...’

‘Ik zag je naar buiten komen’, verduidelijkt de ander. ‘Waar is 't naartoe?’

‘Ik ga bij een kennis eten, geloof niet dat je hem kent’, zegt hij, en geeft het adres op. ‘Het schijnt dat die man me een of ander delikaat verzoek gaat doen. 'k Liep hem vanochtend toevallig tegen het lijf...’

‘*Ik* ga dineren met een dame’, repliceert Kompaan op een toon alsof hij zichzelf een verklaring wil geven waarom hij niet door de ander wordt uitgenodigd om mee te gaan. ‘Mees-ter-lijke dag gehad, trouwens. Tien minuten onder de douche gestaan en meteen weer helemaal 't heertje.’

‘Nou, dat kan ik niet beweren. Ik heb vandaag wat je noemt een jasje uitgedaan...’

‘Huis opgeruimd, korrespondentie afgewikkeld, naar de bank geweest, telefoontjes gedaan. Morgen weer lekker aan het werk! A propos, wat denk je dat ik bij de post vind? Een belasting-teruggave van vijftienhonderd gulden. Je zou trouwens je rijbewijs eens moeten halen...’

‘Ja, dat zou wel handig zijn... 't Herinnert me eraan dat ik een keer een vooroorlogse Austin Seven cadeau kon krijgen. Maar 'k had geen rijbewijs. Was trouwens zestien...’

‘Wàt hadden we afgesproken?’

‘O sorry...’ mompelt hij schuldbewust. Hij had Kompaan tij-

dens de terugreis moeten beloven nu *eindelijk* eens op te houden met die verhalen...

Precies op dat moment acht Kompaan het noodzakelijk op zijn bekrachtigde rempedaal te trappen, tegelijk met een razendsnelle, waarlijk 'teufelse' armbeweging verijdelend dat zijn passagier dwars door de voorruit heen het luchtruim kiest.

'Ga je gang maar, kleine schat...'

Hij kijkt Kompaan van opzij aan. Hoe deze, een sigaret in de mondhoek, zonnebril voor de ogen hoewel van enige zon geen sprake is, genietend stuur en pedalen bespeelt van zijn buitensporige tweedehands Amerikaan, na nog een achterwaartse blik geworpen te hebben op het misschien al zestienjarige meisje dat hij zo minzaam voorrang gaf. En opeens heeft hij het gevoel, of beter: konstateert hij, dat Kompaan, ondanks het feit dat ze amper tien uur geleden afscheid namen, op de een of andere wijze wat hem betreft iemand 'van vroeger' is: iemand die je na jaren opeens terugziet, en die je, nadat je elkaar drie keer om de beurt gevraagd hebt 'hoe het gaat', eigenlijk niets anders mee te delen hebt dan dat er iets niet langer is dat er blijkbaar ooit wél geweest moet zijn - zonder overigens te kunnen of te durven zeggen wie van de twee er nu precies veranderd is...

Ze zwijgen. Kompaan fluit tussen zijn tanden. En hij bedenkt dat dat gevoel er natuurlijk in het verborgene al heel lang geweest moet zijn. Zodat je even goed zou kunnen stellen dat er in *feite* niets veranderd is...

'Fantastische tijd gehad trouwens. Dat moeten we gauw wéér doen.'

'Nou en of.'

Kompaan stopt bij de hoek van het plein dat zijn bestemming is. ''k Gooi je er hier uit, want verderop is het eenrichtingsverkeer.' 'Prima. Zeg, bedankt voor 't brengen.' Hij stapt uit.

'Je grammofoonplaat.'

'O gut, merci. Tot gauw hè.'

'Ajuu Koekebakkertje!'

‘Zo baas, ben je daar’, zegt Mazzelman die boven aan het trapgat staat, een klein sigaartje tussen de lippen. ‘Aardig van je om te komen.’

Hij betreedt een gang die uitmondt in een duister halletje, verlicht door een zwak, in glas en lood gestoken lampje. Tezamen met de versleten traploper, het rieten mandje aan een slappe metaaldraad boven de leuning, het driehoekige tafeltje waarop Mazzelmans handschoenen en sjaal, de gebeeldhouwde kapstok waarop zijn hoeden, de geelkoperen paraplubak waarin een ander onmisbaar attribuut, is alles anders dan hij verwacht had - al zou hij niet kunnen zeggen welke voorstelling hij zich wél gemaakt had.

‘Je jas...’

Hij volgt Mazzelman in twee ruime kamers *en suite,* merkwaardig ouderwets gemeubileerd: een zwaar donkerhouten dressoir, monumentale, oerdegelijke fauteuils rond een salontafel, donker behang, zwaargeverniste schilderijen in vergulde lijsten. Alleen een enorme metalen boekenkast, tot de nok gevuld met kookboeken, en een moderne geluidsinstallatie zijn van deze tijd. Een grijze, roodgestaarte papegaai zit roerloos in een bamboekooi die voor het raam staat. De visite wordt kraalogig opgenomen.

‘Goed volk, Zeno...’ zegt Mazzelman in de richting van zijn

huisgenoot. En tot zijn gast, verlegen naar het lijkt, onvast, juist omdat hij bang is dat zijn stem over zal slaan:

‘Je moet weten: ik ontvang niet vaak...’

Maar dan klapt Mazzelman in zijn handen en zijn stem klinkt als vanouds:

‘Jij lust vast wel een lèkkere borrel!’

‘Wel twee, Mazzelman’, antwoordt hij, opgelucht dat een ongekend kwetsbare Mazzelman is ingeruild voor een vertrouwde. Mazzelman stelt voor in de keuken te gaan zitten, want hij moet nog wat voorbereidselen treffen.

‘Niets bijzonders hoor. Wat lichte kleine hapjes...’

De keuken, verwonderlijk klein voor een kok van het formaat en met de omvang van de gastheer, is een chaos van keukengereedschap, potten en pannen, kruidenrekken, maar Mazzelman weet blindelings de weg.

‘Wanneer de werkster geweest is kan ik een dag lang niets meer vinden. Opruimen noemt ze dat!’

Terwijl Mazzelman, vingervlug en, naar het lijkt, zonder bij iets na te hoeven denken, bezig is aan het granieten aanrecht, vertelt *hij* van zijn gesprek, twee nachten eerder, met Merkuur - die door Mazzelman, vanzelfsprekend, óók alweer gekend wordt. ‘Tijdens dat gesprek ben ik tot een soort van verheldering gekomen, een abstraktie weliswaar, maar toch, geloof ik, een sleutel...’

‘En weet je ook nog hoe die sleutel er uitzag? Mij overkomt het altijd dat ik de volgende dag stráál vergeten ben...’

‘Zelfs dat. Het komt er eenvoudigweg op neer dat ik me steeds hopelozer ben gaan verstrikken in de betekenis die ik aan de dingen hechtte. Daarbij vergat ik dat het *feit* aan die betekenis voorafgaat. Dat het feit *alszodanig* door mijn betekenisverlening niet veranderd wordt.’

‘Dat moet je maar eens voor me opschrijven’, zegt Mazzelman, terwijl hij een schaal op de keukentafel zet. ‘Dan kan ik 't eens overlezen en er *diep* over nadenken.’

Ze eten in de keuken, zodat Mazzelman niet heen en weer hoeft

te lopen en een oogje kan houden op de oven. Hijzelf eet trouwens altijd in de keuken, licht hij toe, want in z'n eentje geeft hij niet om gezelligheid - waarbij hij vermoedelijk doelt op de verveloze staat van de keukenkastjes, het bruinvette plafond, de zacht ruisende tl-buis boven het aanrecht en het kale peertje in een witglazen kapje boven de tafel.

'Mmm', zegt Mazzelman. 'Dit smaakt nog beter dan ik had vermoed. Een nieuw vondstje van me - hoewel je dat in mijn vak nooit zeker weet. Uitgesneden verse zalm, dat zie je wel. Maar gemarineerd in frambozenazijn. Vandaar die frambozen erbij. En? Wat vind je?'

'Een delikatesse, Mazzelman. Nooit zoiets heerlijks geproefd, 't smelt op de tong.'

Mazzelman mompelt dromerig:

'Deze smaak noem ik *dansant*...' - Waarop hij zich stevig in de handen wrijft.

'Duifjes uit Bresse', zegt Mazzelman bij de volgende gang.

'Waarom uit Bresse, Mazzelman?' informeert hij wanneer het karkasje op zijn bord ligt.

'Net als een poulet de Bresse. Komt uit Bresse. Appellation controlée, zou je kunnen zeggen. Geloof maar niet dat een kip uit Lyon zich poulet de *Bresse* mag noemen. Da's net het adelboekje. Lekker?'

'Heerlijk Mazzelman. Nooit zoiets geproefd.'

Vervolgens salade. En als dessert *tarte tatin* oftewel, zo wordt verduidelijkt, omgekeerde appeltaart, oftewel 'appeltaart op de wijze van oude wijven'. Wanneer Mazzelman tenslotte voldaan achteroverleunt in zijn stoel, zegt hij:

'Je *kunt* natuurlijk ook een gebakken bokking eten van een oude krant...'

'Dat is trouwens *mijn* specialiteit.'

'Daar hou ik je aan', zegt Mazzelman. 'De volgende keer bij jou.'

Koffie.

'Na een witte bourgogne komt bij ons een witte *marc* de bour-

gogne ter tafel. Wat jij? Zullen we in de kamer gaan zitten? Dat praat wat makkelijker...'

Een hanglamp met een rand van wollen franje. Een elektrische kaars op een smeedijzeren kandelaber. Een schemerlamp met perkamenten kap.

'Zo, dat is gezelliger', zegt Mazzelman.

Ze zitten, drinken hun koffie en hun marc, en zwijgen. Maar dan kucht Mazzelman.

'Moet je horen...' - Zijn stem klinkt vreemd, afwezig, als van iemand die slaapt.

'Ik wou je wat vragen. Maar ik wil van tevoren zeggen dat je je absoluut niet moreel verplicht moet voelen op mijn verzoek in te gaan. Echt even goede vrienden. Beloof je dat?'

'Vanzelfsprekend, Mazzelman...'

''t Gaat om het volgende. Ik ben van de week naar m'n notaris geweest...'

Zijn stem sterft weg. Hij staart even voor zich uit, alsof hij zich iets in herinnering moet brengen. Dan vervolgt hij zacht, maar gelijkmatig zacht:

'Nee, dat is de verkeerde volgorde. Ik ben naar de dokter geweest...'

Waarop Mazzelman zijn wijsvinger richt op zijn hartstreek, en bijna onmerkbaar, eigenlijk alleen maar met zijn ogen van *nee* schudt... En opeens staat hij op, heel kwiek, loopt naar de kooi voor het raam, pakt hem op en verplaatst hem naar het tafeltje naast zijn stoel - een vaste plaats, te oordelen naar het schelpenzand en de veertjes op het tafelblad.

'Was ik *jou* helemaal vergeten...'

Hij gaat weer zitten, en vervolgt zichtbaar opgelucht:

'Eigenlijk moet ik me ontzien. Maar ja. Ik ben óók niet het type dat op vakantie zuinig aandoet om m'n verblijf nog een paar dagen te kunnen rekken. En dan met mijn beroep... Ik zou van de schrik vergeten een lekkere sigaar op te steken! Jij?'

De kist verschijnt. Ze roken.

'Je kent toch dat verhaal van die man die van de dokter te horen

krijgt dat het met z'n rikketik niet helemaal je dát is?'

Hij kent het verhaal, maar schudt het hoofd.

'...en beslist heel rustig aan met Wein, Weib und Gesang, zegt die dokter. Waarop die man de volgende dag z'n lidmaatschap van de mannenzangvereniging opzegt! Nou? Is-ie goed?'

Ze lachen.

'Maar nu waar het om gaat. Ik wou je vragen of jij je wanneer ik er niet meer ben - dat kan nog jaren duren hoor - zou willen ontfermen over Zeno. Want díe is nog maar tien en kan wel zestig worden. Hoe oud ben jij?'

'Drieëndertig. Ik ben van '46.'

'Jong dus', zegt Mazzelman. 'Even iets anders. Ik ben naar de notaris geweest en heb een bedragje vastgezet. De rente is voldoende voor Zeno's behoeften - die overigens gering zijn...'

'Maar dat was toch helemaal niet nodig', werpt hij tegen, zich er niet van bewust dat hij verzuimd heeft - of er de gelegenheid niet voor kreeg - Mazzelmans verzoek met een ja-woord te honoreren.

'Onzin. Moet je horen. Ik heb een soort gebruiksaanwijzing voor je gemaakt. Hier.'

Hij leest. Dansend machineschrift, in ieder woord een misslag.

> Zeno eet gemengd papegaaienvoer, zelf samen te stellen of in de speciaalzaak te verkrijgen, bestaande uit pinda's, zonnepitten, gierst en mais, in volgorde van smakelijkheid. Wanneer men Zeno tracteren wil geve men hem druiven of wat losgemaakte partjes mandarijn. Altijd fris water. Zeno's kooi wordt eens in de week verschoond en van vers zand voorzien.

'Zeno is gevoelig voor tocht', voegt Mazzelman er mondeling aan toe. 'Dat vergat ik te vermelden.'

''k Zal het onthouden, Mazzelman.'

'Voorzichtig aan met tocht dus', herhaalt Mazzelman even later wanneer ze bij het trapgat staan. En wanneer ze elkaar de hand drukken zegt hij:

'Spreek er maar niet met anderen over...'

Hij belooft het en daalt de trap af, duizelend, misschien nog wel het meest vanwege een antwoord op een vraag. Dat dit huis Mazzelmans *ouderlijke woning* is:

‘En ach, toen mijn moeder overleed heb ik 't maar zo gelaten...’ Wanneer hij de onderste tree bereikt wordt de deur van boven met een koord opengetrokken. Hij draait zich om. In de hoogte, in het schemerdonker: baard, sigaar. Zijn grijze haar. Een hand die groet.

‘Dag Mazzelman...’

‘Dag baas!’

Hij heeft met haar afgesproken in een café waar hij zelden komt, om niet het risico te lopen een kennis tegen te komen, niet dat hij niet met haar gezien wil worden, integendeel, maar omdat die ander zich dan mogelijkerwijs bij hen zou voegen. Gelukkig is het stil.

Ze is, als steeds, precies op tijd.

Lachend hebben ze tegenover elkaar gestaan. Hij vindt dat zij ‘heel anders’ is. Zij vindt wat hem aangaat van niet. Ze zitten. Hij overhandigt haar de grammofoonplaat.

‘Op de jouwe was een krasje gekomen.’

Ze meent dat 't werkelijk niet nodig was geweest. Hij kijkt haar aan. Dat beige, zachtwollen truitje, dat jasje en die broek... ‘Hoe slagen sommige mensen er toch in hun kleren *nieuw* te houden?’

‘Door ze geregeld te laten reinigen en ze te borstelen.’ - En plotseling dringt tot hem door wat hem zo in haar gefascineerd heeft. Haar ‘vaardigheid’ te leven. Het is een vaardigheid waarmee hij nooit vertrouwd is gemaakt, een vaardigheid die samenhangt met een andere opvoeding, een ander milieu. Het is een vaardigheid die samenhangt met altijd nieuwe kleren maar ze zijn niet nieuw, met vloeiend je talen spreken zonder dat dat werkelijk waar is, met een huis kunnen inrichten en het wordt ook werkelijk een ‘huis’, met zonder problemen over kunnen stappen op

een onbekend vliegveld want overal staan duidelijke borden, met nog veel meer - en dat gekombineerd met een *geraffineerde* schoonheid...

Ze drinken zwijgend. Dan zet ze haar glas neer, tikt er met haar nagel, een lange gelakte nagel, tegen alsof ze een speech wil gaan afsteken:

'Ik moet je iets vertellen - 't lijkt me fair om het nu maar meteen te doen. Herinner je je dat je een keer tegen me gezegd hebt dat iemand op wie je verliefd bent eigenlijk niet geschikt is om een duurzame relatie mee te beginnen? Dat het verstandiger is om met iemand om te gaan met wie je het goed kan vinden, omdat verliefdheid een gemoedsgesteldheid is die in het leven van alledag niet gepraktizeerd kan worden?'

Hij herinnert het zich scherp en meent zelfs dat ze hem letterlijk citeert.

'...Wel', vervolgt ze, zonder zijn blik te vermijden, 'ik geloof dat ik zo iemand tegen ben gekomen...'

Hij kijkt haar aan, wat onderuitgezakt, zijn kin steunend op zijn gevouwen handen, verdoofd, maar tegelijk vervuld van een bovenmenselijke kalmte. Ja, zo hoort het. Heel beslist. Hij had het zelf kunnen bedenken. Een zich specialiserend arts. Iemand die even later voor het gemak wordt aangeduid met 'Theo'...

Later staan ze buiten. Sluitingstijd. Hoe het was? Ze hebben gepraat. Het is geweest alsof ze elkaar nu pas werkelijk kunnen leren kennen. Hij heeft haar verteld van Merkuur, van een vreemdeling, die geen vreemdeling bleek, van Kompaan, van een wonderlijke Italiaan, van zijn eerste grote liefde, van een wonderlijke nacht in zuidelijke streken, van een kleine misstap, iets met koffie of met bier, van een kat, die ochtend aangetroffen in een vuilnisbak... En zo meer.

'Wat doen we?' heeft hij gevraagd. Ze heeft even nagedacht, een denkrimpel boven haar neus. Vervolgens heeft ze geknikt en hem een arm gegeven.

Haar woning is precies zoals hij zich heeft voorgesteld: alles

schoon en netjes op zijn plaats.

‘Misschien liever niet *nu* Lipatti’, heeft hij gezegd, waarop ze de grammofoonplaat op de stapel náást de grammofoon heeft gelegd.

Ze hebben elkaar omhelsd in de niet uitgesproken maar gedeelde wetenschap dat deze eerste keer tegelijk de laatste is.

Zo loopt hij: met zijn handen in zijn zakken.

Nog steeds klinkt in zijn oren dat zachte ‘dag’ van haar. Ze hebben afscheid genomen, in de ochtendzon, op de stoep voor haar huis. Ze hebben beloofd elkaar ‘vaak te zien’, maar ‘als vrienden’. Ze heeft ‘dag’ gezegd. En daarop, zachter dan hij ooit zal klinken, zijn *naam*...

Hij kruist een plein, werpt in het voorbijgaan een blik in de etalage van een grote boekwinkel.

Hij gaat een koffiebar binnen. Vraagt een besnorde man om koffie en een glaasje grappa.

Zo heeft hij voor het raam gezeten: stil en in gedachten.

Dan wordt hij van buiten toegezwaaid. Door iemand die hij waarlijk toch niet kent. En om die ander een zeer bekend gevoel te besparen heeft hij teruggegroet:

Gegroet, o onbekende.

Hij heeft zijn koffie gedronken en het kleine glaasje. Hij is opgestaan om aan het werk te gaan.